

FRONTEL S

*Świat
Jana z Czarnolasu*

PROTEUS

Świat
Jana z Czarnolasu

„Proteus – świat Jana z Czarnolasu” to oryginalne zaproszenie do epoki mistrza poezji, humanisty, człowieka renesansu, który ponad wszystko ukochał *gniazdo ojczyste*.

Ta wędrówka jest szczególnie aktualna dla potwierdzenia naszej już wielowiekowej i trwałej kulturowej obecności w Europie.

Świat, w którym żył Jan Kochanowski stanowi stałą inspirację do poznawania wiedzy o poecie i jego epoce.

Książka jest zapowiedzią konkursu, który ogłosimy w 2003 roku.

Mam nadzieję, że wezmą w nim udział uczniowie, studenci, nauczyciele – wszyscy, którym bliskie są idee humanizmu.

Henryk Bednarczyk

J. Matejko „Portet Jana Kochanowskiego”

Biblioteka Sycyńska
monograficzna seria wydawnicza
Redaktor naukowy **prof. dr hab. Henryk Bednarczyk**

Pomysł edytorski i opracowanie: **Janusz Pulnar**

Fotografie: **Jerzy Madejski**

Opracowanie graficzne: **Jacek Pacholec, Janusz Pulnar**

Projekt okładki: **Janusz Popławski**

Opracowanie wydawnicze: **Hanna Ozimek, Jacek Pacholec**

Recenzeci: prof. dr hab. Waław Urban
dr Dariusz Kupisz

© Copyright by: **Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu**
Stowarzyszenie Oświatowe Sycyna, Radom 2001

ISBN 83-87822-12-4

979

Opracowanie wydawnicze, druk i oprawa: **Wydawnictwo i Zakład Poligrafii ITeE**
26-600 Radom, ul. K. Pułaskiego 6/10, tel. (048) 36-442-41
<http://www.itee.radom.pl> e-mai: @itee.radom.pl

Do profesora Henryka Bednarczyka
z Sycyny

Wielce Szanowny Panie Profesorze

Sypnęło dzisiaj śniegiem, oj sypnęło! Jakby z woza ogromnego wysypało. Grubaśne, białe płaty puchu miękkiego. I szło to wszystko po świecie szarym, wichurą gnane, napastliwe i zachłanne. Zasypać chciało rozmięktłą ziemię, zasypać całą wszetecznie. Zima przecież i ma swoją rację. A po południu nagle cisza nastąpiła. Cisza zupełna! Ostre świeciło słońce, śnieg cały roztopiło. Nagie drzewa zostały. Rozjaśniło się niebo, rozniebieszcząło. A kiedy wieczorem zmęczone słońce leniwie zachodzić zaczynało, zapalając czerwoną czerwienią całe połacie szerokiego nieba, zima znowu ze snu się ocknęła i swoje robić zaczęła. Czarno-siwe, granatem nabrzmiące ciężkie chmurzyska mozolnie ciągnęły z północy, skradały się cicho, bez szmeru, bez dechu, świat zatapiając w sino-szarym zmierzchu.

A wtedy było lato Panie Profesorze, sycyńskie lato. Świt nadchodził jasny i rześki. Smacznie spał jeszcze Przerwaniec zatulony cały w całuny biało-różowe wstających oparów. Wioska utopiona w głębokiej ciszy dosypiała smacznie krótkiej czerwcowej nocy. Gdzieś tam w szuwarach rozległego stawu słyhać było nawoływanie kaczej mamy strofującej swoje maleństwa, co nieopacznie w świat się wyrywały. Z pochylonych nad lustrem stawu cieniuteńkich witek wierzbowych, skapywała woda. Kropelka po kropelce. Słodko-gorzko pachniał tatarak. Słońce wschodziło szybko i od razu wysoko, ogromnie się spiesząc do całodziennej pracy.

A było tego, było – ogrom cały! Sianokosy spóźnione, czerwiec się kończył, a tu dopiero połowa łąk w pokosie. Żyta należało dosrebrzyć, pszenicę i jęczmień dozłocić. Ogrzać przecież wszystko trzeba, a i kruszen szlachetnego potrzeby straszne. Zostawiliśmy te wszystkie kłopoty Panu Słońcu i sami zabraliśmy się do swojej roboty.

Jechaliśmy polnymi drogami na skróty do Baryczy, do Rudy. Na piaszczystej, żółtej drodze głęboko żłobione koleiny, trochę wykrotów, w poprzek korzeniska sosen.

Ostre zapachy sośnionego balsamu wypełniały powietrze.

Dzień dobry! Szczęść Boże! Ludzie na łące przegrabiali siano. Starszy człowiek w mocno przepoczonej już koszuli podszedł do nas, pozdrowił grzecznie, zapytał: *A co sprowadza Panowie?*

Nie czekając na naszą odpowiedź zaczął zwolna opowiadać: „*Tutaj ziemia dawna Kochanowskich – przecie. Tego wielkiego poety – znacie? Tu się o wodę kłócili z innymi dziedzicami. O stawy. Tam dalej są w dole, najlepiej do szkoły dojechać, a dalej na piechty...*”

Czapkę zdjął z głowy, spocone włosy palcami przegarnił. „*Upał dzisiaj, gorąco, śpieszyć trzeba. Wieczorem burza przyjdzie! Z Bogiem Panowie, z Bogiem*”. Dłonią suchą, żylastą i twardą daszek zrobił nad oczami, długo w słońce patrzył A potem już grabił i grabił.

Pojechaliśmy nad stawy, a potem dalej do Rudy. Tu młynarz stary, na starszym jeszcze rowerze nas informował: „*Młyn tu był Kochanowskich – drewniany. Już nie ma. I Panie – stało napisane na desce przy moście starym. Już nie ma. Ano było, to było, a teraz panie już jest inaczej. Inaczej przecie!*”

Do Lucimi już stąd niedaleko. Droga dobra, wygodna, ciszy pełno wokół. Do Janowca w skwarne południe. Tęgi żar lał się z nieba całymi kubłami. I zamek. Bajkowe miasteczko na wyniosłym pagórze. Wszystko tutaj małe, malutkie, miniaturka miasta. „*Miejsce to pierwotnie było wsią Serokomlą zwane, należącą do Piotra Firleja, kasztelana wiślickiego, który otrzymał w r. 1537 przywilej Zygmunta I na osadzenie miasta, zwać się mającego Janowiec. Monarcha ten obdarzył wtedy mieszkańców prawem niemieckim, ustanowił targi tygodniowe i 3 jarmarki. Jędrzej Firlej, kasztelan lubelski, spisał w r. 1580 szczegółowo prawa i powinności mieszczan, udzielił rozmaite swobody, oznaczył czynsze i daniny, miary i wagi, rzemieślników od nich uwalniając, nadał miastu pieczęć z wyobrażeniem wieży na skale, z 2-ma lewartami*”.

I tutaj przywołać chcę dokument, w którym widnieje nazwisko naszego bohatera: „*Zamek Janowiec, w Nawiedzenie Panny Marii 1580 (2 lipca). Andrzej Firlej z Dąbrowicy, kasztelan lubelski i starosta sandomierski, nadaje na piśmie prawa miejskie miasteczku Janowiec (Serokomla) założonemu przez jego ojca Piotra, wojewodę ruskiego. Jako świadkowie występują, m.in. Jan Kochanowski z Czarnolasu, wojski sandomierski, i Andrzej Kochanowski, burgrabia sandomierski. „Źródła urzędowe do biografii Jana Kochanowskiego”, str. 295.*

I nic tutaj nie dziwi. Zacni sąsiedzi sprawujący godne zaszczyty świadczą magnatowi w jego poczynaniach.

Skądinąd wiadomo, że możny magnat pożyczył na swoje potrzeby właśnie od miłego sąsiada, skromnego poety z Czarnolasu Jana Kochanowskiego ogromną sumę – ponad 17 000 florenów. Fakty potwierdzone dokumentami do dnia dzisiejszego mocno dziwią. Skąd nasz poeta miał, aż takie pieniądze.

Ale wróćmy jeszcze na chwilę do zamku w Janowcu, bo bardzo warto. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego z 1882 roku podaje: „Zamek ten wystawił wspomniany Piotr Firlej, człowiek uczony i wielki budownik, jak go nazywa Paprocki w pierwszych latach XVI wieku.

Był to gmach ogromny, zbudowany w czworogran, z obszernymi dziedzińcami, na podobieństwo Zamku Królewskiego w Krakowie.

Obejmował ten zamek siedm sal wielkich a pokojów 98, miał piękne malowidła na ścianach, szczególnie w pokojach lewego frontowego narożnika, marmurowe posadzki, kominki i kolumny, przedstawiające oku wspaniały obraz zamożności dawnych swych mieszkańców. Dotąd jeszcze w pokoiku umieszczonym w południowej baszcie widać piękne rzeźby i sztuka terye. Obszerne sklepione suteryny mieściły kuchnie, a w głąb idące lochy służyły za piwnice, w których według podania mają się ukrywać niezmierne skarby”.

Ileż jeszcze nie odkrytych tajemnic skrywają głębokie lochy naszych starych zamków siedliszcz i okolic?

Z zamkowego wzgórza patrzyliśmy długo na przepiękną panoramę wiślanej doliny. Gdzieś tam daleko majaczył Kazimierz, potem Lublin, a w dół na północy stara Stężyca. Miejsca to wszystkie naszego mistrza z Czarnolasu, miejsca ukochane.

Wieczorem burza przyszła – rzeczywiście.

Czerwcową, gwałtowną z rześistą ulewą, błyskawicami i jasnymi piorunami. Już w strugach gęstego deszczu wyjeżdżaliśmy z Janowca. Przez huk piorunów dochodziły nas z budynku miejscowego, małego klubu dźwięki muzyki „disco”.

Był taneczny wieczorek i mimo ulewy grupki młodych ludzi przebiegały szybko przez niewielki placyk podążając na tańce.

Szanowny Profesorze

Wiele było jeszcze takich dni, byliśmy w miastach, miasteczkach, wsiach i przysiółkach.

Tam gdzie bywał Czarnoleski Mistrz, podążając jego drogami, szukając jego śladów, pamięci o Nim samym. Pozostały jeszcze liczne trwałe ślady. Renesansowe miasta, kamienice, zaułki, ratusze i zamki. Wspaniałe świątynie, cudowne nagrobki, stare ołtarze i misternie rzeźbione stalle.

Jest ziemia, po której stąpał, którą podziwiał i ukochał najserdeczniej – jak może człowiek.

A ziemia to piękna, pełna pól bogatych, wonnych łąk, strumieni, rzek z wolna płynących i czarnych borów widniejących na dalekich horyzontach. Ta sama przecież, z której przyszedł do nas. Genialny poeta, głęboki filozof, wszechstronny człowiek polskiego renesansu. Skromny i tajemniczy chłopiec z Sycyny.

*„Taki był Proteus, mieniający się to w smoka.
To w deszcz, to w ogień, to w barwę obłoka”.*

Radom, luty 2002 r.

Janusz Pulnar

1. Jan Kochanowski z otoczeniem – fragment obrazu Jana Matejki „Złoty wiek literatury w wieku XVI – Reformacja – Przewaga katolicyzmu”. 28, il. 156

2. Drzeworyt z Biblii Jana z Leopoldy. Wyd. I 1565 r. Wyd. II 1575 r. „Zbiór odcisków drzeworytów w różnych dziełach polskich w XVI i XVII wieku odbitych a teraz w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego zachowanych”. Kraków 1849 r., s. 63

3. Król Aleksander i kanclerz Jan Łaski. Drzeworyt ze Statutu Łaskiego. 27, s. 302

Rok 1501 – 17 czerwca.

Umarł król polski Jan Olbracht.

Lata 1501–1506

Panowanie Aleksandra Jagiellończyka w Koronie.

Rok 1501 – 23 października.

Unia mielnicka; ograniczenie władzy króla na rzecz senatu.

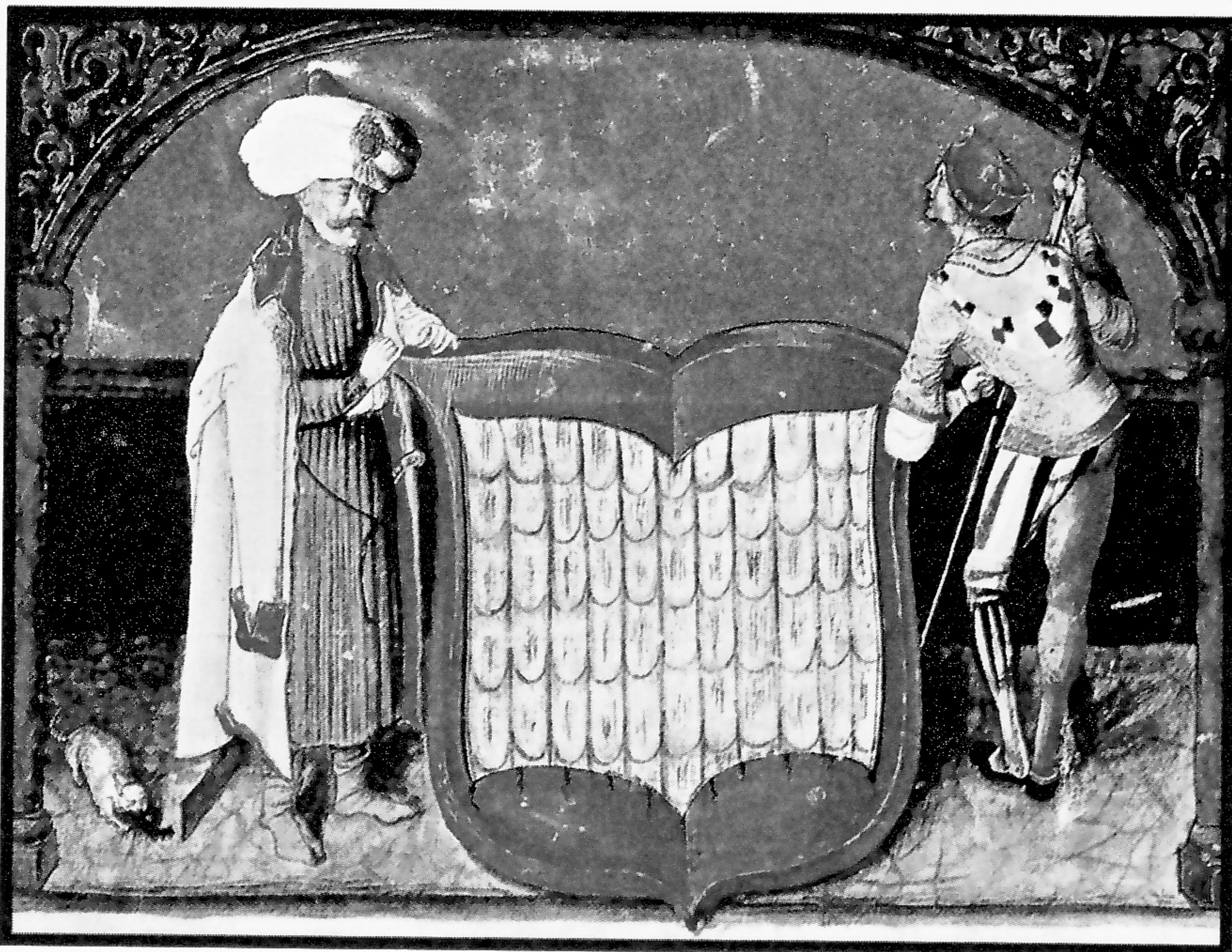
Rok 1505 – Konstytucja „Nihil novi”.

Rok 1506 – Statuty Jana Łaskiego.

Rok 1506 – 5 sierpnia. Klęska Tatarów pod Kleckiem.

Rok 1506 – 20 sierpnia. Umarł Aleksander Jagiellończyk.

Lata 1506–1548. Panowanie Zygmunta I Starego.

4. Futernicy. Miniatura z Kodeksu Baltazara Behema (ok. 1505 r.). 32

Rok 1492 – 12 października. Krzysztof Kolumb włoski żeglarz i podróżnik w służbie hiszpańskiej odkrył Amerykę.

5. Krawcy. Miniatura z Kodeksu Baltazara Behema (ok. 1505 r.). 32

Lata 1500–1571. Żyje słynny włoski złotnik Benvenuto Cellini, którego pamiętniki były pierwszorzędnym źródłem dla poznania obyczajów epoki.

Rok 1500. Portugalczyk Pedro Cabral przybywa do wybrzeży Brazylii. Obejmuje ją w posiadanie w imieniu Portugalii. Nadaje nazwę: Wyspy Prawdziwego Krzyża (Ilha de Vera Cruz). Wkrótce przyjęła się powszechnie nazwa Brazylii od cennego drzewa brazil rosnącego w tym kraju.

Lata 1507–1576. Żyje i tworzy wielki kompozytor Bakfark urodzony w Siedmiogrodzie, wykształcony na dworze Jana Zápolyi, późniejszy nadworny lutnista wielu monarchów europejskich. Przebywał także na dworze króla Zygmunta Augusta.

Lata 1509–1588. Żyje i pracuje wybitny przyrodnik Bernardino Telesio.

Lata 1509–1547. Panowanie wielkiego władcy Anglii Henryka VIII.

6. Henryk VIII. Portret H. Holbeina. 26, s. 153

7. Wawel. Fragment Zamku Królewskiego w Krakowie

Lata 1507–1537.
Przebudowa Wawelu.

Lata 1507–1508.
Wojna litewsko-rosyjska; bunt Glińskiego.

Rok 1512 – 28 kwietnia
Zwycięstwo pod Wiśniowcem nad Tatarami.

Lata 1512–1514.
Próby reform wojsko-wo-skarbowych.

Lata 1512–1522.
Wojna litewsko-rosyjska.

Rok 1514.
Rosja zdobywa Smoleńsk; bitwa pod Orszą (8 września).

Rok 1515.
Zjazd wiedeński.

Lata 1517–1522. Powstaje flota kaperska w Polsce nazwana „Królewską Strażą Morską”. Pierwszą flotę kaperską w Polsce zorganizował król Kazimierz Jagiellończyk w 1454 r.

Rok 1517. „Traktat o obu Sarmacjach” Miechowity.

Lata 1517–1533. Budowa kaplicy Zygmuntońskiej na Wawelu.

Rok 1518. Małżeństwo Zygmunta I z Boną.

Rok 1518. Prawie pełna jurysdykcja szlachty nad poddanymi.

Rok 1519. Założenie gimnazjum Jana Lubrańskiego w Poznaniu.

Lata 1515–1570. Żyje i tworzy wybitny architekt francuski Philibert Delorme, twórca Tuileries w Paryżu.

Lata 1518–1580. Rozkwit architektury włoskiej. W Vicenzie i Wenecji powstają wspaniałe kompozycje architektoniczne jednego z najgenialniejszych architektów świata Andrea Palladio. Wpływ Palladia na architekturę europejską był ogromny. Właściwie nie zanikł nigdy, nawet w okresie szczytowego rozwoju baroku. Na przełomie XVIII i XIX w. stał się głównym źródłem neoklasycyzmu.

Lata 1518–1594. Żyje i tworzy znakomity malarz włoski Tintoretto (Jacopo Robusti).

Lata 1518–1521

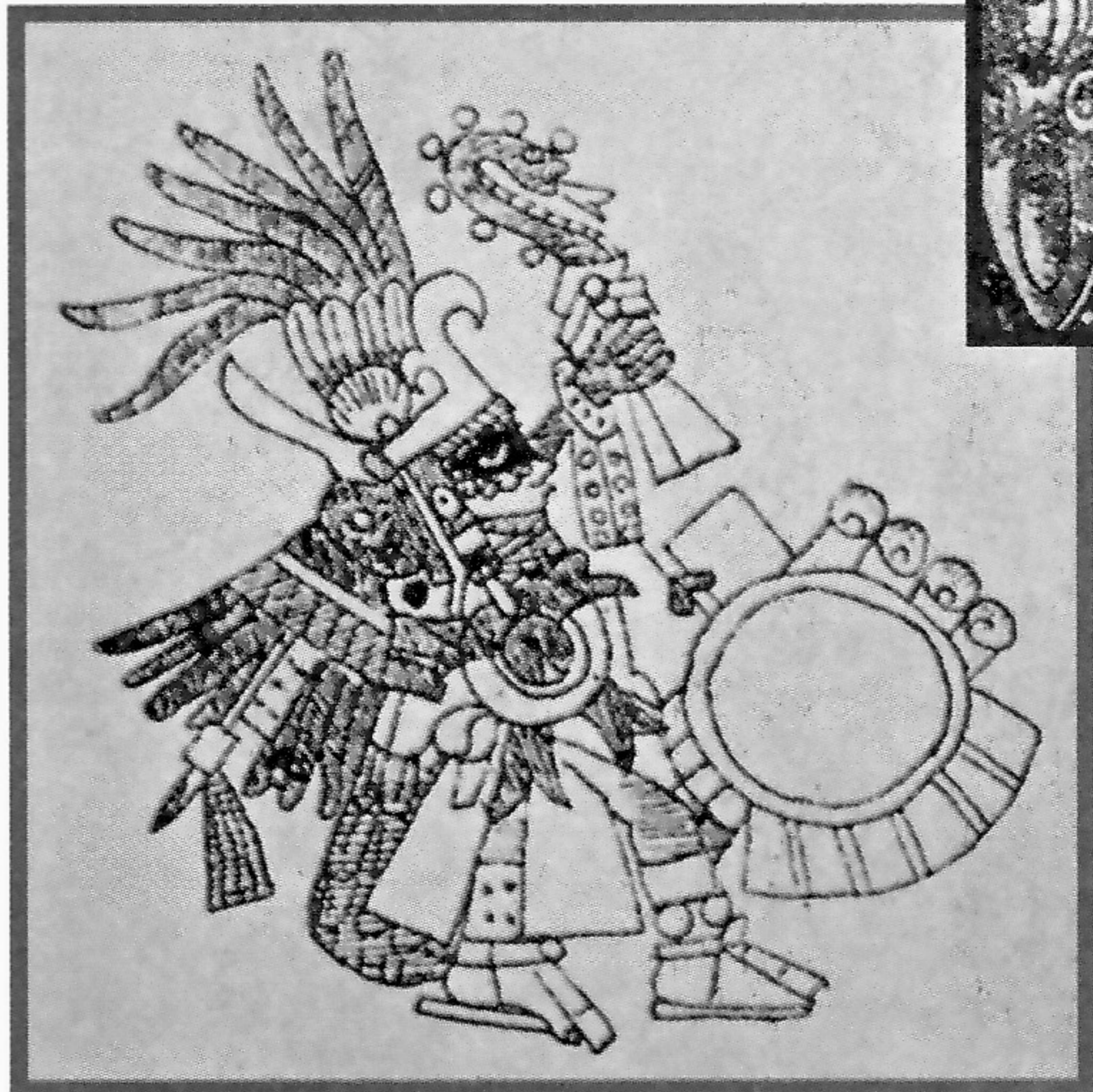
Podbój Meksyku przez konkwistadorów hiszpańskich pod wodzą Hernánda (Ferdynanda) Korteza (Cortés).

Rok 1519 – kwiecień

Ekspedycja Korteza (800 ludzi) ląduje na Jukatanie, w miejscu gdzie dziś jest miasto Veracruz. Kortez pali okręty, na których przybyła ekspedycja, uzyskuje dla siebie poparcie plemion niechętnych Aztekom.

8. Ferdynand Kortez. Ryc. z Musaei Ioviani imagines. Arteficae manu ad vivum expressae nec minore industriae Theobaldi Mulleri Marpurgensis Musis illustratoe, Basilea 1577. 26, s. 577

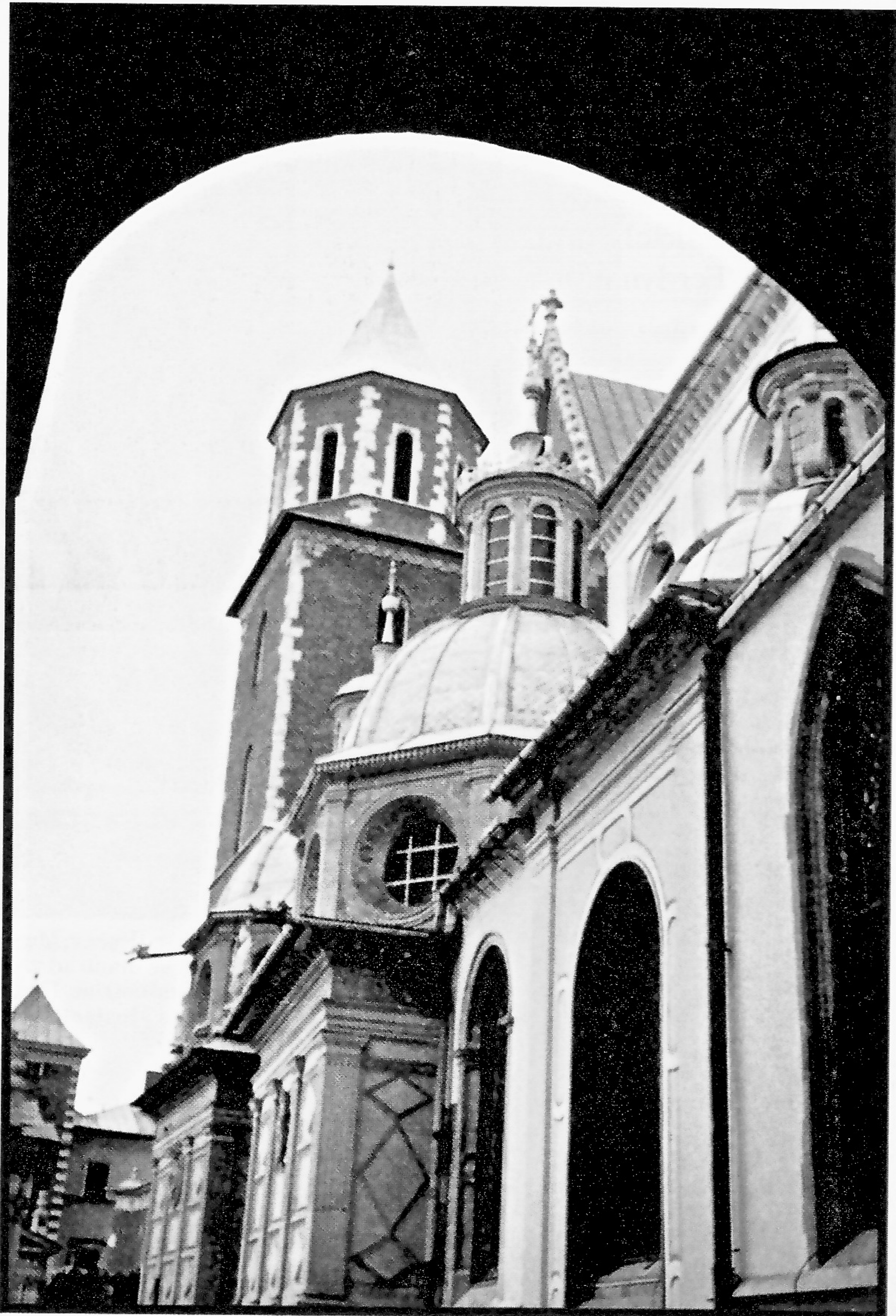
9. Aztecki bóg wojny. Ryc. współczesna. 26, s. 35

Rok 1519 – 2 sierpnia. Bitwa pod Sokalem z Tatarami.

Lata 1519–1521. Wojna pruska.

Rok 1520. Uchwała sejmów toruńskiego i bydgoskiego o jednodniowej pańszczyźnie chłopów w tygodniu. Uchwała ta dotyczyła chłopów z dóbr królewskich.

Lata 1520–1525. Pierwsze edykty królewskie przeciw różnowiercom.

10. Wawel. Kaplica Zygmuntowska

Rok 1519 – 8 listopada. Wódz Azteków Montezuma przyjmuje czołobitnie białych najeźdźców w stolicy kraju Tenochtitlanie. Następuje uwięzienie Montezumy.

Lata 1520–1569. We Francji żyje i tworzy wybitny rzeźbiarz Jean Goujon.

Lata 1520–1578. We Francji żyje i tworzy wspaniałe budowle wybitny architekt Pierre Lescot. Budowniczy Luwru.

Lata 1520–1566. Panowanie Sulejmana Wspaniałego w Państwie Otomańskim.

Rok 1521. Następca Montezumy Cuahtemocca zostaje powieszony na rozkaz Korteza. Z podbitych ziem Korteza utworzył kolonię pod nazwą Nowa Hiszpania i został jej pierwszym gubernatorem. Zwycięzcy zagarnęli bajecznie bogate łupy (głównie złoto).

Rok 1521. Armia Sulejmana Wspaniałego zdobyła Belgrad, kluczową twierdzę broniącą dostępu do Węgier.

Rok 1522. Podbój przez Turków wyspy Rodos (wyspa była w posiadaniu zakonu joannitów).

11. Sulejman Wspaniały. Ryc. z książki J. Schrenka, *Augustissimorum Imperatorum... verissimae imagines*, Oeniponti 1607. 26, s. 199

Lata 1523–1560. Panowanie Gustawa Wazy w Szwecji. Reformacja szwedzka, sekularyzacja dóbr duchownych i przyjęcie ich przez Koronę. Król popierał rozwój górnictwa i metalurgii oraz handel zagraniczny. W polityce handlowej Gustaw Waza realizował trzy zasadnicze kierunki:

- walkę z monopolistycznym stanowiskiem Lubeki,
- nawiązanie ściślejszych stosunków z krajami Europy Zachodniej,
- opanowanie handlu rosyjskiego.

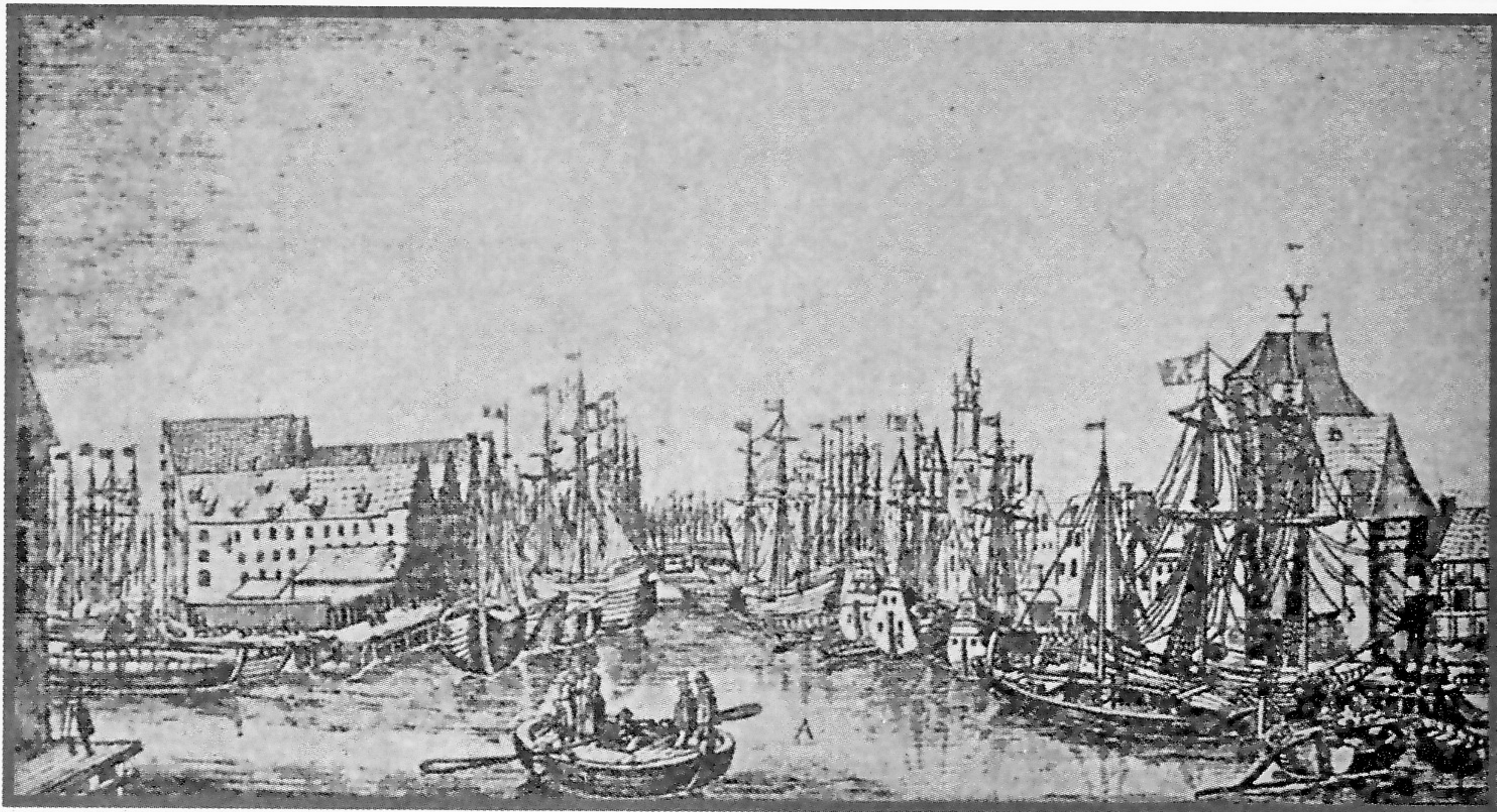
12. Gustaw Waza. Portret nieznanego artysty, ok. 1555. 26, s. 187

Rok 1525. Sekularyzacja zakonu krzyżackiego w Prusach i hołd pruski (10 kwietnia).

Rok 1525. Powstanie chłopskie w Prusach Książęcych.

Rok 1525–1526. Powstanie pospólstwa i biedoty w Gdańsku.

13. Statki w porcie gdańskim. Sztych J. Dickmana, 1617. 27, s. 478

14. Piekarze. Miniatura z Kodeksu Baltazara Be-hema (ok. 1505 r.), 32

Rok 1526. Wznowienie lennej zależności książąt zachodniopomorskich z Lęborka i Bytowa.

Rok 1526 – 9–10 marca. Śmierć Janusza III ostatniego księcia mazowieckiego; Zygmunt I obejmuje we władanie całe Mazowsze.

Rok 1526. Śląsk przechodzi pod rządy Habsburgów.

Rok 1529. Wyniesienie Zygmunta Augusta na tron litewski i wybór na tron polski.

Rok 1529. Wcielenie Mazowsza do Korony.

Rok 1529. Umarł Biernat z Lublina.

Lata 1524–1585. We Francji żyje i tworzy wybitny poeta Pierre Ronsard. W roku 1556 utworzył on głośną w Europie Grupę Plejady.

Lata 1525–1569. W Niderlandach żyje i tworzy jeden z najwybitniejszych pejzażystów świata Pieter Bruegel (Breugel), zwany Chłopskim.

Rok 1526 – 29 sierpnia. Bitwa pod Mohaczem (prawy brzeg Dunaju na północ od ujścia rzeki Drawy.) Tutaj nastąpił pogrom Węgrów, król Ludwik II Jagiellończyk poniósł śmierć. Sulejman Wspaniały wkroczył jako zwycięzca do Pesztu. Od tego momentu niepodległy i pomyślnie rozwijający się kraj traci niezależność i staje się terenem rozgrywek, rywalizacji i wojen turecko-habsburskich.

Rok 1526 listopad. Jan Zápolya, wojewoda siedmiogrodzki, koronuje się na króla Węgier w Szekesfehervar.

Lata 1528–1588. We Włoszech żyje i tworzy wybitny malarz Paolo Veronese (Paolo Caliari).

Rok 1528. Król Jan Zápolya wysyła swego posła Hieronima Łaskiego do Sulejmana Wspaniałego i uznaje się jego lennikiem. Dzięki temu gestowi umacnia się na tronie węgierskim.

Rok 1529 – 5 sierpnia. Paix de Dames. Pokój w Cambrai pomiędzy Franciszkiem I a Karolem V. Francja traci swe posiadłości we Włoszech, a panem całego kraju zostaje Karol V.

Rok 1529. Imam Harraru Ahmed ben Ibrahim el Gasi, świetnie uzbrojony przez Turków, rozpoczął najazd na Etiopię i odniósł wielki sukces. Negus (król Etiopii) Lebna Dengel musiał zwrócić się o pomoc do Portugalczyków. Na pomoc Abisyńczykom przybyły nieliczne, ale świetnie uzbrojone posiłki portugalskie pod wodzą Krzysztofa da Gama. Zdołały one powstrzymać inwazję muzułmańską i ocalić w ten sposób niezawisłość Etiopii.

15. Fragment fresku abisyńskiego. 26, s. 573

Rok 1530. Mołdawia zajmuje Pokucie.

Rok 1530. Koronacja Zygmunta Augusta.

Rok 1530. Około tego roku przyszedł na świat Jan Kochanowski, jeden z najwybitniejszych poetów polskich. Urodził się we wsi Sycyna na ziemi radomskiej, w województwie sandomierskim. Brak metryki chrztu nie pozwala na podanie ścisłej daty urodzin. Ojcem Jana był Piotr Kochanowski, średnio zamożny szlachcic piastujący godność komornika granicznego radomskiego, a później sędziego ziemskiego sandomierskiego. Matką poety była druga żona Piotra – Anna z Białaczowskich z Dąbrówki Podłężnej. Anna Kochanowska spokrewniona była z możną rodziną magnacką Łaskich, z której wywodzili się wybitni przedstawiciele czasów polskiego odrodzenia: Jan, Hieronim i Stanisław. Matka odegrała w życiu poety niepoślednią rolę, jej postać została uwieczniona przez poetę w *Trenie XIX*.

16. Dąbrówka Podłężna – kapliczka przydrożna

Tren XIX – Albo sen

*„Żałość moja długo w noc oczu mi nie dała
Zamknąć i zemdlonego upokoić ciała;
Ledwie mię na godzinę przed świtaniem swymi
Sen leniwy obłapił skrzydły czarnawymi.
Natenczas mi się matka właśnie ukazała,
A na rękę Orszulę moją wdzięczną miała,
Jako więc po paciorek do mnie przychodziła,
Skoro z swego posłania rano się ruszyła”.*

2, s. 615

Z małżeństwa Piotra i Anny Kochanowskich urodziło się jedenaścioro dzieci, cztery córki i siedmiu synów.

1. Kasper (1526–1576), dziedzic Policzny, Wilczej Woli, od 1568 podstarości radomski, pisarz ziemski sandomierski od 1566 r. Jego żoną była Katarzyna z Cerekwi, córka Mikołaja Dzika, wojskiego radomskiego. Po śmierci ojca (1547) Kasper pełnił przez długi czas funkcję opiekuna młodszego rodzeństwa, przy czym rola ta uległa wzmocnieniu po śmierci matki, która zmarła w 1557.
2. Katarzyna, od 1557 żona Pawła Komorowskiego.
3. Jan – poeta.
4. Piotr, od 1581 chorąży sandomierski. Jego żoną od 1558 r. była Anna Odrzywolska.
5. Elżbieta, od 1553 r. żona Mikołaja Szydłowskiego, a po jego śmierci od 1557 r. żona Mikołaja Kozła, uwiecznionego we „Fraszkach” Jana i „Dworzaninie” Górnickiego.

Rok 1530 – 24 luty. Papież Klemens VII uznaje przewagę Karola V i koronuje go w Bolonii na cesarza rzymskiego.

Rok 1530. Śmierć Babera, twórcy wielkiego państwa w Indiach, tzw. Państwa Wielkiego Mogoła. Państwo turecko-muzułmańskie. Baber (Babur, 1483–1530), jeden z najciekawszych ludzi w historii świata.

Gorliwy muzułmanin-sunnita, wybitny wódz i polityk, autor niezwykle barwnych pamiętników, będących pierwszorzędnym źródłem historycznym. Był uprzednio władcą Afganistanu. Przygotował niezbyt wielką liczebnie,

lecz świetnie uzbrojoną armię i wyruszył z nią na podbój ogromnych Indii. Ostatecznego zjednoczenia Indii dokonał wnuk Babera Akbar (1556–1605). Upadło królestwo Widżajanagar, w latach 1567–1569 Akbar pokonał Radżputów, następnie podbił Gudżerat (1572), Suret (1573), Bengal (1574–1576), Kabul (1585), Kaszmir (1586), Beludżystan (1594). Stworzył imperium Wielkiego Mogoła złożone z północnych i środkowych Indii, aż po rzekę Godawari. Akbar był nie tylko zdobywcą i znakomitym organizatorem armii, lecz także wybitnym administratorem kraju. Swoje rozległe imperium podzielił na prowincje zarządzane przez wiecekrólów. Zreformował dotychczasowy system lenny. Dążył do równego traktowania swych podwładnych, likwidując dyskryminację Hindusów przez Mahometan i dopuszczając Hindusów do większości urzędów. Zwalczał niewolnictwo oraz szkodliwe zwyczaje i praktyki hinduskie, jak np. przedwczesne małżeństwa czy samobójstwa wdów na stosach (sati). Dbał o literaturę i sztukę. Tolerancyjny w dziedzinie religijnej, stworzył nową religię muzułmańską (Din-i-Ilahi), będącą eklektycznym tworem zawierającym pierwiastki wszystkich religii istniejących na terenie Indii. Zbudował nową stolicę Indii w Fotehpur-Sikri.

17. Karol V. Portret Tycjana. 26, s. 89

O Kozle (fraszka)

*Kozieł, kto go zna, piwszy do północy,
Nie mógł do domu trafić o swej mocy;
Ujrzawszy kogoś: „Słuchaj, panie młody,
Proszę cię, nie wiesz ty mojej gospody?”
A ten: „Niech cię znam, tedy się dowiewa”.
„Jam - pry - jest Kozieł”. „Idźże spać do chlewa”.*
2, s.173

6. Mikołaj, dziedzic połowy Sycyny, od 1569 podstarości radomski. Jego żoną od 1564 r. była Katarzyna z Jasieńca Tymieńska. W młodości studiował w Lipsku.
7. Andrzej, ożeniony z Zofią z Sobieszyna Sobieską, od 1585 r. burgrabia sandomierski. W 1554 r. był wpisany do metryki uniwersytetu w Królewcu. W 1590 r. w Drukarni Łazarzowej ukazał się kilkakrotnie później wznawiany druk: „Vergilii Aeneida, to jest o Eneaszu Trojańskim ksiąg dwanaście. Przekładanie Andrzeja Kochanowskiego”. Zmarł w 1594 r.
8. Jakub, studiował w 1555 r. w Królewcu. Jego pierwszą żoną była Zofia Owadowska (zm. 1577), a drugą, od 1579, Katarzyna Nowomiejska.
9. Jadwiga, od 1559 żona Jana Potkańskiego.
10. Anna, niezamężna (brak bliższych danych).
11. Stanisław I – zmarł w 1550 r.

18. Sycyna. Obelisk z 1621 r.

19. Tragarze indiańscy na usługach Hiszpanów. 26, s. 581

20. Ulrich Zwingli. Portret współczesny. 26, s. 137

Rok 1531 – 11 października. Szwajcaria. Górale z kantonów leśnych (Schwyz, Uri, Unterwalden, Lucerna, Zug) zadali protestantom Zwinglego miażdżącą klęskę w bitwie pod Kappel. Zwingli, ranny, został dobity przez swych wrogów, a ciało jego poćwiartowano i spalono.

21. Kaplica Kochanowskich w Kolegiacie Zwoleńskiej

Rok 1531. Śmierć Jana Łaskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego.

Rok 1531 – 22 sierpnia. Bitwa pod Obertynem.

Rok 1532 listopad. Francisco Pizarro i Diego de Almagro na czele 200 awanturników lądują w Tumbez, w Peru. W państwie Inków trwała wojna pomiędzy wodzem Huascarem a jego bratem Atahualpą.

Rok 1532 – 16 listopada. W Caxamarca doszło do rzezi Inków pod pretekstem znieważenia Biblii przez Atahualpę. Atahualpa ginie z rąk Hiszpanów mimo tego, że złożył olbrzymi okup w złocie. Konkwistadorzy zajęli stolicę „imperium słońca” Cuzco.

Lata 1532–1623. W Indiach żyje i tworzy najwybitniejszy ich pisarz Tulsidas. Twórca „Ramajany”, eposu narodowego, który spełniał przez wieki taką samą rolę, jak Biblia w krajach protestanckich.

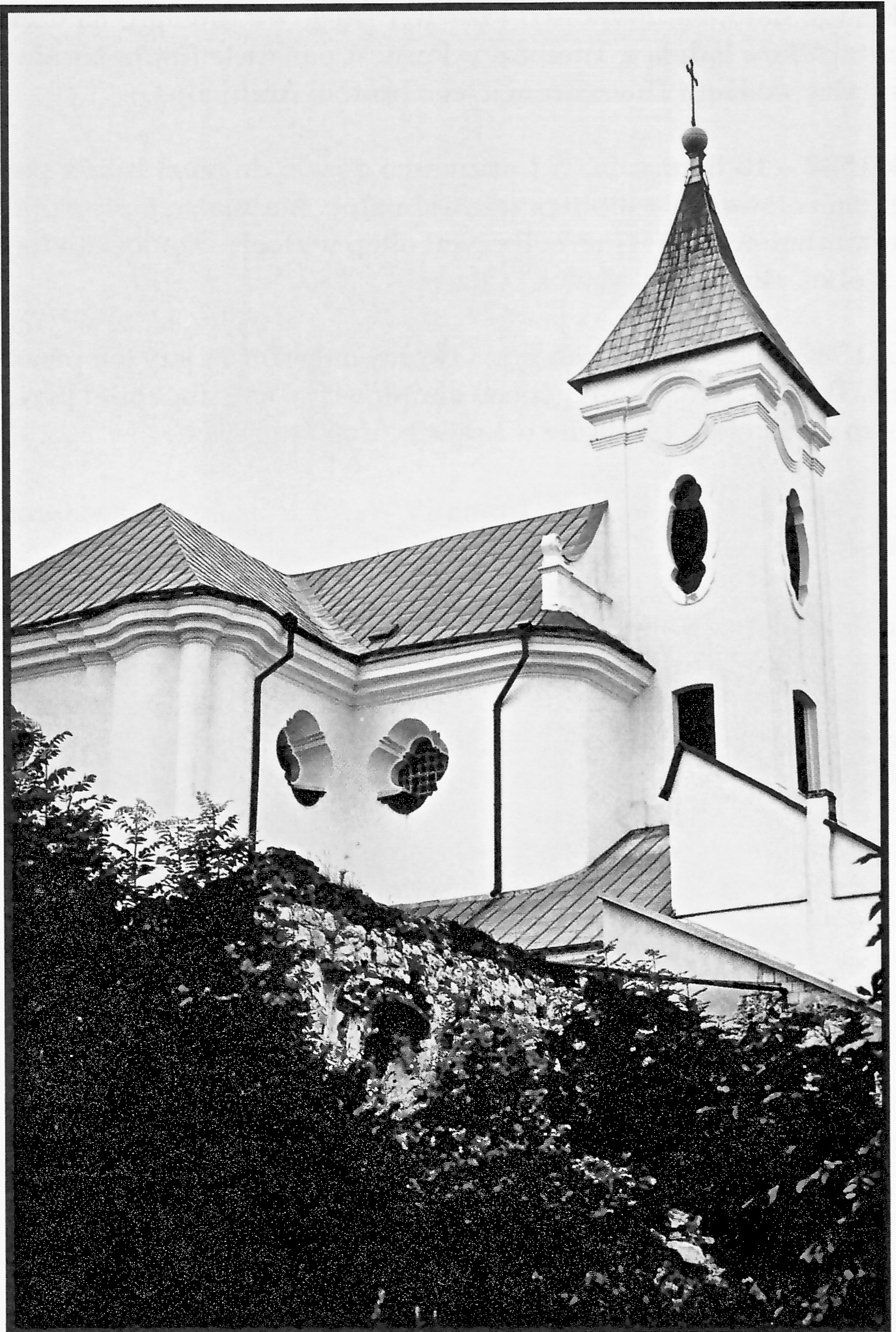
Lata 1533–1584. Panowanie Iwana IV Wasylewicza, zwanego Groźnym, w Moskwie.

Rok 1533. Urodził się Oda Nabunagi, japoński polityk i wojskowy, inicjator zjednoczenia kraju rozbitego na feudalne księstwa. Były to ostatnie lata panowania w Japonii dynastii siogunów – rodu Ashikaga (1333–1573). W walce z wielkimi feudałami Nabunaga odniósł wiele sukcesów, w końcu zdobył i zajął stolicę kraju Kioto (1568 r.). W roku 1582 Nabunaga zginął z ręki jednego ze swych generałów. Dzieło unifikacji kraju podjął jeden z jego najzdolniejszych generałów Tojotami Hidejosi (1537–1598). W służbie Nabunagi zrobił Hidejosi wielką karierę wojskową, a po śmierci swego wodza stał się faktycznym władcą Japonii. Od tego czasu Japonia wkroczyła na drogę intensywnego rozwoju i stała się znaczącym krajem Dalekiego Wschodu. Podstawę gospodarki japońskiej stanowiło rolnictwo. Uprawiano głównie ryż, który stanowił także miarę wartości w całym kraju. Rozwijało się rzemiosło i handel. Najslawniejszym wyrobem japońskim były doskonałe miecze. Społeczeństwo japońskie tej epoki podzielone było na trzy hermetyczne grupy społeczne: szlachtę i rycerstwo, chłopów oraz mieszczaństwo (rzemieślnicy i kupcy). Na czele całej organizacji społecznej i państwowej stał siogun – suwerenny i nieograni-

22. Orszak gubernatora japońskiego z Miako. Ryc. A. Montanusa z *Denkwürdige Gesandtschaften der Ost-Indischen Gesellschaft*, Amsterdam 1669. 26, s. 559

23. Sieciechów. Klasztor benedyktyński

Lata 1534–1537. Wojna litewsko-rosyjska

Rok 1535–1538. Nasilenie ruchu egzekucyjnego.

Rok 1537. Wojna kokosza.

czony dyktator wojskowy. Faktyczne rządy w kraju sprawowała administracja feudalna.

Rok 1534. Ukazała się w druku całość Biblii tłumaczonej na język niemiecki przez Marcina Lutra. Drukarnia Hansa Luffta w Wittenberdze.

Rok 1534. Jan Kalwin (Jean Calvin) reformator, który zdobył sobie największe uznanie spośród wszystkich odłamów protestantyzmu, uszedł z Paryża do Strasburga, a następnie do Bazylei. Tu wydał znaną pracę „*Christianae religionis institutio*” (1536), którą później w sposób znakomity przełożył na język francuski.

Rok 1534. Act of Supremacy. Król angielski stał się głową niezależnego, narodowego Kościoła, zwanego Anglicana ecclesia. Akt supremacji, przełomowy moment w historii Anglii, stanowił pierwszy etap reformacji angielskiej. Henryk VIII bezwzględnie wystąpił przeciwko organizacji kościelnej i jej podstawom ekonomicznym. Zniósł klasztory i skonfiskował ziemie kościelne (1535–1539), rozdał je nowej szlachcie, którą związał w ten sposób z reformacją i tronem.

Rok 1535. Powstaje wicekrólestwo Nowej Hiszpanii w Ameryce.

24. Marcin Luter. Ryc. współczesna wg portretu L. Cranacha. 26, s. 117

25. Jan Kalwin. Ryc. E. Desrochersa. 26, s. 137

Rok 1538. Włączenie postulatów unii z Litwą do haseł ruchu egzekucyjnego.

Rok 1538. Przypuszcza się, że w tym właśnie roku mógł Jan Kochanowski rozpocząć naukę początkową. Mogła to być szkoła parafialna w Policznej lub Zwoleniu. Istnieje także przypuszczenie, że mógł uczęszczać do szkoły parafialnej w Sieciechowie prowadzonej przez benedyktynów. Nie należy wykluczyć także nauki domowej w Sycynie, którą mógł prowadzić Jan Sylwiusz z Sieciechowa, późniejszy pracownik naukowy Akademii Krakowskiej.

Rok 1542 lub 1543. Umarł Klemens Janicki.

Rok 1543 – 19 lutego. Zmarł Mikołaj Kopernik.

Rok 1543. „Krótka rozprawa” Mikołaja Reja.

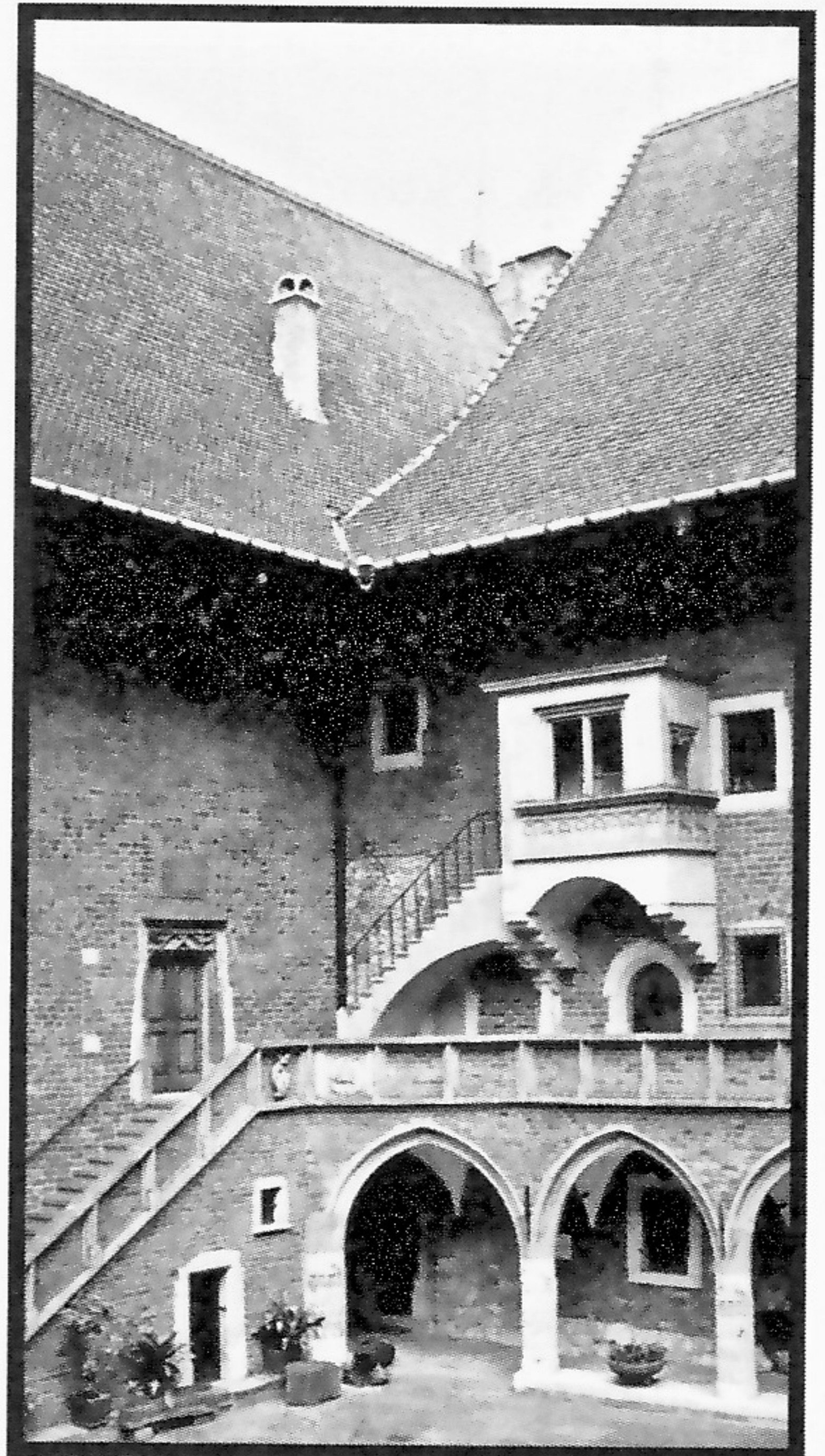
Rok 1543. „Turcyki” debiut literacki w języku łacińskim Stanisława Orzechowskiego.

Rok 1543. Andrzej Frycz Modrzewski ogłosił łacińską broszurę „Łaski, czyli o karze za mężobójstwo”.

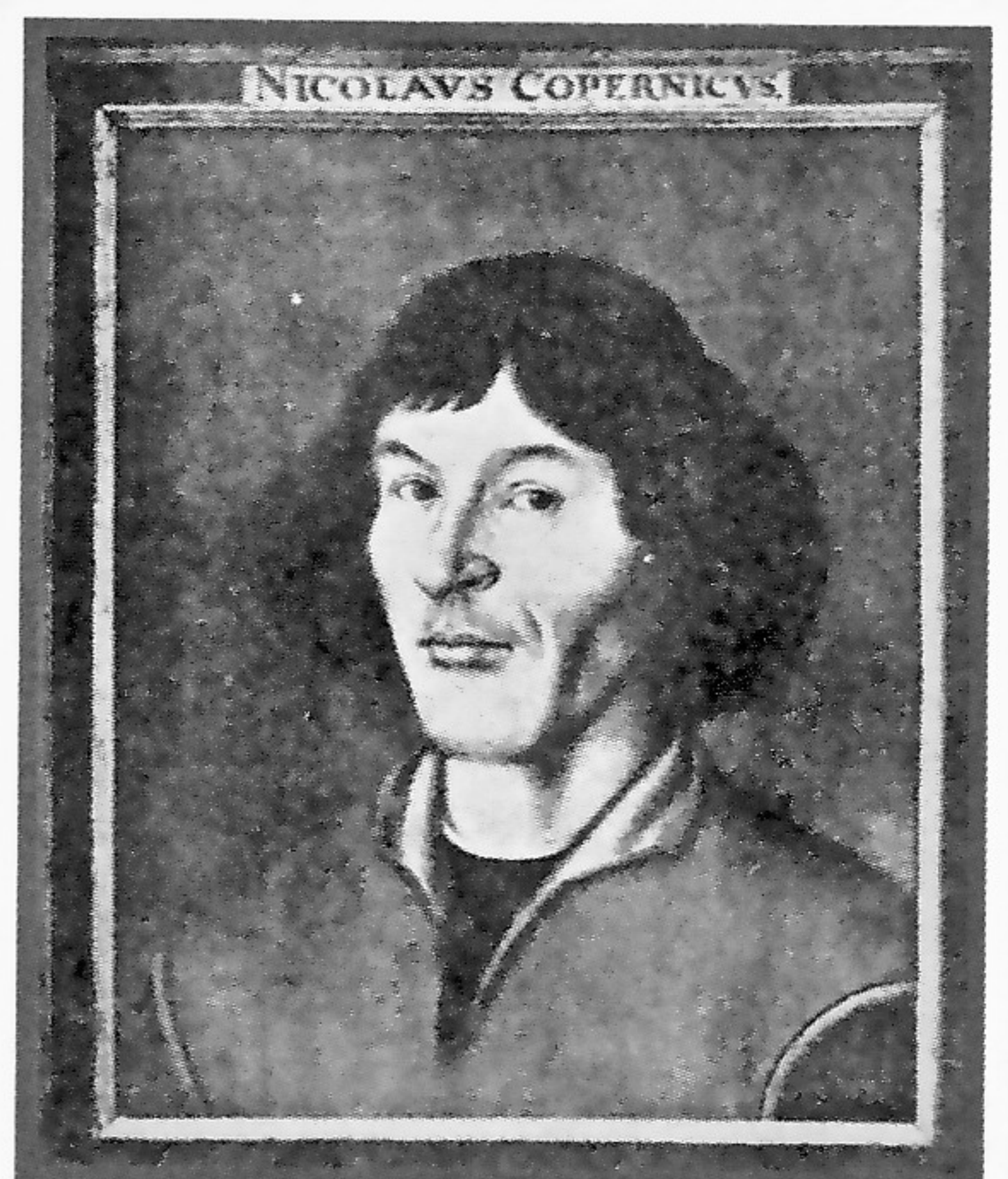
Rok 1543. Ukazało się w druku arcydzieło Mikołaja Kopernika „O obrotach ciał niebieskich”.

W Sycynie rodzice Jana Kochanowskiego rozważają, gdzie wysłać syna na dalsze nauki.

Rok 1544. Do metryki Akademii Krakowskiej w semestrze letnim wpisano: Johannes Kochanowski Petri de Syczynov dioecesis Cracoviensis 3 gr (ossos) s (dvit). „Jan Kochanowski (syn) Piotra z Sycyny diecezji krakowskiej, zapłacił trzy grosze (wpisowego). Zapis ten jest jedynym źródłem informacji potwierdzającej pobyt Jana Kochanowskiego w Akademii Krakowskiej.

26. Akademia Krakowska. Collegium Maius

27. Mikołaj Kopernik, portret współczesny nieznanego malarza. 27, s. 365

Rok 1536. Król francuski Franciszek I podpisał z sułtanem tureckim formalny traktat przyjaźni, składający się z układu handlowego i przymierza zaczepno-odporowego skierowanego przeciw cesarzowi. Efektem tego układu miało być głównie współdziałanie na morzu. Traktat francusko-turecki uformował na dwa z górą wieki obraz stosunków pomiędzy obu krajami. Zapewnił także Francuzom i katolikom zamieszkującym na terenie Imperium osmańskiego opiekę konsułów francuskich.

Rok 1539. Alfonso de Sausa na czele 400 osadników przybywa do Brazylii, rozpoczyna się prawdziwa kolonizacja tego kraju.

Rok 1540. Mohammed Malik tworzy wielki poemat epicki Indii „Podmâvate”.

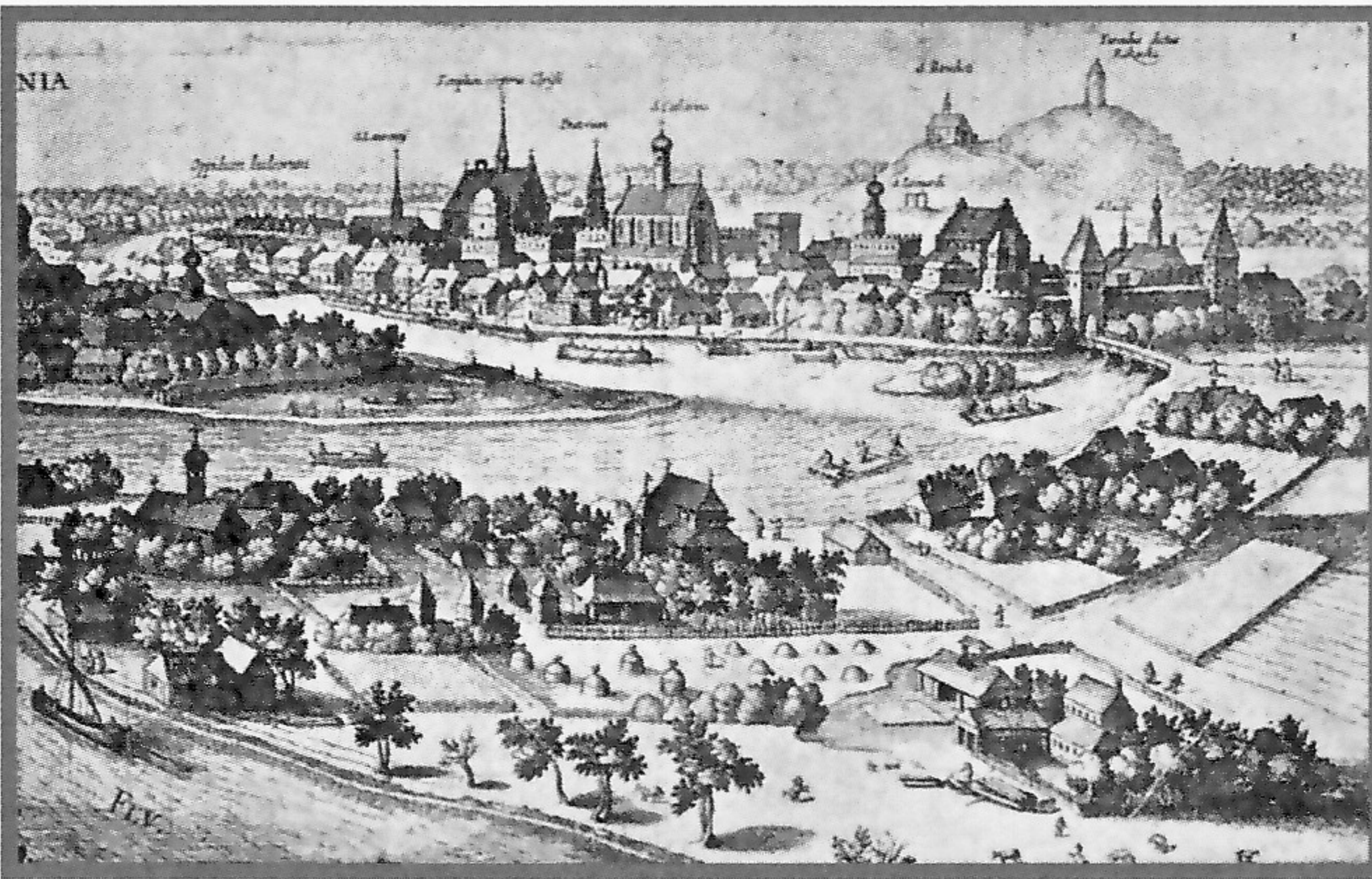
Rok 1540. Śmierć Jana Zápolyi. W rok po jego śmierci następuje podział Węgier na trzy części. Zachodnia i północno-zachodnia dostała się Ferdynandowi Habsburgowi. Część środkową ze stolicą włączył Sulejman Wspaniały do państwa tureckiego, a wschodnią część z Siedmiogrodem otrzymał jako lenno tureckie Jan Zygmunt (syn Jana Zápolyi) i jego matka Izabella Jagiellonka (córka Zygmunta Starego).

Rok 1540 – 7 września. Papież Paweł III zatwierdził powstanie nowego zakonu – Towarzystwa Jezusowego (Societatis Jesu). Na czele zorganizowanego na wzór wojskowy zakonu stanął Hiszpan, Ignacy Loyola (1491–1556), były żołnierz, znakomicie wykształcony (studia w Paryżu). Stworzony przezeń i świetnie zorganizowany zakon jezuitów stał się skutecznym orężem Kościoła katolickiego w walce z reformacją. Zakon odegrał ważną rolę w ekspansji katolicyzmu na inne kontynenty.

Rok 1541. Jan Kalwin ogłosił w Genewie swoje *ordonnances ecclesiastiques*, które stały się podstawą jego nowej nauki społecznej. Życie obywateli podporządkowane zostało bez reszty państwu i Kościołowi, gdyż wszelka władza pochodzi od Boga. Kościół i państwo winny służyć Bogu, stąd wypływał wniosek, że przy pełnym współdziałaniu Kościół winien stać przed państwem. Kalwin stworzył spójną i sprężystą organizację polityczną, religijną i gospodarczą.

28. Franciszek I. Portret F. Cloueta. 26, s. 89

29. Port na Wiśle pod Krakowem na pocz. XVII w. Fragment sztychu M. Meriana Starszego ok. 1620 r. 27, s. 460

Kraków

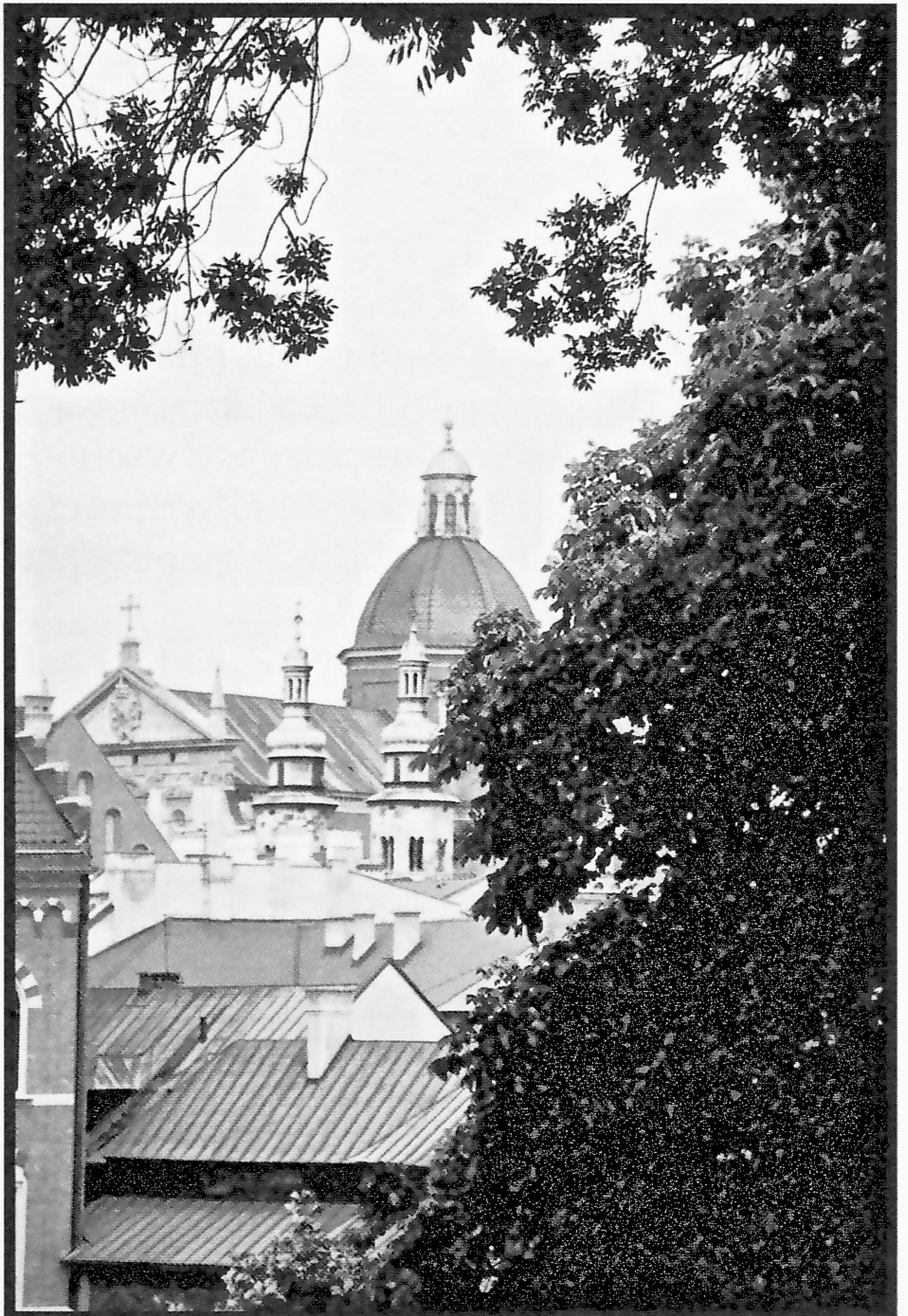
Kraków, miasto w Małej – Polsce najświetniejsze, jest głową wszytkiej Korony. Leży na miejscu dobrze obronnym między skałami, nad rzeką Wisłą portową, którą towary wszelkie kupieckie do Gdańska miasta pruskiego przepływają. To miasto

murem dwoistym i wałem dosyć miększym obtoczone i przekopana w ziemi murowaniem przegradzana wkoło bron (bram) miasto okrąża.

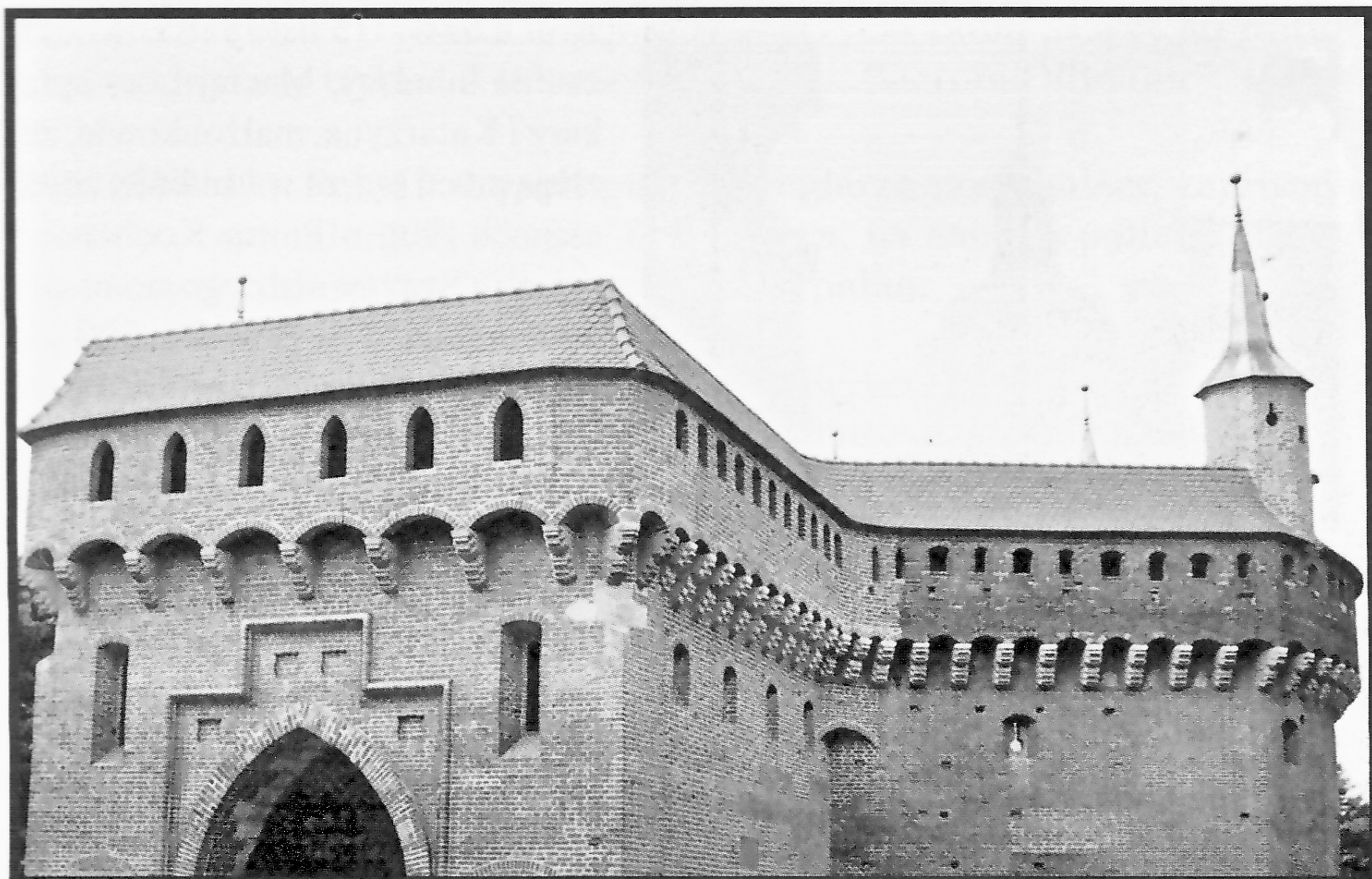
Za herb używa trzech wież o jednej bronie i orła w bronie z skrzydłami rozszerzonymi. A zamek sam na skale wysokiej rzecznej, Wawel, nad tąż rzeką niedobyty leży. Tam jest miejsce stołeczne, koronacjom i pogrzebom niezwyciężonych wiecznosławnej pamięci królów polskich poświęcone. 13, s. 239

30. Maszkaron – Sukiennice w Krakowie

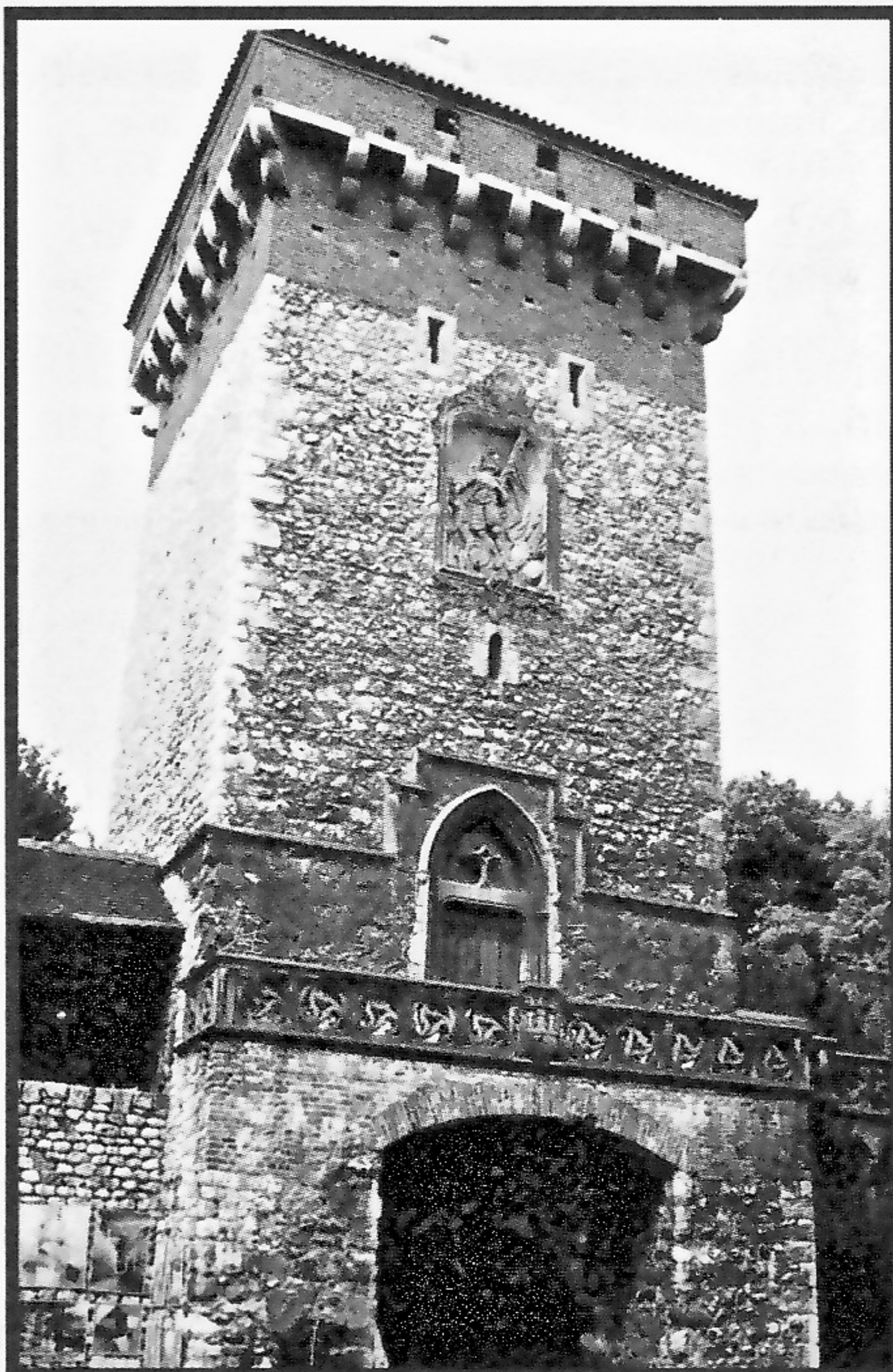
31. Panorama Krakowa

32. Barbakan w Krakowie

33. Collegium Maius w Krakowie.
Herb Fryderyka Jagiellończyka

34. Brama Floriańska w Krakowie

35. Fragment Starego Miasta w Lublinie

nansowa i dużej miary talent jurydyczny, połączony z dobrą znajomością praktyczną prawa ziemskiego i procesowego, z wszystkimi ich kruczkami i meandrami, a przy tym zacięciem sądowym graniczącym niemal z pieniactwem. Bo też

36. Uliczka na Starówce lubelskiej

Rok 1546 – 15 listopada. Mieszczanie lubelscy, Maciej Loss aptekarz i Katarzyna, małżonkowie, zeznają przed sądem w Lublinie, że zaciągnęli dług u Piotra Kochanowskiego z Sycyny, sędziego ziemi sandomierskiej w wysokości 300 złp i dług ten ubezpieczają mu i jego spadkobiercom na całym swym majątku, a szczególnie na kamienicy w rynku lubelskim między domami Erazma Hąsa i Jadwigi Stanówny. O ile długu tego nie zwrócą po upływie roku, zobowiązują się dać sędziemu zajęcie (wwiązanie) tejże kamienicy. 7, s. 269. Jan Kochanowski kontynuuje studia w Krakowie.

Rok 1547. Zmarł ojciec poety Piotr Kochanowski. Jego żona Anna, wspomagana przez najstarszego syna Kaspra dzielnie broni majątności i dba o dobre wychowanie licz- nego potomstwa. „Niepospolita to jak na ówczesną kobietę głowa fi-

finansowa i dużej miary talent jurydyczny, połączony z dobrą znajomością praktyczną prawa ziemskiego i procesowego, z wszystkimi ich kruczkami i meandrami, a przy tym zacięciem sądowym graniczącym niemal z pieniactwem. Bo też praktyk procesowy był z pani Anny znakomity i nie mniej świetny adwokat w spódnicy. (...) swe umiejętności „otraskanie” sądowe wykonywała przez cały czas wdowieństwa, tj. przez dziesięć lat (1547–1557), ilością i różnorodnością prowadzonych spraw dorównując niemal mężowi”. 6, s. 19

Rok 1542. Papież Paweł III powołuje do życia bullą „Licet ab initio”, nowy, najwyższy trybunał inkwizycyjny, tzw. „Sacrum Officium”.

Rok 1543. Do Japonii dotarli pierwsi żeglarze portugalscy, zarzucając kotwicę przy maleńkiej wyspie Tanegasiwa, na samym południu kraju. Japończycy zetknęli się wówczas z bronią palną.

Lata 1543–1623. W Anglii żyje i tworzy najwybitniejszy kompozytor tych czasów – Wiliam Byrd. Autor wielu pieśni i utworów lirycznych zarówno religijnych, jak i świeckich.

Rok 1544. Wielka klęska floty hiszpańskiej u wybrzeży Algieru. Afryka północna dostaje się pod wpływy tureckie. Trypolitania 1551; Algieria 1554; Tunezja 1574.

Lata 1544–1595. Życie i twórczość tragicznego poety włoskiego Odrodzenia Torqata Tassa. Jego największe dzieło „Jerozolima wyzwolona” (1574) jest przykładem głębokiej religijnej żarliwości. Przeciwności życiowe, nieszczęśliwa miłość stały się przyczyną choroby umysłowej wielkiego poety.

Lata 1545–1563. Sobór trydencki. Trwał z przerwami osiemnaście lat. Sobór zakończył się za panowania Piusa IV (1559–1565). Uchwały soborowe przeciwstawiały się całkowicie tezom i dogmatom wszystkich kierunków reformacji i surowo je potępiły. Przeprowadzono reformy zmierzające do usunięcia nadużyć w Kościele. Wzmocniono Kościół pod względem organizacyjnym. Uznano nieomylność papieża w sprawach wiary. Powołano specjalną komisję do kontynuowania spisu ksiąg zakazanych. W 1564 r. papież Pius IV ogłosił trydenckie wyznanie wiary (Professio fidei tridentinae) jako obowiązującą wszystkich wiernych podstawę religii rzymskokatolickiej. Sobór trydencki wzmógł nasilenie kontrreformacji. Europa wchodziła w epokę tzw. wojen religijnych, które w swej istocie odzwierciedlały sprzeczności ówczesnego świata.

Rok 1547. Umarł Franciszek I, król Francji.

Rok 1547 – 16 stycznia. Iwan IV uroczystie koronował się i przyjął tytuł cara całej Rusi.

37. Iwan Groźny. Ryc. Moreta wg rys. Verniera. 26, s. 167

Rok 1548. 1 kwietnia zmarł Zygmunt I.

Lata 1548–1572. Rządy Zygmunta Augusta.

Rok 1549. Przymierze Zygmunta Augusta z Habsburgami.

Rok 1549. Bunt żaków krakowskich. „(W czerwcu) trafiło się w Krakowie, że gdy słudzy księdza Andrzeja Czarnkowskiego w nocy prowadzili nierządnicę, żacy od szkoły Wszechświętych (szkoła przy klasztorze franciszkanów konwentualnych) odbili im ją. Oni wnet potem szkołę naszli i tam kilku zabili, a drugich poranili. Nazajutrz na zamek studenci i żacy wszyscy hurmem i krzykiem przyszli do króla, ale iż tam przypuszczeni nie byli, i owszem, od urzędników napomnieni byli, aby się skromnie i uczciwie zachowali a majestat pański czcili. Oni też obrażeni precz poszli i ciała pobitych towarzyszków na się wzięwszy, na rynek przynieśli i tak księdza Czarnkowskiego przez woźnego powołać dali. Była to rzecz barzo żalosna.(...) Pan krakowski, Jan Tarnowski, do kościoła św. Franciszka zjechał i tam studentów wezwawszy, chciał je ubłagać. I blisko już tego było, jednak oni z większą furią i żalem odszedłszy, a na drugi dzień się nagotowawszy, po rano śpiewając: *Ite in orbem universum* (Idźcie na cały świat), z płaczem ludzkim precz z Krakowa wszyscy do jednego wyszli, szkoły, kościoły, bursy, kolegia opuściwszy, a potem się do domów

38. Dziedziniec Zamku Królewskiego na Wawelu (skrzydło północne i wschodnie)

Rok 1547 – 3 lutego. Iwan IV poślubił córkę bojarską Anastazję Romanową Zacharin-Koszkina. Ojciec carowej był pradziadem przyszłego cara Michała Romanowa.

Lata 1548–1600. Żyje, pracuje i tworzy najwybitniejszy filozof włoskiego odrodzenia Giordano Bruno. Jeden z najwybitniejszych umysłów w dziejach filozofii powszechnej.

Początkowo poświęcił się karierze duchownego. Rychno został posądzony o herezję i ekskomunikowany (1576). Zrzucił wtedy suknie duchowne i wyemigrował z Włoch do Genewy. Tutaj także popadł wkrótce w konflikt z obowiązującą doktryną J. Kalwina – został osadzony w areszcie. Po zwolnieniu z więzienia wyjechał do Francji, później Anglii, gdzie powstały jego główne dzieła filozoficzne. Przebywał także w Niemczech i Czechach.

W 1592 r. zaproszono go do Wenecji, a kiedy tam przybył, został aresztowany i wydany w ręce inkwizycji. Początkowo

Bruno postawiony przed sądem inkwizycyjnym załamał się, uznał swe poglądy za herezję i prosił o łaskę. Mimo to osadzony został w więzieniu, w którym przebywał przez siedem lat. Ponownie stanął przed sądem inkwizycyjnym w Rzymie, gdzie z całą mocą potwierdził wszystkie swoje poglądy. Zginął na stosie 17 lutego 1600 r. w Rzymie. Bruno identyfikował Boga z przyrodą, uważając naturę za Boga – *deus sen natura universalis*. Układ Słoneczny uznawał za jeden z nieskończonej ilości układów gwiazdnych. Stworzył też własną naukę o monadzie – elementarnej jednostce bytu. Jego dzieła wywarły olbrzymi wpływ na rozwój całej filozofii nowożytnej.

39. Giordano Bruno. 26, s. 259

40. Kościół farny p.w. św. Jana Chrzciciela w Radomiu

swych wróciwszy, do niemieckich szkół luterskich się wiele ich obróciło, do Prus, do Czech. Żałosny to był fakt i nie bardzo pocieszny królowi, który za nimi posyłał, żądając, rozkazując, aby się wrócili, ale się barzo mało wracało i to nie rychło”. 8, s. 583.

Szymon Starowolski w swym dziele „Vita Joannis Cochanovii”, wzmiankuje, że J. Kochanowski studiował w Niemczech. Próba wyjaśnienia tej informacji jest hipoteza H. Barycza, który przypuszcza, że przyszły poeta, po buncie żaków w Krakowie udał się do Wrocławia, a stamtąd do Wittenbergi lub Lipska, gdzie wysłuchiwał wykładów bez formalnego zapisywania się na studia.

Rok 1550. W tym roku Anna Kochanowska wraz z synami wielokrotnie występują w sądach, oto przykłady spraw:

- 25 stycznia, Radom. Termin sprawy Benedykta Dąbrowskiego przeciwko Annie Kochanowskiej i jej synom.
- 25 stycznia, Radom. Sąd nakazuje Annie Kochanowskiej i jej dzieciom podjąć zastawną sumę 107 1/2 grzywny od powodów Jana, Walentego i Bartłomieja Dąbrowskich i ustąpić z dóbr tychże powodów.
- 27 stycznia, Radom. Marcin Kazanowski zastawia za 200 florenów Annie Kochanowskiej i jej synom całą swą dziedziczną wieś Pczyn.
- 27 stycznia, Radom. Anna Kochanowska wraz z synami zrzekają się na rzecz Piotra Jaroskiego wszelkich praw do Jaroszyna.
- 17 marca, Radom. Odroczenie procesu braci Kochanowskich, dziedziców Syrcyny i Baryczy, z braćmi Zieleńskimi z Zielonki w sprawie urządzenia stawu rybnego.
- 17 marca, Radom. Odroczenie terminu sprawy braci Kochanowskich z Zieleńskimi.

Rok 1549. Powstanie „Wybranej Rady” w Moskwie, przycarskiego organu rządowego.

Rok 1549. Pierwszy sobór ziemski w Moskwie.

Rok 1549. Do Japonii przybył pierwszy jezuita św. Franciszek Ksawery. Chrześcijaństwo zostało przyjęte przez Japończyków początkowo bardzo życzliwie. Decydujący wpływ na życzliwość miał korzystny handel z Portugalczakami i Hiszpanami.

Lata 1549–1582. Panowanie wybitnego władcy Królestwa Songhai w Afryce (nad średnim biegiem rzeki Niger).

Nastąpiło wielkie odrodzenie gospodarcze kraju. W tym samym czasie dobrze rozwijało się Kongo, państwo zaawansowane w rozwoju społecznym i cywilizacyjnym. Kraj składał się z prowincji, na czele których stali specjaliści naczelnicy. W kraju rozwijało się rzemiosło i panowała ożywiona wymiana wewnętrzna. Przedmiotem handlu były tkaniny, sól, miedź i kość słoniowa. W XVI wieku Kongo stało się terenem silnej penetracji portugalskiej.

Rok 1550. Po raz pierwszy w piśmiennictwie europejskim pojawił się termin „odrodzenie”, „renesans”. Terminu tego użył Giorgio Vasari (1511–1574) włoski malarz, architekt, rzeźbiarz i historiograf sztuki. Autor

pierwszej w dziejach historii sztuki zatytułowanej „Żywoty naj-sławniejszych malarzy, rzeźbiarzy i architektów”.

Rok 1551. „Stogłowyj Sobor” – wprowadził nowy ustrój administracyjny państwa moskiewskiego.

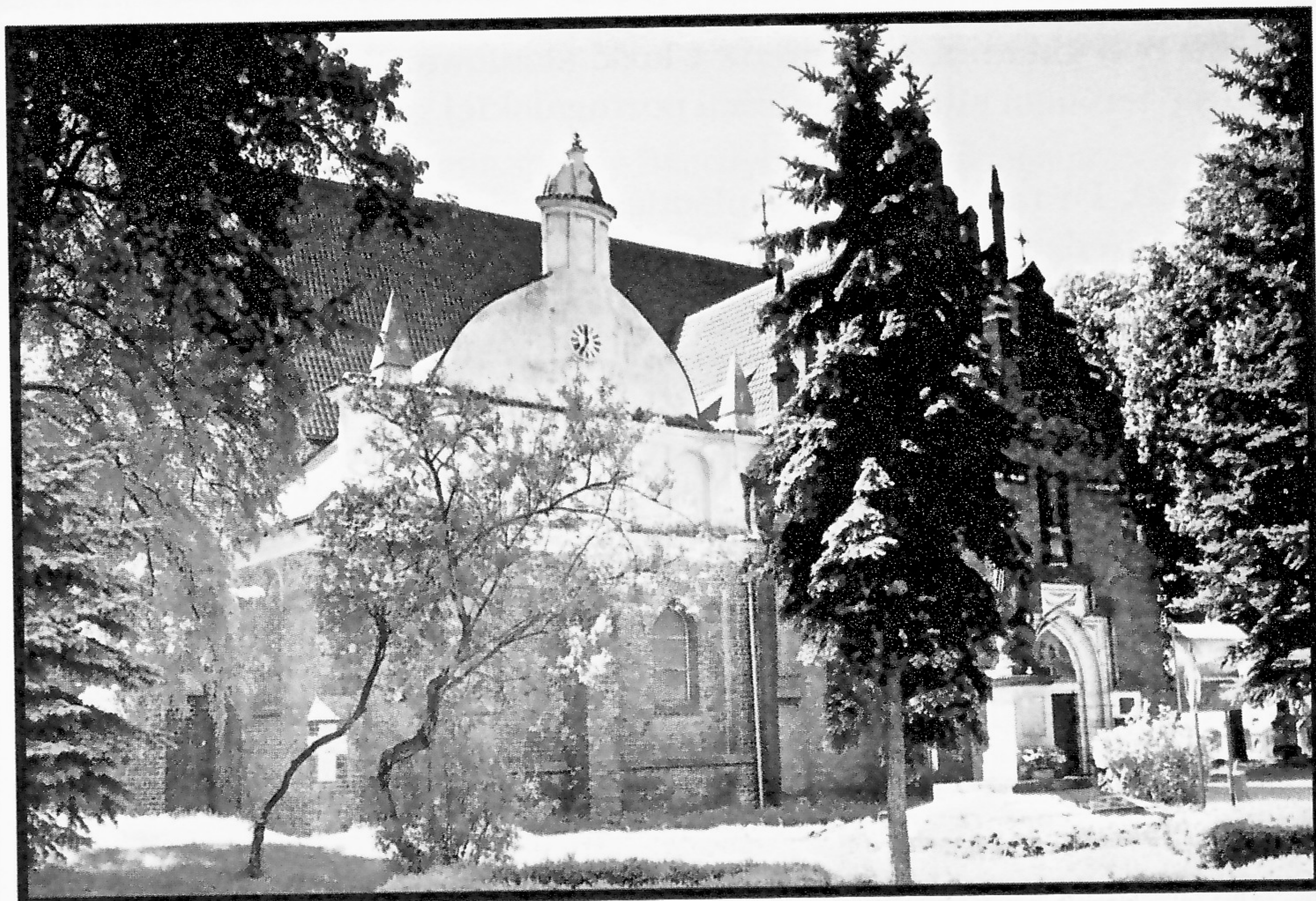

41. Wojownik murzyński. Rzeźba w brązie. 26 s. 573

42. Staw w Baryczy

- 17 marca, Radom. Przełożenie sprawy Benedykta i Anny Dąbrowskich, dziedziców z Grzmucina, oraz ich poddanych przeciw rodzinie Kochanowskich, dziedziców z Sycyny i dzierżawców Grzmucina.
- 17 marca, Radom. Termin Adama Jaroszka, kmiecia braci Kochanowskich, przeciw Hipolitowi Kowalskiemu.
- 17 marca, Radom. Odroczenie sprawy braci Gniewoszów z Oleksowa przeciw braciom Kochanowskim, dziedzicom Czarnolasu.
- 17 marca, Radom. Bracia Kochanowscy, dziedzice Sycyny i Woli Szeleżynej, uzyskali kondemnatę na braci Nieczujskich, dziedziców z Woli Szeleżynej.
- Po 17 marca, Radom. Proces braci Nieczujskich, dziedziców Woli Szeleżynej, przeciw braciom Kochanowskim, dziedzicom w Sycynie, którzy nie chcą się zgodzić na wykupienie przez Nieczujskich 2 zastawionych kmieci z Woli Szeleżynej. Kochanowscy zostali przypozywani w związku ze śmiercią brata Stanisława, a chcieli odwlec sprawę uzyskania pełnoletności przez najmłodszego z braci. Sąd nie zgodził się stając po stronie Nieczujskich. Kochanowscy apelowali.
- Po 17 marca, Radom. Odroczenie procesu braci Kochanowskich, dziedziców w Sycynie, przeciw Feliksowi Zieleńskiemu, dziedzicowi części w Zielonce, o gwałtowny najazd na robiących sadzawkę. 25, s. 32–45

43. Kościół o.o. Bernardynów w Radomiu

Rok 1551 – 27 czerwca. We Francji został wydany edykt królewski, który stał się ukoronowaniem polityki antyprotestanckiej. Edykt składał się z 46 artykułów, w których ujęto cały system zwalczania reformacji. Wszystkie drukowane książki podlegały ścisłej cenzurze paryskiej Sorbony. Piastowanie urzędów uzależniono od prawowierności katolickiej. Dobra przeciwników Kościoła uległy konfiskacie. Zabronione zostały kontakty z ośrodkami protestanckimi za granicą. Do rzędu cnót obywatelskich podniesiono denuncjację. Donosiciel otrzymywał jedną trzecią dóbr skonfiskowanych osobie, którą zadenuncjował.

Lata 1552–1599. Żyje i tworzy Edmund Spenser, autor sławnej „Faerie Queene” – „Królowej wróżek”, twórca nowego rodzaju rymów, tzw. spenserian stanza.

Rok 1552 – 2 października. Wojska rosyjskie zdobyły Kazań, w ten sposób chanat kazański został podporządkowany carowi Iwanowi IV.

Rok 1553. Powstał uniwersytet w Meksyku.

Rok 1553. Japończycy zaatakowali od strony morza chińskie prowincje Czekiang i Kiangsu.

Lata 1553–1558. Panowanie Marii, królowej Anglii, córki Henryka VIII i Katarzyny Aragońskiej. Był to okres reakcji katolickiej, która bezwzględnie łamała wszelkie próby oporu. Wszyscy wrogowie i odstępcy od katolicyzmu szli na stos. Krwawe, aczkolwiek nie krwawsze niż jej ojca rządy Marii Tudor zyskały jej przydomek Bloody Mary (Krwawej Marii).

Lata 1554–1586. Żyje i tworzy angielski poeta, żołnierz i dworzanin Sir Philip Sidney. Twórca popularnych, opublikowanych już po śmierci utworów, przede wszystkim „As trophel and Stella”.

Rok 1555 – 25 września. Pokój religijny w Augsburgu. Na mocy traktatu augsburskiego wyznanie protestanckie uznane zostało de inre, a jego wyznawcy uzyskali prawo do wolnego kultu. Dobra kościelne sekularyzowane przed rozejmem passawskim przyznano protestantom, a jurysdykcja biskupów katolickich w odniesieniu do protestantów została skasowana. Reformacja i wojny chłopskie były pierwszym decydującym krokiem na drodze olbrzymich przemian społeczno-gospodarczych i ideologicznych, bez których nie do pomyślenia byłby dalszy rozwój Europy i świata.

Rok 1551. „De Republica emendanda” A. Frycza Modrzewskiego.

Rok 1551. „Kronika świata” Marcina Bielskiego.

Rok 1551 – 6 kwietnia. Zmarła królowa Barbara Radziwiłłówna. Pochowana została w Wilnie.

Rok 1551 – 16 czerwca. Jan Kochanowski staje w Radomiu podczas rozprawy z Feliksem Zieleńskim i składa przysięgę, „że granic między Sycyną a Zielonką nie naruszył (non conculacvit, alias nie rozdeptał)”. Sąd uwalnia go od odpowiedzialności 25, s. 46. Przymuszczalnie jesienią tego roku Jan Kochanowski wyjeżdża do Królewca.

44. Stawy w Gródku

Rok 1552. Liczne procesy Kochanowskich w Sądzie Radomskim. 25 stycznia Jan Kochanowski uczestniczy w rozprawie o sprawy majątkowe z właścicielami wsi Brzozowice, Janem i Pawłem Brzozowskimi. 25, s. 46

9 kwietnia powstaje w Królewcu łaciński czterowiersz Jana Kochanowskiego dedykowany Stanisławowi Grzepskiemu. W sierpniu był J. Kochanowski w Padwie, gdzie wstąpił na uniwersytet.

45. Widok Utrechtu w poł. XVI w. Ryc. z dzieła J.A. Thuan, *Historische Beschreibung*, Frankfurt am Main 1621. 26, s. 219

Rok 1555. Powstała (Muscovy Company) Kompania Moskiewska dla handlu z Rosją przez Archangielsk. Pierwsza organizacja kupiecka w Europie Zachodniej, która nawiązała bezpośredni kontakt z państwem carów.

Rok 1555. Filip II król Hiszpanii obejmuje władzę w Niderlandach. Rządy w tym kraju przekazuje swej siostrze naturalnej, nieślubnej córce cesarza Karola V Małgorzacie ks. Parmy. Małgorzata otrzymała do pomocy w rządzeniu triumwirat doradczy złożony z kardynała – prymasa Antoniego Granvelli, prawnika Vigiliusa i finansisty Berlaymona. W tym samym czasie powstaje silna opozycja protestancka, na czele której stanęli dwaj arystokraci – Wilhelm ks. Orański i hr. Egmont, przyłączył się do nich także potężny admirał Horn.

Rok 1556. Zawojowanie chanatu astrachańskiego przez cara Iwana IV. Początek ekspansji rosyjskiej na Kaukaz.

46. Filip II. Ryc. P. Gunsta wg portretu A. van der Werffa. 26, s. 223

Ówczesna Padwa była miastem uniwersyteckim słynnym w całej Europie. Uczelnia dzieliła się właściwie na dwa uniwersytety prawa i nauk wyzwolonych, do których wówczas zaliczano: teologię, przyrodę i medycynę. Studenci, zwani *scholares* (scholarze), mieli dwie wielkie korporacje: przedalpejską i zaalpejską, ci zaś, co pochodzili z jednego kraju, tworzyli odrębne stowarzyszenia, tzw. *nacje*. Każda *nacja* wybierała swego konsyliarza, który był obowiązany dbać o jej interesy. Polska kolonia padewska była w tym czasie skupiskiem młodzieży odznaczającej się wyjątkowymi uzdolnieniami. Z ciekawszych postaci przebywał tu Jan Krzysztof Tarnowski, syn hetmana wielkiego koronnego, Piotr Dunin Wolski czy Jan Herburt. 14, s. 42

Rok 1553. Król Zygmunt August wysłał swych posłów: Mikołaja Radziwiłła wojewodę wileńskiego, Marcina Kromera sekretarza królewskiego i Jana Przerębskiego podkanclerzego do cesarza rzymskiego Ferdynanda. Posłowie prosili dla króla polskiego o rękę córki cesarza – Katarzyny.

Rok 1554. Pierwszy synod protestancki w Słomnikach.

Rok 1554. Jan Kochanowski, cieszący się dużą popularnością i szacunkiem kolegów z padewskiego uniwersytetu, został obrany konsyliarzem *nacji* polskiej. 29 lipca doprowadza do porozumienia z innymi *nacjami* w sprawie rozdziału intratnych funkcji uniwersyteckich.

Rok 1555. „Kronika” Marcina Kromera.

W tym roku odbył Jan Kochanowski wspólnie z Janem Krzysztofem Tarnowskim i Mikołajem Mieleckim, późniejszym wojewodą podolskim i hetmanem wielkim koronnym, wycieczkę do Rzymu i Neapolu.

Rok 1555, maj. Wybucho zaraza w Padwie. Jan Kochanowski wraca do kraju.

Rok 1556–1560. Działalność Jana Łaskiego w Polsce.

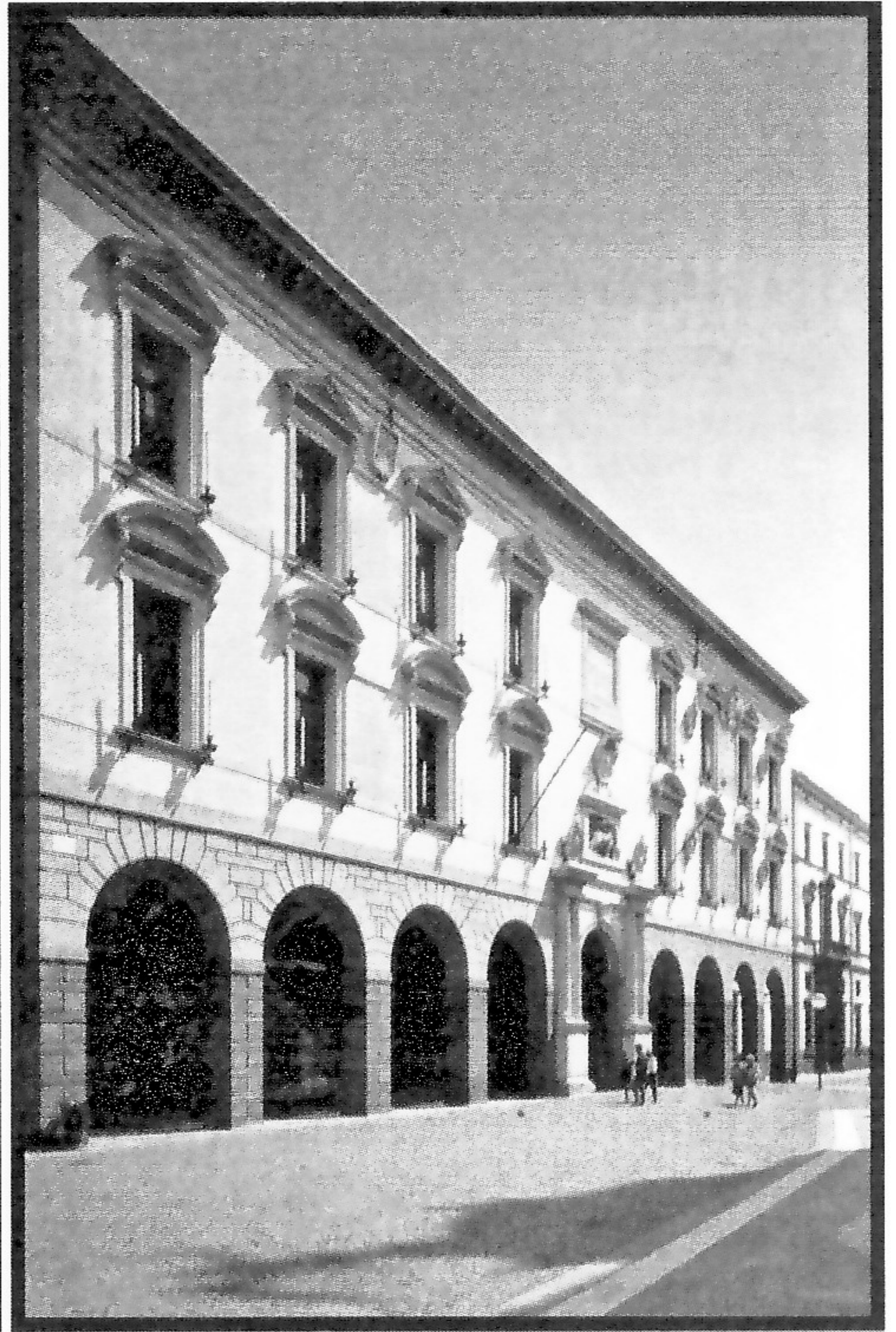
Rok 1556. Wielki spór między rodziną Kochanowskich a Rogowskimi. Spór dotyczył zamierzonej spłaty ich wsi dziedzicznej Brzozowicy.

Rok 1556 marzec. Przed sądem w Radomiu spór majątkowy Kochanowskich z rodziną Zielińskich.

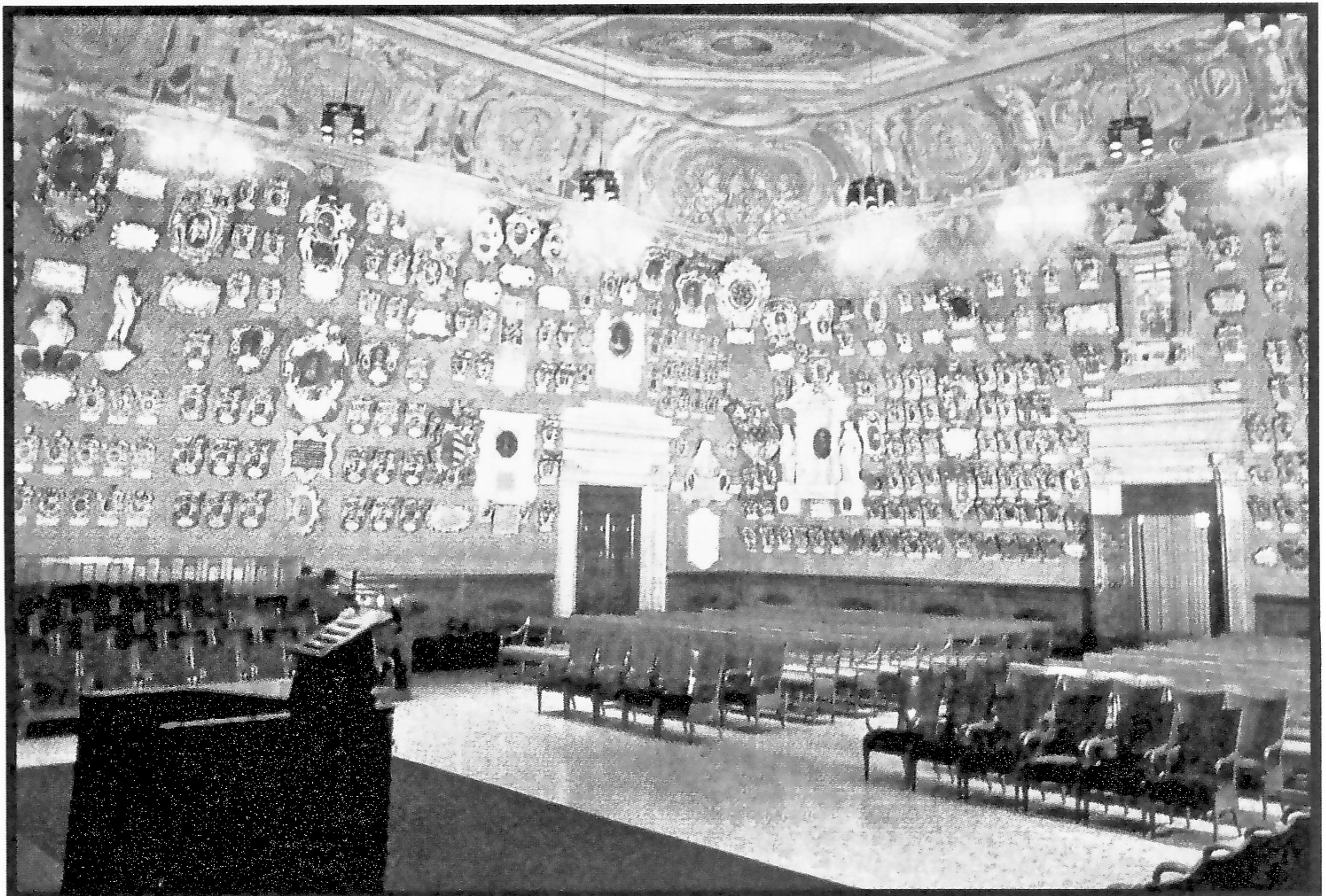
Rok 1556. Korespondencja Jana Kochanowskiego do księcia pruskiego Albrechta w sprawie pomocy finansowej.

47. Padwa. Bazylika św. Antoniego

48. Uniwersytet w Padwie

49. Aula Uniwersytetu w Padwie

Rok 1556. Książę Albrecht pruski udzielił wsparcia finansowego poecie w wysokości 50 marek, przeznaczonych na poratowanie zdrowia.

Rok 1556. Późnym latem pisze Jan Kochanowski fraszkę na zniechęconego przez Polaków nuncjusza papieskiego, Alojzego Lippomano.

Fraszka: „*Na posta papieskiego*”

*Pośle papieski rzymskiego narodu,
Uczysz nas drogi, a sam chybiasz brodu.
Nawracaj lepiej niżli twój woźnica,
Strzeż nas tam zawieźć, gdzie płacz i tęsknica.*

3, s. 154

Posel papieski został zmuszony do wyjazdu z Polski i zastąpiony znakomitym dyplomata papieskim Janem Franciszkiem Commendonim.

50. Drzwi renesansowe w Kolegiacie Zwoleńskiej

Rok 1556. Wczesną jesienią wyjeżdża Jan Kochanowski do Padwy.

Rok 1557. „Wyprawa pozwolska”.

Rok 1557. Początek organizacji wojennej floty polskiej w Gdańsku.

Rok 1557. Na wiadomość o śmierci matki Jan Kochanowski wraca do kraju. W kaplicy Kochanowskich w zwoleńskim kościele parafialnym znajduje się do dnia dzisiejszego epitafium nagrobne, które ułożył poeta. *„Bogu (Najwyższemu), witajcież (Zjednoczone) Dusze. Piotrowi Kochanowskiemu, sędziemu ziemi sandomierskiej i Annie Białaczowskiej, jego małżonce. Gdy po zgonie dobroczyńców, dla okazania im wdzięczności nader skromne pozostają środki, Jan Kochanowski rodzicom najczulszym ten kamień, długo wylewanymi skropiony łzami położył. Zmarli: pierwszy Roku Pańskiego 1547, wieku swego 62, druga – dziesięć lat potem, mając lat 50. Zostawili synów 6 i córek 4. (przekład z łaciny J. Gackiego).*

Rok 1556. Wojska rosyjskie podbijają chanat astrachański.

Rok 1556. Abdykował Karol V i przekazał swoje dziedzictwo hiszpańskie, niderlandzkie i włoskie (Królestwo Neapolu i Sycylii oraz Mediolanu) swojemu synowi Filipowi II. Wielki dom habsburski rozpadł się na dwie linie: hiszpańską i niemiecką. Posiadłości austriackie, Czechy i część Węgier wraz z koroną cesarską objął w spadku po Karolu jego brat Ferdynand I (1556–1564).

51. Pola w Woli Sycyńskiej

Rok 1557 – 3 czerwca. Poeta zasiada wraz z bratem Kasprem w zespole sędziowskim sądu grodzkiego w Radomiu obok sędziego Sebastiana Owadowskiego, podstarościego – Mikołaja Kochanowskiego oraz arbitrów: Hieronima Rusieckiego, Feliksa Zielińskiego, Jana Podlodowskiego, Hieronima Modrzewskiego, z udziałem woźnego Jana Koperwasa z Wawrzyna. 19, s. 227

Lata 1558–1582. Wojna o Inflanty.

Rok 1558. Pierwsza księga wiejska spisana po polsku we wsi Krzyżowniki na Śląsku.

Rok 1558. Trzecia podróż Jana Kochanowskiego do Włoch.

Rok 1559. Jan Kochanowski wyjechał z Włoch do Francji. Potwierdzeniem tego faktu jest jego elegia napisana później po powrocie do kraju.

*(...) „I Loara i Rodan moją odczuły boleść, gdy przyszło galskie opuszczać kraje. Ale dom nieszczęśliwy, obojga rodziców pozbawiony, głośno mnie wzywał do ojczystej ziemi, bym- nieco zwlekając – jak drugi Ulisses wraz ze starym psem strat swych nie oplakiwał...”
„Tu ujrzałem owego Ronsarda...”*

1, t. III, s. 116–119

Rok 1559 – 11 lipca. We wtorek przed dniem św. Małgorzaty, stanęli osobiście przed urzędem starościńskim w Radomiu Kasper, Jan, Piotr, Mikołaj, Andrzej i Jakub Kochanowscy rodzeni bracia w celu podziału majątku otrzymanego po swoich rodzicach.

„Dział spadkowy Kochanowskich”

Stając osobiście przed urzędem starościńskim grodzkim radomskim i przed ni-niejszymi aktami urodzeni Kasper, Jan, Piotr, Mikołaj, Andrzej i Jakub Kochanowscy, bracia rodzeni, synowie urodzonego niegdyś Piotra Kochanowskiego, generalnego sędziego ziemi sandomierskiej, zdrowi na umyśle i ciele, nie nakłonieni ani nie przymuszeni, lecz po dokładnym wzajemnym rozważeniu sprawy oraz za zbawienną radą swych przyjaciół zeznali, że dokonali takiego wieczystego działu między sobą wszystkich swych dóbr dziedzicznych po ojcu i po matce, ruchomych i nieruchomych, mianowicie w ten sposób: że z wymienionego podziału przypadły urodzonemu Kasprowi w wieczyste posiadanie te dobra, mianowicie: Policzna, Wilcza i Pilna Wola, razem z prawem patronatu nad kościołem parafialnym tamże w Policznej, wraz z wszystkimi i poszczególnymi przyległościami i wszelkimi

Rok 1557-14 września. Traktat poswolski. Mistrz zakonu niemieckiego Fürstenberg ugiął się przed królem polskim, zawierając z nim równocześnie przymierze przeciw Rosji. W istocie swej interwencja Zygmunta Augusta miała charakter antymoskiewski, rozsierdzony car Iwan zareplikował bez zwłoki interwencją w Inflantach.

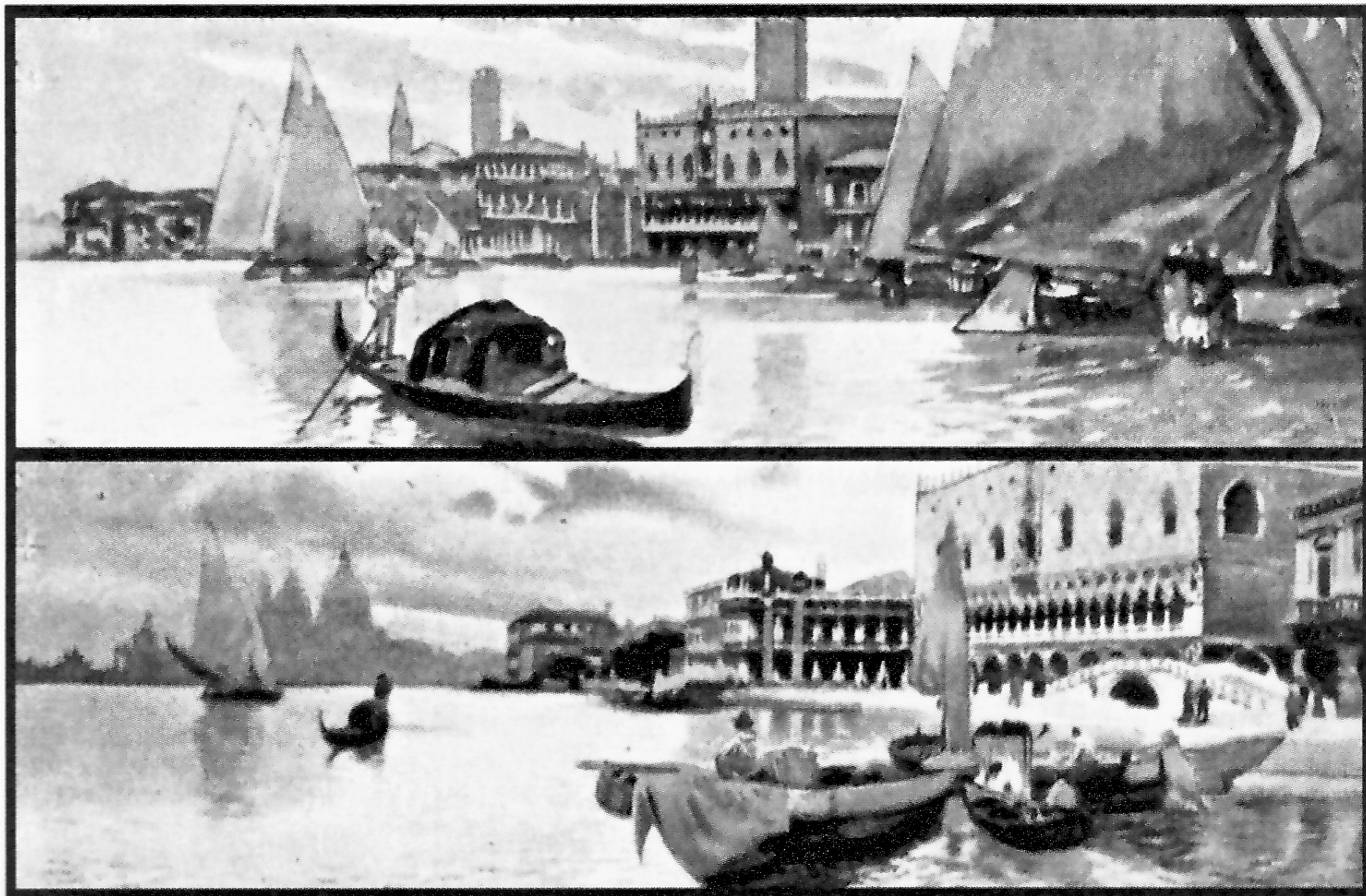
Rok 1557. Portugalczycy opanowali Makao. Makao stało się najważniejszą bazą wypadową Europejczyków na Chiny.

Rok 1557. Założony został patriarchat w Pecze (Serbia) przy znacznym poparciu wezyra tureckiego Mehmeda Sokoli (z pochodzenia Słowianina). Pozwoliło to Serbom nie tylko uniezależnić się w znacznym stopniu od patriarchatu greckiego, ale także stworzyć we własnym Kościele poważny ośrodek ruchu wyzwolenieckiego, skierowanego przeciw Turkom.

Rok 1558. Zjazd i synod w Paryżu. Nastąpiła ostateczna konsolidacja kalwinów francuskich, zwanych hugenotami.

Rok 1558 – styczeń. Początek wielkiej wojny inflanckiej.

Lata 1559 – 1560. Panowanie Franciszka II we Francji. Rozpoczęła się ostra walka o władzę między wielkorządcami Francji: katolickimi książętami de Guise a hugenockimi książętami de Bourbon.

52, 53. Panoramy Wenecji

w ogólności przynależnościami, tak jak od dawna wchodziły i należały do wyżej wymienionych dóbr i jak wspomniane dobra niegdyś Anna z Białaczowa, matka tychże, dzierżyła i posiadała, nic nie ujmując, wraz z polami zwanymi Boże Nowiny od dawna należącymi do wymienionych dóbr Policzna, a także miejsce na zbudowanie stawu rybnego na rzece Policzka, rzeka, która leży w dziedzictwie Policzna poniżej młyna Polesny i tartaku, które to (miejsce) przypadło niegdyś w podziale urodzonym Piotrowi, ongiś ojcu, i Filipowi, ich stryjowi, aż do dóbr Czarnolas. To właśnie nie będzie już należeć do Czarnolasu, ale na wieczność do Policznej, do tegoż Kaspra i jego potomnych. Z tej zaś swojej części tenże Kasper wypłaci, jak już rzeczywiście wypłacił, 800 fl. monety i liczby polskiej będącej w obiegu w Królestwie, a to ze względu na dopłatę do dóbr Sycyna dla innych braci.

Z wymienionego wyżej podziału przypadły również na wieczność urodzonemu Janowi te dobra: Czarnolas, a także ruda, młyn i ich stawy rybne na rzece zwanej Grodzka rzeka, podobnie ze wszystkimi i poszczególnymi przyległościami wchodzącymi i należącymi do wymienionych wyżej dóbr, nic nie ujmując i tak jak wspomniane dobra urodzony niegdyś Piotr Kochanowski, ich ojciec, dzierżył, miał i posiadał. Z tej to części wspomniany Jan wypłaci, jak już rzeczywiście wypłacił, dla braci do dóbr Sycyna z racji dopłaty 400 fl. pieniędzy monety pospolitej i liczby polskiej będącej w obiegu w Królestwie.

Również wymienionemu wyżej Piotrowi przypadły w udziale na wieczność te dobra, mianowicie: wszystkie, i to w całości części dziedziczne w dobrach Konary, Głogów, Zadąbrowie, Kaleń i Młodnice, tak jak wspomniane części dziedziczył, miał i posiadał urodzony niegdyś Piotr Kochanowski, ojciec tychże braci, ze wszystkimi i poszczególnymi przyległościami, nic nie ujmując. Z tej części tenże Piotr wypłaci, jak już rzeczywiście wypłacił, swym braciom do dóbr Sycyna 250 fl. pieniędzy monety pospolitej i liczby polskiej będącej w obiegu w Królestwie.

Również wymienionym wyżej Mikołajowi, Andrzejowi i Jakubowi, braciom, przypadły te dobra na zawsze, mianowicie: Sycyna, Barycz i Wola Szeleżyna z wszystkimi i poszczególnymi przyległościami wchodzącymi i należącymi do wspomnianych dóbr, a także kwoty pieniężne, mianowicie 2350 fl. tak z dopłat z części powyżej opisanych wypłacone przez ich braci, jak też z pieniędzy pozostawionych na dobrach rodziców, na dobrach zastawnych, a także z pewnych nagromadzonych ruchomości. Te właśnie wszystkie kwoty razem połączone tak z dopłat, jak i z pieniędzy pozostawionych z powodu śmierci rodziców w dobrach zastawnych lub jakichkolwiek innych, a także uzyskanych z dóbr ruchomych, wyniosły pełną sumę 2350 fl. pieniędzy monety pospolitej i liczby polskiej będącej w obiegu w Królestwie. Tę to wyżej wymienioną sumę wspomniani bracia Mikołaj, Andrzej i Jakub wraz ze wspomnianymi dobrami Sycyna, Barycz i Wola Sycyńska, jako ich działy przypadły im przy podziale, od wymienionych wyżej braci rzeczywiście i naprawdę otrzymali i do rąk własnych podjęli, i ze wspomnianych sum wypłaconych im przez wymienionych braci, ze względu na dopłatę, kwitują tychże braci, i zeznają, iż otrzymali zadośćuczynienie, z tym samym występując przed niniejszym urzędem i niniejszymi aktami w osobistym zeznaniu.

54. Bocianie gniazdo w Kaleniu

Z tych zaś pozostałych wyżej wymienionych dóbr wspomnianemu Andrzejowi przypadły w udziale na mocy wieczystego podziału te dobra, mianowicie: cała i pełna wieś czy też miasteczko Barycz wraz ze stawem rybnym i młynem tamże w Baryczy oraz Wola Sycyńska, czyli Szeleżyna, jako że wspomniane dobra Barycz i Wolę dzierżyli i posiadali ojciec i matka wymienionych braci, z wyjątkiem tylko stawu rybnego zwanego Przerwaniec, razem z częścią pól i zarośli należących i przyznanych młynarzowi; ten (staw) na zawsze będzie należeć do Sycyny. Wraz z tymi dobrami wspomniany Andrzej otrzymał kwotę 1300 fl. pieniądza pospolitego i już teraz własnoręcznie podjął, a to jako jego dział przypadły mu w podziale. Do tych dóbr Wola i Barycz doszły te części pól, borów i lasów od strony dóbr wsi Sycyna, zgodnie z poczynionymi znakami, mianowicie: zaczynając od linii granicznej dóbr królewskich miasta Zwoleń i od miejsca zwanego Sudół prowadzą wspomniane znaki starodawną drogą publiczną, inaczej gościńcem starem, która prowadzi od wsi Sycyna do miasteczka Barycz. Tą to wspomnianą drogą znaki prowadzą między polami zwanymi Sudół aż do boru i tą samą drogą, również przez bór, aż na przeciwną stronę, czyli obok półtanka, który wykarczował kmieć z Sycyny zwany Baryła; idąc tam po przeciwnej stronie, czyli obok wspomnianego pola albo półtanka, zeszyły wymienione znaki z tej drogi i idą przez bór w poprzek w kierunku zimowego wschodu słońca, aż do pola zwanego Bomylinki, tej to roli stajanie, inaczej staje, zajmując, idą przez wspomniane pole aż do Woli i od wymienionego pola przez bór między polami sycyńskimi i wolskimi, i przez drogi, które prowadzą na ukos ze wsi Sycyna do wsi Wola Sycyńska i od ostatniej drogi idą ze wspomnianych wsi przez bór czy też las powyżej wykarczowanych pól, inaczej nad dłuższymi zakopki kmienci należących do Sycyny, przez wszystkie wspomniane karczunki kmienci, tak jak teraz należą do dóbr Sycyna, aż do poprzedniej drogi zwanej Moczydlina droga, która prowadzi ze wsi Sycyna do Baryczy i koło dębu rosnącego przy wspomnianej drodze, gdzie został zrobiony i wycięty znak na kształt krzyża. Wreszcie od wspomnianej drogi idącej w poprzek przez bór i las i podobnie powyżej karczowiska kmienci z Sycyny, tych karczunków, tak jak teraz są, wcale nie obejmując, aż do innej drogi, która prowadzi z Sycyny do Baryczy, gdzie został wycięty znak. Od tej to droga powyżej doliny, inaczej nad doliną, którą doliną przechodząc na ukos koło (miejsca) Poczirsk idą przez tenże Czirsk(?) na pole i na grunty folwarczne zwane Okręglica. Przez te pola Okręglica w poprzek oraz przez drogę, która prowadzi z Sycyny do stawu rybnego Przerwaniec i aż do rzeki zwanej Sycanka i do granicy dóbr Jasieniec oraz do dwóch dębów stojących nad wspomnianą rzeką, gdzie znajdowały się wymienione znaki, tak że cokolwiek z pól, borów, lasów, zarośli, od początku aż do końca wspomnianych znaków znajduje się po lewej stronie, to w całości, niczego nie wyłączając, będzie należało do dóbr Sycyna.

Również wspomnianym braciom Mikołajowi i Jakubowi przypadły na wieczność w podziale te dobra, mianowicie: cała i pełna wieś Sycyna z wyjątkiem części dziedzictwa, która jest wyznaczona do działu wspomnianego Andrzeja, do dóbr Barycz i Wola Sycyńska, również z wszystkimi i poszczególnymi przynależnościami

55. Czarnoleski staw

56. Żniwa w Sycynie

mi i przyległościami wchodzącymi do tych dóbr, także i staw rybny zwany Przerwaniec na rzeczce zwanej Sycanka – dla zrobienia i wybudowania sobie młyna, który to staw powinien obfitować w wodę, o ile wystarczy wody do młyna, także niwy pól od dawna należących do młynarza niegdyś tam będącego i część zarośli z obu stron wspomnianego stawu rybnego Przerwaniec, na wykarczowanie pól dla wspomnianych braci lub młynarza będącego tam w przyszłości. Do tej sadzawki i młyna, który tam trzeba wybudować, ma być zawsze droga wolna, jako i teraz jest, przez dobra i pola baryckie z Sycyny, bez sprzeciwu wspomnianego Andrzeja i jego następców. Podobnie zawsze powinna być wolna droga, jako i teraz jest, albo przepęd, inaczej wygon, przez groblę sadzawki zwanej Przerwaniec dla wspomnianego Andrzeja oraz jego poddanych, bez sprzeciwu wymienionych Mikołaja i Jakuba oraz ich spadkobierców, jak też i młynarza obecnie tam będącego. Tej drogi, czyli wygonu, nigdy w żaden sposób nie powinni zastawiać ogrodzeniem, inaczej zagradać.

Również wspomnianym braciom Mikołajowi i Jakubowi przypadła kwota 1050 fl. wyplacona z powyższych sum. Osobiście stając wspomniani bracia obecnie zeznają, że tę kwotę otrzymali i do rąk podjęli.

Ponadto ci bracia Mikołaj, Andrzej i Jakub potwierdzają sobie wzajemnie oraz swym kmieciom i mieszkańcom z każdej strony, że nawzajem mają wolne pastwiska w borach czy lasach, każdy w dziale i dziedzictwie drugiego, tak ten Andrzej i jego poddani w dobrach Sycyna, jak także ciż Mikołaj i Jakub i ich poddani w dobrach Wola i Barycz, na zawsze razem z ich spadkobiercami z każdej strony, jednakże bez (czyjejs) szkody.

Również wymienieni bracia, mianowicie Kasper, Jan, Piotr, Mikołaj, Andrzej i Jakub, stając osobiście, wszyscy razem i każdy z osobna zeznali, że kasują, unieważniają i wniwecz obracają wszystkie razem i poszczególne zapisy dokonane przez jakiegokolwiek osoby na którychkolwiek dobrach po urodzonym niegdyś Piotrze Kochanowskim ojcu, a także po urodzonej niegdyś Annie z Białaczowa, (ich) matce, przypadających im po śmierci rodziców; dalej że potwierdzają i przyjmują za ważne skwitowanie powyższych zapisów wszystkich ogólnie i poszczególnych, jeśli jakie urodzona niegdyś Anna, matka ich, lub któryś ze wspomnianych braci w jakichkolwiek aktach w imieniu swym i ich w jakikolwiek sposób dokonali. Zeznają ponadto, że oni wszyscy doznali pełnego i całkowitego zadośćuczynienia ze wspomnianych dóbr zastawnych i kwot pieniężnych przysługujących dobru któregokolwiek. Te to wspomniane części wyżej wyszczególnione, wymienieni bracia, wedle wieczystego działu spadkowego im przyznane, tak każdy z nich, jak i prawowici ich następcy między sobą wzajemnie będą zachowywać, trzymać, mieć i posiadać, z wszelkim prawem i całą własnością, niczego nie wyłączając, niczego dla siebie i dla swych prawowitych następców między sobą nawzajem nie zachowując, tak że każda część stosownie do swego udziału, który jej w dziale przypadł, na mocy tegoż samego udziału dziedzicznego będzie wykorzystywana wedle swego lepszego i korzystniejszego warunku. I już dają sobie nawzajem i dali rzeczywiste wwiązanie i faktyczne posiadanie przez woźnego ziemskiego, jakiegokolwiek każ-

57. Pola w Wilczej Woli

58. Dojrzały jęczmień w okolicach Czarnolasu

dy z nich sobie wybierze do wwiązania, danego już z mocy prawa. I będą zmuszeni, i powinni się bronić oraz ochraniać i nie szkodzić jeden drugiemu we wspomnianych udziałach, nawzajem i wymieniony dział, tak między nimi przeprowadzony, a każdy z nich wraz ze swymi prawowitymi następcami powinien (to) zachowywać i nienaruszenie przestrzegać na stałe i na wieczność pod zakładem 1000 fl. pieniądza pospolitego monety i liczby polskiej będącej w obiegu w Królestwie. Jeśliby tego i w takim stopniu albo wspomnianego działu, tak w części, jak i w całości nie chcieli strzec, albo gdyby jeden z nich nie chciał, wtedy wymieniony zakład będzie musiał być zapłacony braciom zachowującym tenże dział, albo jednemu z nich

59. Lipa czarnoleska w kwiatach

zachowującemu, i ich następcom, podlegając do zapłacenia tak w części, jak i w całości. Jeśli pozwolą się pozywać w sprawie tego zakładu albo jeden z nich pozwoli, wtedy będą zmuszeni albo jeden z nich będzie zmuszony stawać tutaj, w sądzie ziemskim czy też grodzkim radomskim w pierwszym terminie jako ostatecznym, słuchać i odpowiadać oraz zadośćuczynić za wymieniony zakład, nie unikając i nie odwlekając tegoż pierwszego terminu przez żadne wynajdowane sposoby, choroby prawdziwe czyli niekłamane, dla ważniejszej czynności, pisma królewskie, prawne przeszkody, nie czyniąc żadnych apelacji wraz z mocjami od sądu; wymienieni bracia, to wszystko między sobą i wzajemnie zastrzegając sobie, oznajmiają pod utratą całej swej i swych następców sprawy, mianowicie spłaty wymienionego zakładu, po którego to spłacie wyżej wymienieni będą zmuszeni zadośćuczynić zachowującemu wcześniej uznaną część i jego prawowitym następcom tyle razy, ile będzie trzeba, w każdym razie potwierdzając zapis i wszystko w nim zawarte.

60. Obrzeża wsi Ruda

61. Osty na wietrze. Paciorkowa Wola

Rok 1560 – 25 marca. Poeta oddał część swych majątkości, tj. Rudę Grodzką i młyn w dzierżawę stryjowi Filipowi; zaciągnięty dług miał być spłacony na najbliższe Boże Narodzenie. 4, nr 333

Rok 1560. Andrzej Patrycy Nidecki podpisuje w Wilnie, 20 czerwca, przedmowę do książki M.T. Ciceronis „Fragmenta”. Książka została wydana w 1561 r. w Wenecji i była najcenniejszym naukowo dziełem filologicznym polskiego humanizmu.

Rok 1560. Powstała elegia łacińska Jana Kochanowskiego, której treść jest potwierdzeniem bliskich kontaktów z rodziną hetmana wielkiego koronnego Jana Tarnowskiego.

Rok 1561 – 17 marca. Radom. Bracia Kochanowscy (m.in. Jan) pozywają Feliksa Nieczujskiego z Woli Szeleżynej o dwa łany kmiece zastawione za sumę 10 grzywien (na rzecz ich matki). 25, s. 97

62. Kościół Mariacki w Krakowie

Rok 1559 – 2 i 3 kwietnia. W Cateau-Combrésis na pograniczu francusko-flandryjskim podpisany został pokój hiszpańsko-francuski i osobny pokój francusko-angielski. Pokój staje się wyrazem ustabilizowania równowagi w Europie. Odtąd trzy potęgi odgrywały w niej główną rolę, były nimi: Hiszpania, Francja i Turcja.

Rok 1561. Mistrz Zakonu Kawalerów Mieczowych Gotard Kettler poprosił Zygmunta Augusta o pomoc oraz protekcję. Za cenę obrony poddał Inflanty zarówno Wielkiemu Księstwu Litwy, jak i Polsce. Zakon na wzór Prus krzyżackich rozwiązano, a Kettler został księciem lennym wobec Polski i Litwy. Z południowej części Inflant, tj. Kurlandii i Semigalii utworzono nowe księstwo.

Rok 1561. Powrót Marii Stuart z Francji do Szkocji. Królowa przywiązana do katolicyzmu, a zarazem bezwzględna w postępowaniu, wychowana w atmosferze francuskiego renesansu, swobodnych obyczajów, została wkrótce znienawidzona przez swych poddanych. Bezwzględne, nawet jak na ową epokę, postępowanie Marii i jej otoczenia doprowadziło w Szkocji do wybuchu otwartych powstań przeciw królowej. W czasie jednego z nich pokonana Maria uszła do Anglii (1568), szukając schronienia u Elżbiety, która dotąd prowadziła wobec swej północnej sąsiadki zręczną grę, nie odkrywając przed nią swego prawdziwego oblicza. Z chwilą pojawienia się w Anglii Maria, będąca również pretendentką do tronu angielskiego, została uwięziona. Oskarżona o udział w spisku na życie Elżbiety, Maria została skazana na śmierć i stracona (8 II 1587).

63. Elżbieta I w otoczeniu doradców. Miedzioryt współczesny. 26, s. 245)

Rok 1562. Mikołaj Rej zamieszcza w swoim „Zwierzyńcu” pochwałę Jana Kochanowskiego.

*„Przypatrzże się, co umie pocziwe ćwiczenie,
Gdy ślachtetne przypadnie k niemu przyrodzenie,
Co rozeznasz z przypadków i postępów jego,
Tego Kochanowskiego, ślachcica polskiego:
Jako go przyrodzenie i ćwiczeniem sprawuje,
Co jego wiele pisma jaśnie okazuje.
Mógł ci umieć Tybullus piórkiem przepierować,
Lecz nie wiem, umiał li tak cnotą zafarbować”.*

Rok 1562 – 12 marca. Odbył się uroczysty ingres Filipa Padniewskiego do katedry na Wawelu. Obecny na tej uroczystości Jan Kochanowski napisał łacińską elegię:

*„Helikonu wieniec przynoszę ci, Padniewski, ulubieńcze
aonijskich muz i moja ozdobo! Niech mi się godzi czystą dłonią
dotknąć włosów poświęconych i zasłużoną gałązką głowę twą
ozdobić. Któż wśród oklasków i okrzyków ludu może serce niedostępne
radość zachować? Któż, Padniewski, komu tylko znana jest twa cnota,
nie cieszy się z tego, że nowymi zaszczycon dostojeństwem?”*

1, s.104

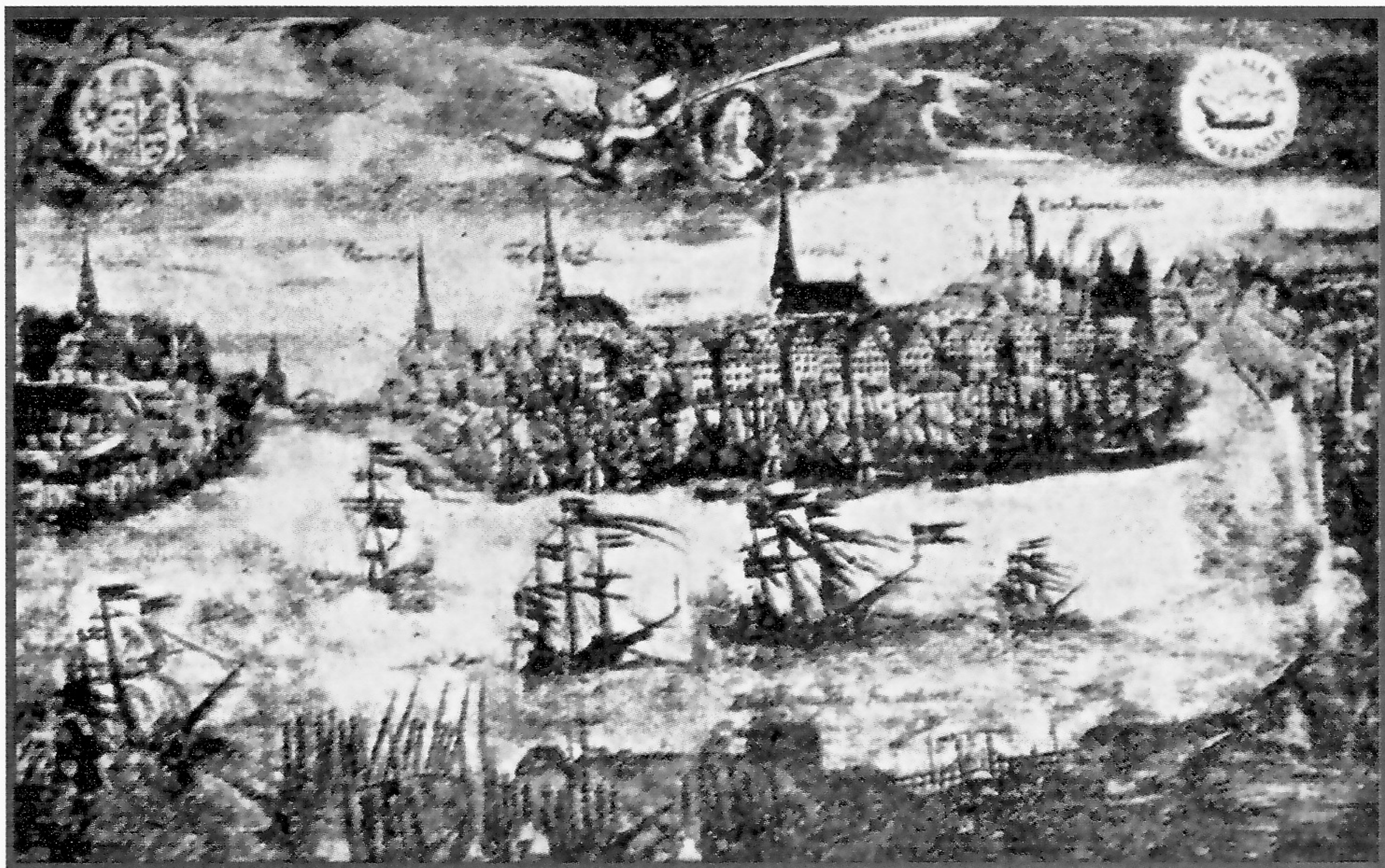
Starowolski w 1612 r. informował w swoim dziele:

„Po jego powrocie do ojczyzny (J. Kochanowskiego), Filip Padniewski, biskup krakowski sprawujący także urząd podkanclerzego znając (Kochanowskiego) tylko ze słyszenia, powołał go do służby na dworze królewskim. Zachwycony jego wdziękiem, wytwornością umysłu, oceniając także jego umiejętności pisania po łacinie, którą posługiwano się wówczas nie tylko w sprawach publicznych, lecz także prywatnych, polecił go królowi Zygmuntovi Augustowi i postarał się o wciągnięcie go na listę sekretarzy królewskich”. 22, s. 102

Jak długo pozostawał poeta na dworze królewskim nie wiadomo, natomiast w pracy Jakuba Górskiego „Disputationis de periodis contra se a Benedieto Herbesto” wydanej w maju 1562 r. w Krakowie zostali wymienieni znakomici koledzy poety, którzy wspólnie z nim pracowali dla króla Zygmunta Augusta. *„Są przy tobie ludzie uczeni i bardzo wymowni: Andrzej Krajowski, kanclerz biskupi i Andrzej Patrycy (Nidecki), którego rozum i naukę, i znajomość tak wielką pomników starożytności, jakiej by w Polaku nigdy się nie spodziewał, Italia podziwia i publicznie w księgach uznaje.*

Jest także Paweł Stempowski, młodzieniec we wszystkich naukach biegły, mianowicie zaś do pisania i wymowy szczególnie uzdolniony, któ-

Rok 1562. Zaślubiny Jana, księcia finlandzkiego, brata króla szwedzkiego Eryka XIV, z siostrą Zygmunta Augusta, Katarzyną.

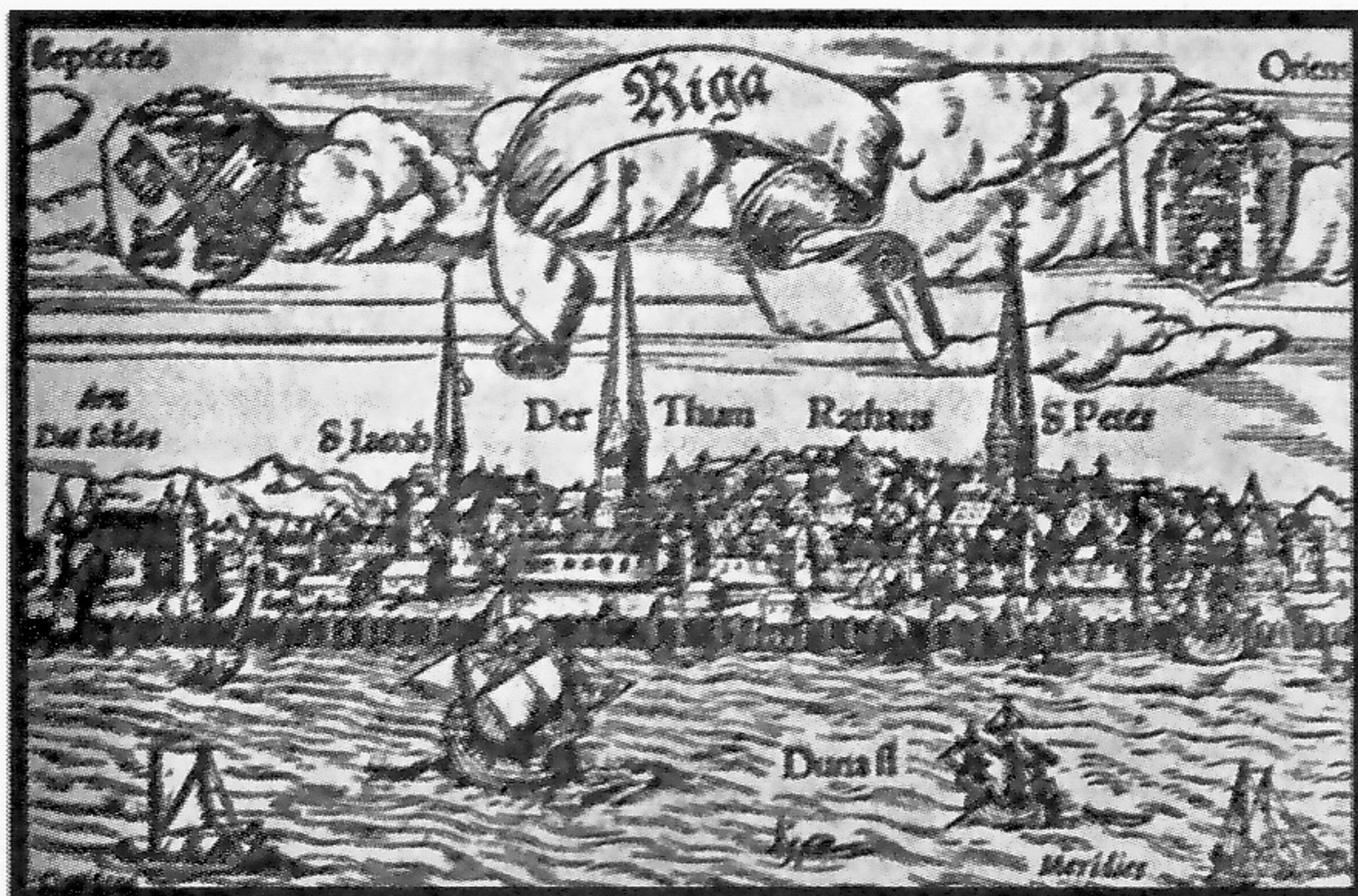

64. Widok Sztokholmu w XVII w. 26, s. 185

Rok 1562 – 1 marca. Rzeź hugenotów w Wassy. Początek trwającej we Francji 30 lat wojny domowej. Katolicy przywoływali na pomoc Hiszpanów i Sabaudczyków, a hugenoci – Anglików i Niemców.

Lata 1562–1572. Rządy opriczniny Iwana Groźnego w Rosji. Ziemie bojarskie przechodziły we władanie opriczników, tj. członków specjalnej gwardii cara. Większość z nich rekrutowała się spośród średniej szlachty. Opricznina miała własne urzędy (dumę, prikazy, czyli ministerstwa, skarb analogicznie do państwowych). W Rosji panował krwawy terror.

Lata 1563–1570. Trwa wojna północna tocząca się od 1558 r. Udział brały: Dania przeciw Szwecji i Polska z Litwą przeciw Szwecji i Rosji. Wojska koronne były się niechętnie, sukcesy odnosiła armia Iwana Groźnego.

65. Ryga w poł. XVI w. Drzeworyt. Münster, *Cosmographiae universalis*, Bazyleja 1554. 27, s. 239

rego pomocy w zajęciach twych podkanclerskich przede wszystkim używasz, któremu przewodnie stanowisko w tym kierunku przyznałeś.

Prócz tego Jan Kochanowski, który niegdyś dużo wszelkich nauk zakosztował a teraz słodszej oddał się muzie (musae mansuetioris amantissimus)”. 15, s. 106.

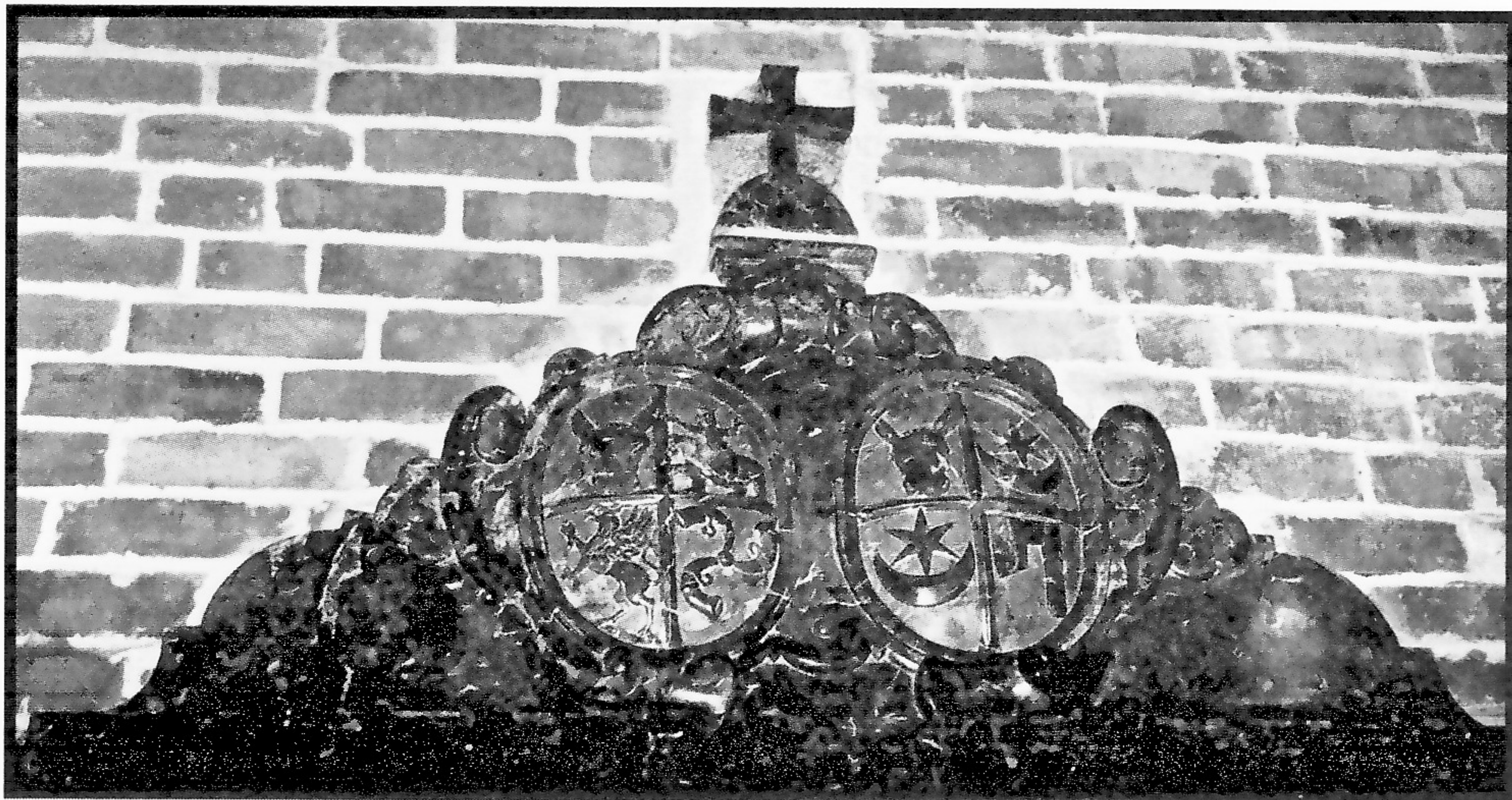
Bywali na dworze biskupim: Jakub Montanus, który był lekarzem nadwornym Padniewskiego, Jakub Górski, profesor akademii krakowskiej, Łukasz Górnicki, Stanisław Porębski, Benedykt Herbest. 20, t. XXV. s. 6

W pałacu Padniewskiego w Krakowie, odbudowanym przez Jana Marię Padovano, mieściła się bogata biblioteka, dostępna dla złąknionych wiedzy humanistów. W pełnych przepychu komnatach odbywały się słynne „gry rozmowne”, o których Górnicki w „Dworzaninie polskim” (ks. I) nadmienia, „iż ludzie zacniejszy mają tę zabawę pożyteczną ku obostrzeniu rozumu”. Humanistyczne dysputy organizowane również były w innych rezydencjach biskupów krakowskich, w Ilży, Bodzentynie czy Kielcach. 20, t. XXV. s. 6.

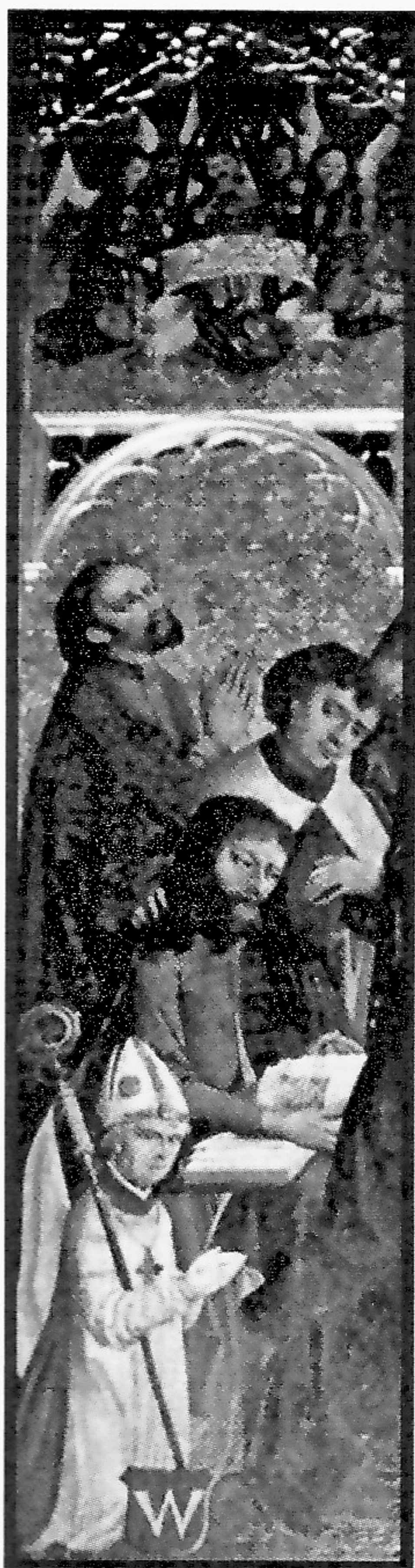
Rok 1562 – 17 czerwca Ilża. Proces mansjonarzy kościoła w Szydłowcu z Andrzejem Karwickim, opatem wąchockim. Wśród świadków obecni dworzanie biskupi: Starosta kunowski Andrzej Tarło ze Szczekarzowic i Jan Kochanowski. 25, s. 98

66. Ilża. Ruiny zamku

67. Tablice herbowe w kościele parafialnym w Bodzentynie

68. Kościół w Bodzentynie. Fragment tryptyku – 1508, autor Marcin Czarny, zięć Wita Stwosza

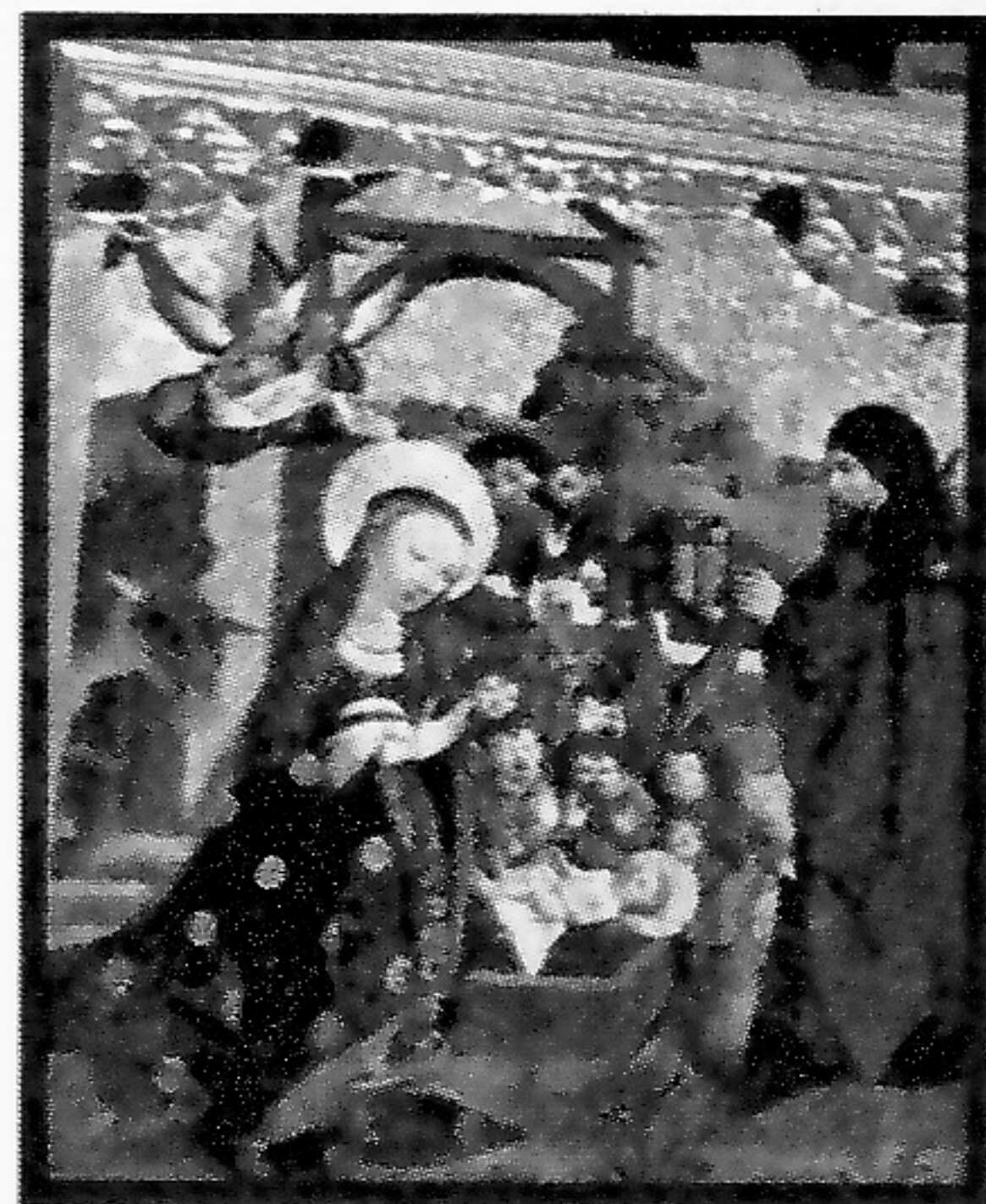
69. Ruiny zamku biskupiego w Bodzentynie

Rok 1562 – 26 sierpnia. Kraków. Szlachetny Jan Kochanowski protestuje imieniem Zofii z Bonarów Firlejowej, wojewodziny lubelskiej, przeciw Stanisławowi Czernemu z Witowic, staroście dobczyckiemu. 25, s. 99

Rok 1562. W krakowskiej drukarni Macieja Wirzbięty wydana została „Zuzanna” Jana Kochanowskiego, poemat poświęcony Elżbiecie z Szydłowieckich, księżnej Radziwiłłowej. Do druku zawierającego „Zuzannę” została dołączona pieśń „Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary”, która wedle tradycji powstała we Francji w 1558 r.

Pieśń XXV

*„Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?
Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie,
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.
Złota też, wiem nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.
Wdzięcznym Cię tedy sercem, Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej ofiary nie mamy.
Tyś pan wszystkiego świata, Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował;
Tyś fundament założył nieobeszłej ziemi
I przykryłeś jej nagość zioły rozlicznemi.
Za Twoim wskazaniem w brzegach morze stoi,
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi;
Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają.
Biały dzień, a noc ciemna swoje czasy znają.
Tobie k’woli rozliczne kwiatki Wiosna rodzi,
Tobie k’woli w kłosianym wieńcu Lato chodzi.
Wino Jesień i jabłka rozmaite dawa,
Potym do gotowego gnuśna Zima wstawa.
Z Twej łaski nocna rosa na mdłe zioła padnie,
A zagorzałe zboża deszcz ożywia snadnie;
Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrzy swej żywności,
A Ty każdego żywisz z Twej szcudrośliwości.
Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twa dobroć nigdy nie ustanie.
Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi;
Jedno zawždy niech będziem pod skrzydłami Twemi!*

70. Fragment tryptyku w kościele bodzentyńskim

71, 72. Sycyna. Zwieńczenie obelisku z 1621 r.

73, 74. Postacie patrycjusza krakowskich XVI w. – Seweryn i Zofia Bonerowie. Płyta brązowa w kościele Mariackim w Krakowie. 27, s. 142

Lata 1562–1563. Uchwała o egzekucji dóbr na sejmie piotrkowskim.

Rok 1562 – 24 listopada. W Pułtusku zmarł bliski znajomy Jana Kochanowskiego, podkomorzy płocki, dyplomata Wojciech Kryski. Śmierć tę upamiętnił poeta epitafium:

*„Hiszpany, Włochy i Niemce zwiedziwszy,
Królowi Swemu cnotliwie służywszy
Umarłeś, Kryski, i leżysz w tym grobie;
Mnieś wielki smutek zostawił po sobie.
A iż płacz próżny i żałość w tej mierze,
Tym większą i płacz, i żałość moc bierze”.*

Rok 1563. Utworzenie skarbu w Rawie Mazowieckiej.

Rok 1563 – 5 lutego. Dopuszczenie linii elektorskiej Hohenzollernów do prawa dziedzicznego w Prusach.

Rok 1563 – 15 lutego. Iwan Groźny zdobywa Połock.

Rok 1563. W lutym Jan Kochanowski występuje w sądzie krakowskim w imieniu Zofii Bonerowej. Oto relacja: *„Naprzód ja, Wojciech Dembowy, woźny ziemi krakowskiej z Jędrzejem Strzeleckim, Mikołajem Golaskim szlachtą, widzieliśmy we wtorek przed świętem Jagnieszki blisko przyszli, co przed nami świadczył szlachetny Jan Kochanowski, słuźebnik Jego Mości pana wojewody lubelskiego imieniem Jej Mości pani Zofii z Balic wojewodziny lubelskiej, iż z kamienice w Rynku, która leży między kamienicami Jana Wązama z jednej strony, a Krupczyńską z drugiej strony, wywożono saniami i wozami rzeczy wiele, począwszy od wtorku przed świętem św. Jagnieszki dzień poślednio aż przez niedzielę przed św. Pawła i także z drugiej kamienice, która leży na Tworzyjańskiej ulicy, rzeczona stara mincza”.* 24, s. 42

Rok 1563 – 20 marca. Piotr Myszkowski otrzymuje podkanclerstwo koronne.

Rok 1563 – 21 kwietnia. Jan Kochanowski przebywa w Bodzentynie, w rezydencji biskupów krakowskich.

Rok 1563. Między 10 czerwca a 19 października Jan Kochanowski przebywa w Wilnie. Nawiązuje tutaj bliższe kontakty z dworem możnych Radziwiłłów.

Rok 1563. Jan Kochanowski nawiązuje bliższe kontakty z wybitnym astronomem niemieckim Jerzym Joachimem Retykiem – uczniem Kopernika.

75. Korpus główny zamku biskupiego w Bodzentynie

76, 77, 78. Kościół w Bodzentynie. Fragment tryptyku – 1508, autor Marcin Czarny

79. Portal w kościele bodzentyńskim

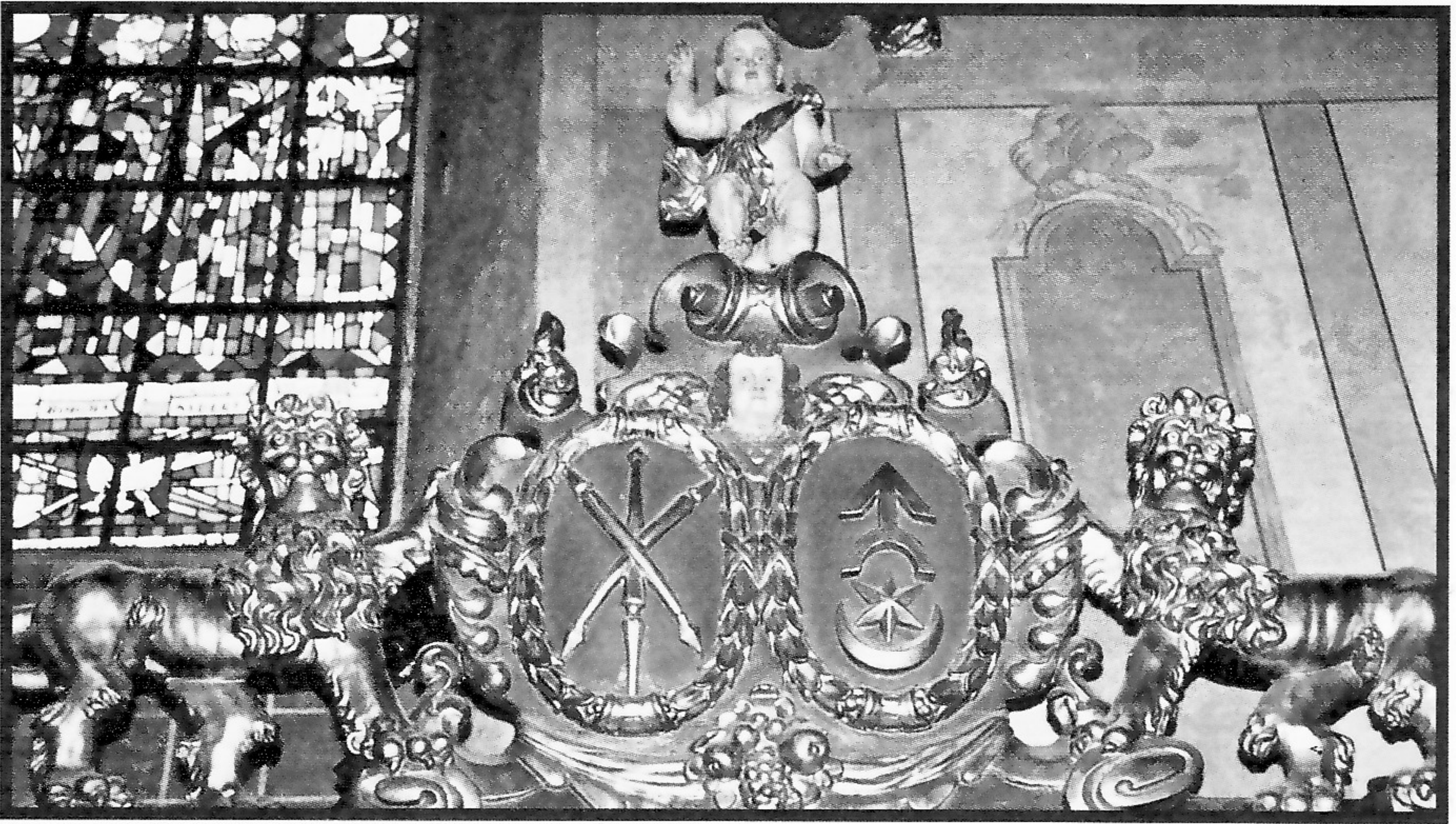

Rok 1563 – 3 września. Jan Baptysta Tęczyński, magnat polski, wyruszył z Gdańska okrętem po swą narzeczoną, królową szwedzką Cecylię. 18 września Jan Tęczyński zostaje uwięziony, nie pomogła interwencja króla Zygmunta Augusta, niedoszły małżonek, zmarł w więzieniu. Zwłoki J. Tęczyńskiego zostały przywiezione do Polski i złożone w grobowcu, w kościele kraśnickim. Dramatyczne zdarzenia wielkiej, a niespełnionej miłości opisał Jan Kochanowski w wierszowanej noweli „Pamiętka wszystkimi cnotami hojnie obdarzonemu Janowi Baptyście hrabi na Tęczynie bełskiemu wojewodzie i lubelskiemu staroście”.

Rok 1563 – 22 listopada. Piotr Myszkowski, podkanclerzy koronny, wygłasza tzw. propozycję od tronu, której treść jest uderzająco zbieżna z poematem J. Kochanowskiego „Satyr albo Dziki Mąż” (centralne problemy programowe ruchu egzekucyjnego). Utwór swój poprzedził Jan Kochanowski dedykacją dla Zygmunta Augusta, a oto wspaniały komentarz do niej napisany przez innego poetę – Jana Lechonia: „Dedykacja dla Zygmunta Augusta na „Satyrze” zaczyna się od tej, jakże dumnej, linijki: „Panie mój (to największy tytuł u swobodnych)”. – Nie wiem, czy ktokolwiek gdziekolwiek napisał coś podobnego, bo też w tym czasie największa wolność była w Polsce. Molier, Racine byli geniuszami, ale warto porównać ich dedykacje, aby zdać sobie sprawę, że jako ludzie właściwie nie byli „swobodni”. Ale kto z Polaków napisał kiedyś o Polsce bez pychy, za to z prawdziwą dumą, kto dał godnie naukę wciąż nowym wielkich nacji kalumniatorom naszego szalonego i wspaniałego narodu?”. Dziennik, t. I, Londyn 1967, s. 124.

Rok 1564. „na Nowy Rok” wychodzi anonimowa satyra „Proteus abo Odmieniec”. Satyra dedykowana była Mikołajowi Radziwiłłowi „Czarnemu” wojewodzie wileńskiemu. W utworze tym znajdujemy wspaniałą pochwałę Jana Kochanowskiego:

*„Niech już milczą Grekowie, niech już milczą Włoszy,
I cóż mają lepszego nad polskie rozkoszy?
Pirwej się rozgniewawszy Eolowe wiatry
Obalą skały twarde i wysokie Tatry,
Pirwej ku górze Wisła wróci się od morza,
Nie zgaśnie jego sława na tej niskiej ziemi,
Gdy spólnie będzie w niebie z duchy szczęśliwemi”.*

80. Tarcze herbowe: Jelita i Leliwa. Kościół w Kraśniku

81. Nagrobek Jana Baptysty Tęczyńskiego z wizerunkiem Cecylii Królowy Szwedzkiej w kościele kraśnickim

82. Stalle kanonickie w kościele kraśnickim

Rok 1564 – 4 lutego. W Poznaniu odbyła się instalacja Jana Kochanowskiego na probostwo w katedrze poznańskiej (funkcji tej zrzekł się Myszkowski). Edmund Majkowski w swojej pracy „Jan Kochanowski, proboszcz kapituły poznańskiej 1564–1574” stwierdził: „*Będąc proboszczem kapituły najstarszego w Polsce kościoła i biorąc z tego tytułu obfite dochody, Kochanowski zupełnie nie dbał ani o swój kościół katedralny ani prepozyturę samą. Akta kapitulne nie wspominają o jakiegokolwiek ofierze na rzecz katedry lub na ulepszenie beneficjum. Nie ma również wzmianki, żeby poeta kiedykolwiek Poznań odwiedził*”. Prepozytura poznańska trwała lat dziesięć.

83. Widok Poznania. G. Braun i F. Hogenberg, *Civitates orbis terrarum*, t. VI, Kolonia 1618. 27, s. 131

Rok 1564. Odwrót wojsk moskiewskich spod Orszy. Wojska moskiewskie ścigał Filon Kmita Czarnobyłski.

Rok 1564. Sprowadzenie jezuitów do Polski (domy zakonne i kolegia w Brunsberdze i Pułtusku).

Rok 1564. Jan Kochanowski wydaje poemat heroikomiczny „Szachy”.

Rok 1565. Upodobnienie ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego do Korony.

Rok 1565. Konstytucja o zniesieniu prawa składu i próba ograniczenia handlu miast.

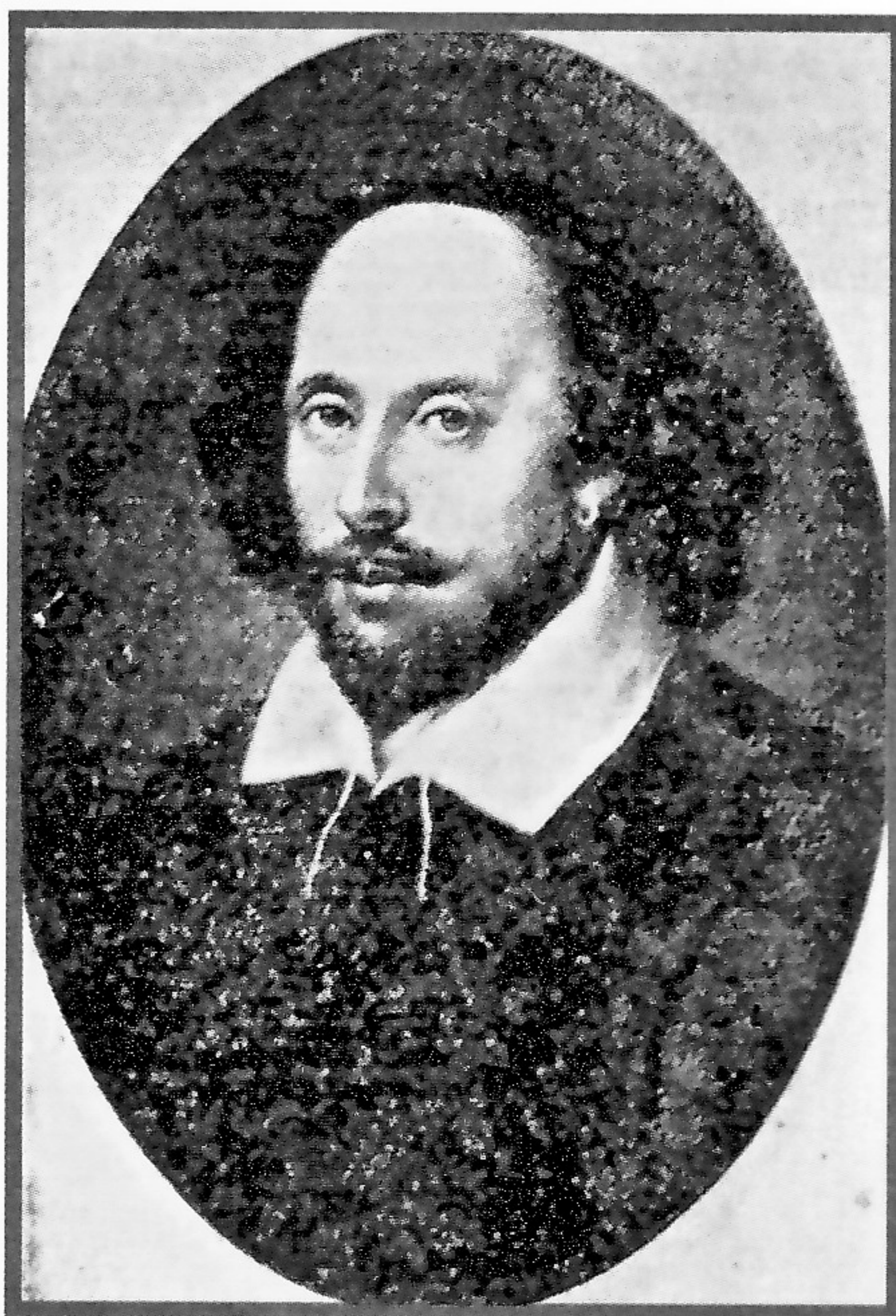
Rok 1565 – 11 czerwca. Zmarła Zofia Firlejowa z domu Bonerówna, żona Jana Firleja, wojewody lubelskiego i marszałka wielkiego koronnego. Jan Kochanowski napisał dwa nagrobki poświęcone zmarłej.

Lata 1564–1616. Żyje i tworzy jeden z największych pisarzy dramatycznych świata Wiliam Szekspir (Shakespeare). Oto piękna wypowiedź pisarza francuskiego Mauroisa o tym „pocie poetów”: „Jak mówić w kilku wierszach o genialnym Szekspirze, który powołał do życia cały świat? Czy był on większy od wszystkich innych autorów dramatycznych swego czasu? Chociaż byli oni bardzo wybitni, to jest pewne, że żaden z nich nie przebiegł tak rozległej skali tonów, rodzajów i tematów; żaden nie potrafił łączyć tak szczęśliwie najfantastyczniejszej poezji z najmocniejszą konstrukcją; żaden z nich nie wyraził o naturze ludzkiej i namiętnościach człowieka myśli równie głębokich, językiem równie jędrnym”.

Rok 1565. Po dwunastoletnich wojnach Chińczycy likwidują najazdy japońskie.

Rok 1566 – sierpień-wrzesień. Wielkie rozruchy ludowe w Niderlandach, głównie w Valenciennes, Antwerpii i Amsterdamie (gezowie – żebracy).

Rok 1567 – lipiec. Oddziały ks. Alby działającego w imieniu Filipa II rozpoczynają bezwzględne represje wobec powstańców niderlandzkich. Powołana do życia Rada Zaburzeń, zwana później Krwawą Radą, poczęła sądzić heretyków i wszystkich buntujących się przeciw panowaniu hiszpańskiemu. Bezlitośnie szafowano wyrokami śmierci. Skazani ginęli na stosie lub od miecza katowskiego.

84. William Shakespeare. Wg portretu w Chandos. 26, s. 259

85. Ks. Alba. Miedzioryt P. Gunsta wg portretu A. van der Werffa. 26, s. 223

Rok 1565. Przymuszczałnie w lipcu przebywał Jan Kochanowski wraz z dworem Zygmunta Augusta w Knyszynie, zaś we wrześniu w Wilnie.

Rok 1566 – 22 lutego w Iłży. Jan Kochanowski, prepozyt poznański, obejmuje za sprawą Filipa Podniewskiego probostwo w Zwoleniu. Windakiewicz St. „Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich”, „Prace Filologiczne”. T. I, 1885

Rok 1566. Po 12 września powstaje fraszka „Do Mikołaja Mieleckiego” związana ze ślubem adresata z wojewodzianką Elżbietą Radziwiłłówną. 11, s. 4.

Fraszka „Do Mikołaja Mieleckiego”

*Nie dar jaki kosztowny, ale co przemogę,
Dam ci parę wirszyków, Mielecki, na drogę:
Boże daj, być się dobrze na wszystkim wodziło,
Byś we zdrowiu oglądał, na coć patrzeć miło.
Na mię bądź łaskaw, jakoś zawsze okazował;
Nie był ten łaskaw, kto do końca nie miłował”*

3, s. 153

Rok 1567. Wyprawa radoszkowicka. W koncentracji wojsk zaciężnych i pospolitego ruszenia brał udział Jan z Czarnolasu. Potwierdza to jego „Pieśń XIII”

*„O piękna nocy nad zwyczaj tych czasów,
Patrz na nas jasno wpośród tych tu lasów,
Gdzie jako pszczoły wkoło swego pana
Straż dierzem niecąc ognie aż do rana!
Bodaj szczęśliwie tę drogę odprawił
I wszystko wedle myśli swojej sprawił
Pan świętobliwy, któremu nie miała
Polska w dobroci równia, jako wstała.
I już nam ma być ten pohaniec srogi,
Który niedawno padał nam pod nogi,
Kiedy Starodub, z gruntu wysadzony,
Pod miecz okrutny lud wydał zwierzony”*

3, s. 257

Rok 1568. Utworzenie Komisji Morskiej.

Rok 1568. Król Zygmunt August powrócił do Knyszyna z wyprawy radoszkowickiej, gdzie przebywał również podkanclerzy P. Myszkowski. Przymuszczać można, że był tam również zaufany jego dworzanin – Jan Kochanowski.

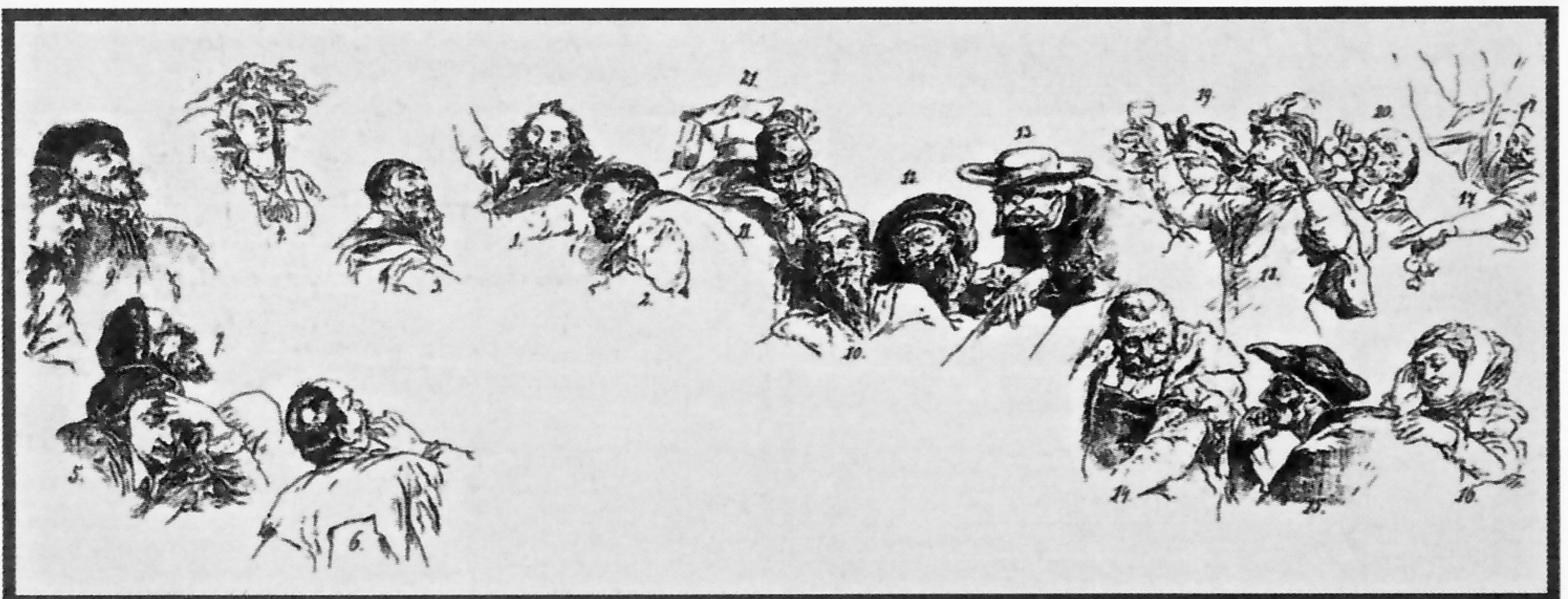
86. Kolegiata w Zwoleniu

Rok 1568 – 30 sierpnia. Myszkowski z Kochanowskim wyjeżdżają z Pułtusza do Warszawy, gdzie biskup – podkanclerzy zatrzymuje się dwa tygodnie. 30 sierpnia w Pułtusku Kochanowski wystawia pisemny przydział domu kanonickiego w Poznaniu dla Hieronima Powodowskiego, głośnego później pisarza religijnego za Batoiego i Zygmunta III. 23, s. 47

Rok 1568. Udział poety czarnoleskiego w słynnej Rzeczypospolitej Babińskiej. Oto co o niej pisał Stanisław Sarnicki: „Z żartów w tej Rzeczypospolitej – pisze za Sarnickim Pikulski – postanowili sobie senat i innych koronnych urzędników. Była to swawolna Rzeczpospolita wielką przestroga dla kłamstw i innych nieostroźnie mówiących. Ponieważ gdy się kto aż nazbyt chwalił z swojej odwagi, z podejrzeniem prawdy ogłosili go hetmanem Reipublicae Babinensis; gdy niepodobną rzecz do wierzenia powiedział – kanclerzem; gdy nad stan swój o wierze i teologicznych rzeczach mówił – prymasem lub arcybiskupem ogłoszony został.

Zgoła gdy kto w niewczas swoim zaczął mówić o psach albo o koniach, zaraz został łowczym albo koniuszym babińskim. A jeśli kto z panów o ten honor gniewał się, póty z niego żartowano, póki i sam za żart nie przyjął. Ta rzecz gdy się doniosła do Augusta Zygmunta, spytał się jednego z urzędników tej Rzeczypospolitej: jeżeli sobie w tej Rzeczypospolitej obrali króla, odpowiedział królowi: „Niech Pan Bóg broni, ażebyśmy mieli za życia twego o innym pomyśleć królu”. Za który żart nie tylko się król Zygmunt nie uraził, ale sam żart rzuciwszy, w śmiech tę przymówkę obrócił. Oprócz tych ludzi żartobliwych byli za tego króla ludzie rozumni i uczeni w Polsce, jak za żadnego innego nie było. Z historyków i teologów był Stanisław Hozjusz, Marcin Kromer etc.; z oratorów Stanisław Orichovius, kanonik przemyski, Andrzej Fryciusz i inni; z poetów Jan Kochanowski; Jakub Przyłuski, który w prawie ziemskim dał informacją potomnym wiekom.”

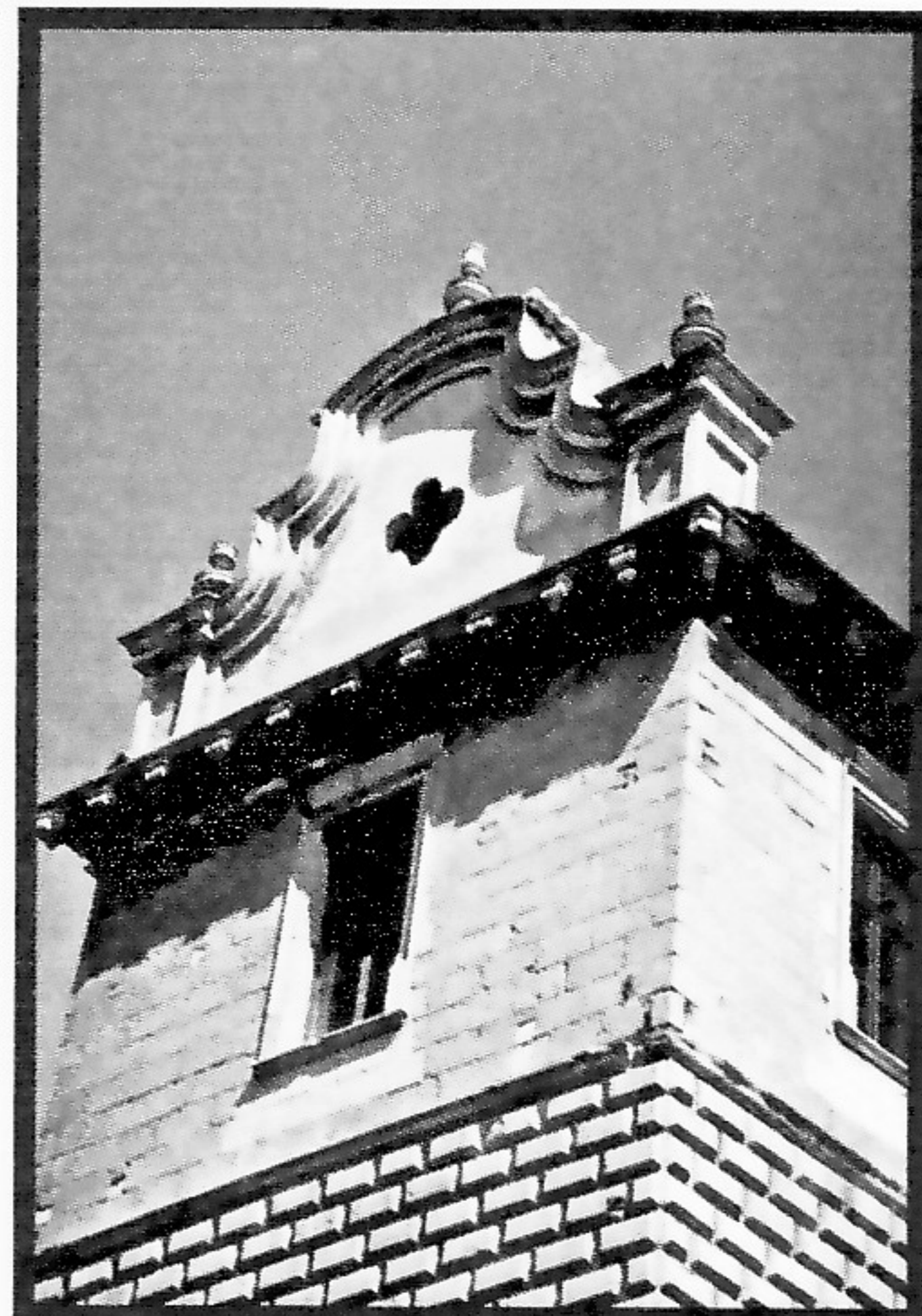
18, s. 657–658

87. Rzeczpospolita Babińska: 1. Stanisław Pszonka, 2. poeta i sekretarz królewski Andrzej Trzeciński, 3. arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Dzierzgowski, 4. żona Stanisława Pszonki, 5. Jan Kochanowski, 6. kronikarz Marcin Bielski, 7. heraldyk Bartosz Paprocki, 8. lutnista królewski Bakfark (Bekwark), 9. lekarz i filozof Sebastian Petrycy, 10. wojewoda lubelski Piotr Firlej, 11. doktor Montana, 12. Myszkowski, 13. sędzia Piotr Kaszowski, 14. Mikołaj Rej, 15. ksiądz i pisarz, Stanisław Orzechowski, 16. Magdalena Orzechowska, 17. błazen Gąska, 18. Mikołaj Oleśnicki, 19. stolnik sandomierski Stanisław Lupa Podlodoski, 20. (?) Ślaza, 21. Jan Łaski. 29, s. 154

88. Herb Myszkowskich – Jastrzębiec

89. Fragment pałacu w Książu Wielkim

90. Fragment pałacu w Książu Wielkim

91. Rezydencja biskupa Piotra Myszkowskiego w Książu Wielkim, zwana Mirowem

92. Biblioteka w Książu Wielkim

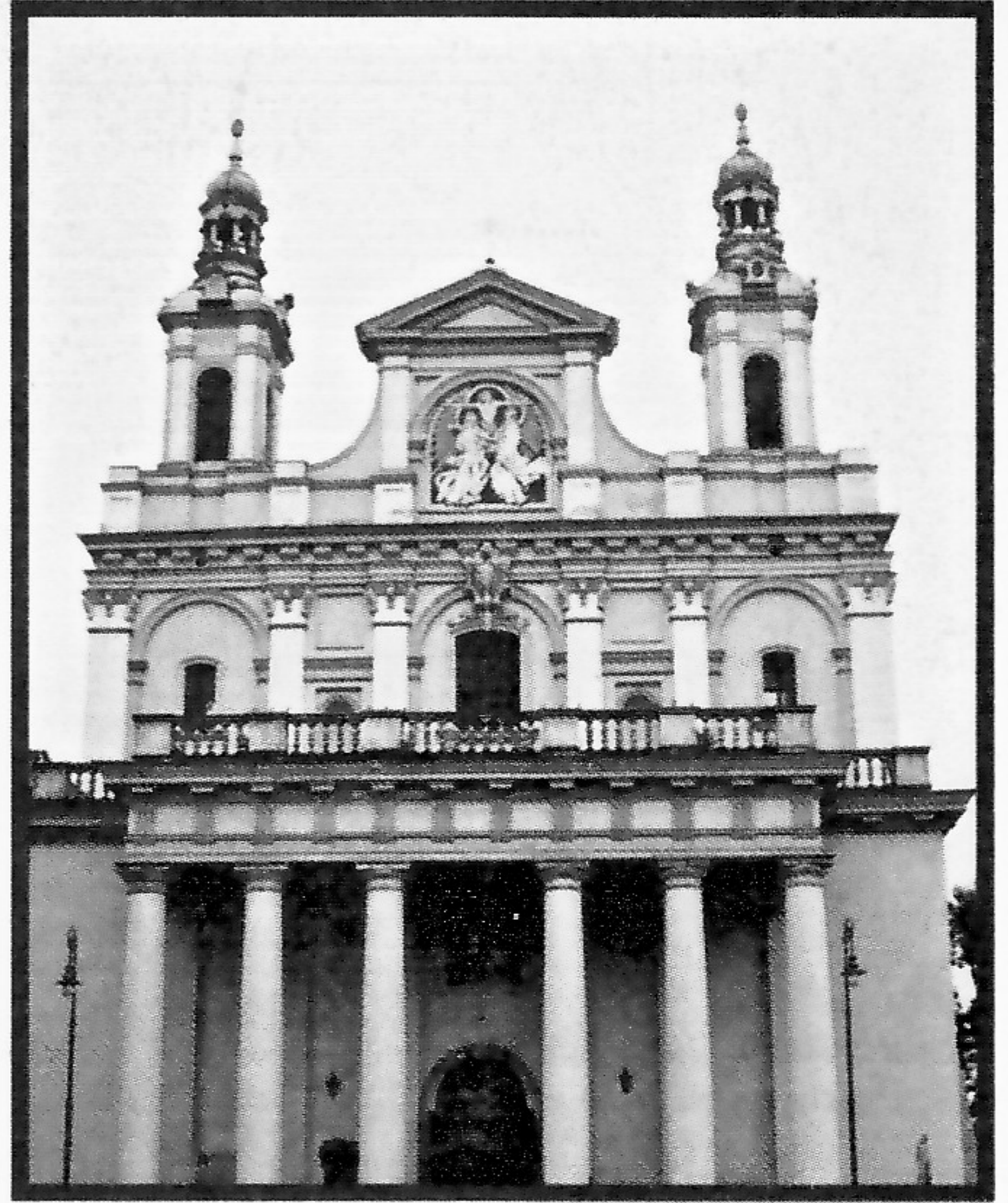
93. Kaplica w Książu Wielkim

Rok 1569 – 5 marca i 6 czerwca. Wciele-
lenie Podlasia i ziem ukraińskich do
Korony.

Rok 1569 – 16 marca. Ścisłejsze po-
łączenie Prus Królewskich z Koroną.

Rok 1569 – 1 lipca. Unia lubelska
z Wielkim Księstwem Litewskim.

94. Katedra w Lublinie

95. Unia Lubelska: 1. król Zygmunt August, 2. prymas Jakub Uchański, 3. wojewoda poznański, Łukasz Górka, 4. kardynał Stanisław Hozjusz, 5. marszałek wielki koronny Jan Firlej, 6. kasztelan krakowski Marcin Zborowski, 7. hetman wielki koronny Mikołaj Mielecki, 8. hetman wielki litewski książę Mikołaj Radziwiłł, 9. marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego Jan Chodkiewicz, 10. Jan Łaski, 11. biskup wileński Walery Protasewicz, 12. kasztelan gdański Jan Kostka, 13. pisarz i publicysta Andrzej Frycz Modrzewski, 14. wojewoda kijowski Bazyle Ostrogski, 15. Janusz Ostrogski (syn Bazylego), 16. podkanclerzy litewski Ostafij Wołowicz, 17. hetman polny litewski książę Roman Sanguszko, 18. książę Michał Wiśniowiecki, 19. wojewoda sandomierski i podskarbi wielki koronny Stanisław Tarnowski, 20. kronikarzi biskup warmiński Marcin Kromer, 21. wojewoda krakowski Andrzej Tęczyński, 22. lennik polski książę pruski Albrecht, 23. (?) Tęczyńska, 24. Beata Kościelecka, 25. Anna Jagiellonka, 26. Zofia Szydłowicka, 27. (?) Herburtówna, 28. Agnieszka Firlejowa, 29. biskup krakowski Filip Padniewski, 30. kasztelan śremski Rafał Leszczyński, 31. referendarz koronny i marszałek sejmowy Stanisław Sędziwój Czarnkowski, 32. kasztelan sanocki Jan Herburt z Fulsztyna, 33. kanclerz wielki koronny Walenty Dembiński, 34. biskup płocki Piotr Myszkowski, 35. wojewoda sieradzki Olbracht Łaski, 36. chłop pańszczyźniany. 29, s. 128

96. Jan Matejko – „Unia lubelska” (fragment) (29, il. VIII)

97. Zamek w Lublinie

Rok 1569. Uroczysty hołd pruski w Lublinie podobny do hołdu krakowskiego z 1525 r. Hołd ten upamiętnił Jan Kochanowski w swoim „**Proporcu albo hołdzie pruskim**”:

*„Oto w zacnym ubierze i w złotej koronie
Siadł pomazaniec boży na swym pańskim tronie,
Jabłko złote i złotą laskę w ręku mając,
A Zakon Nawyższego na łonie trzymając.
Miecz przed nim srogi, ale złemu tylko srogi,
Niewinnemu na sercu nie uczyni trwogi.
Z obu stron zacny Senat koronny, a wkóło
Sprawiony zastęp stoi i rycerstwa czoło...”*
*A już więc syn książęcy upadł na kolana
I wyznał swe poddaństwo i zwierzchnego pana,
Obiecując na swą cześć k’temu się znać wiecznie,
A wiarę panu swemu zachować statecznie.
Zatym mu jest do ręku proporzec podany,
Kosztownymi farbami wszytek malowany,
Wielki, świetny, ozdobny, jaki za lat dawnych
W żadnym szyku nie był znan ani w bitwach sławnych.”*

3, s. 82–83

Rok 1570 – 17 marca. Jan Kochanowski był obecny w Płocku na uroczystym ingresie Piotra Myszkowskiego na biskupstwo płockie.

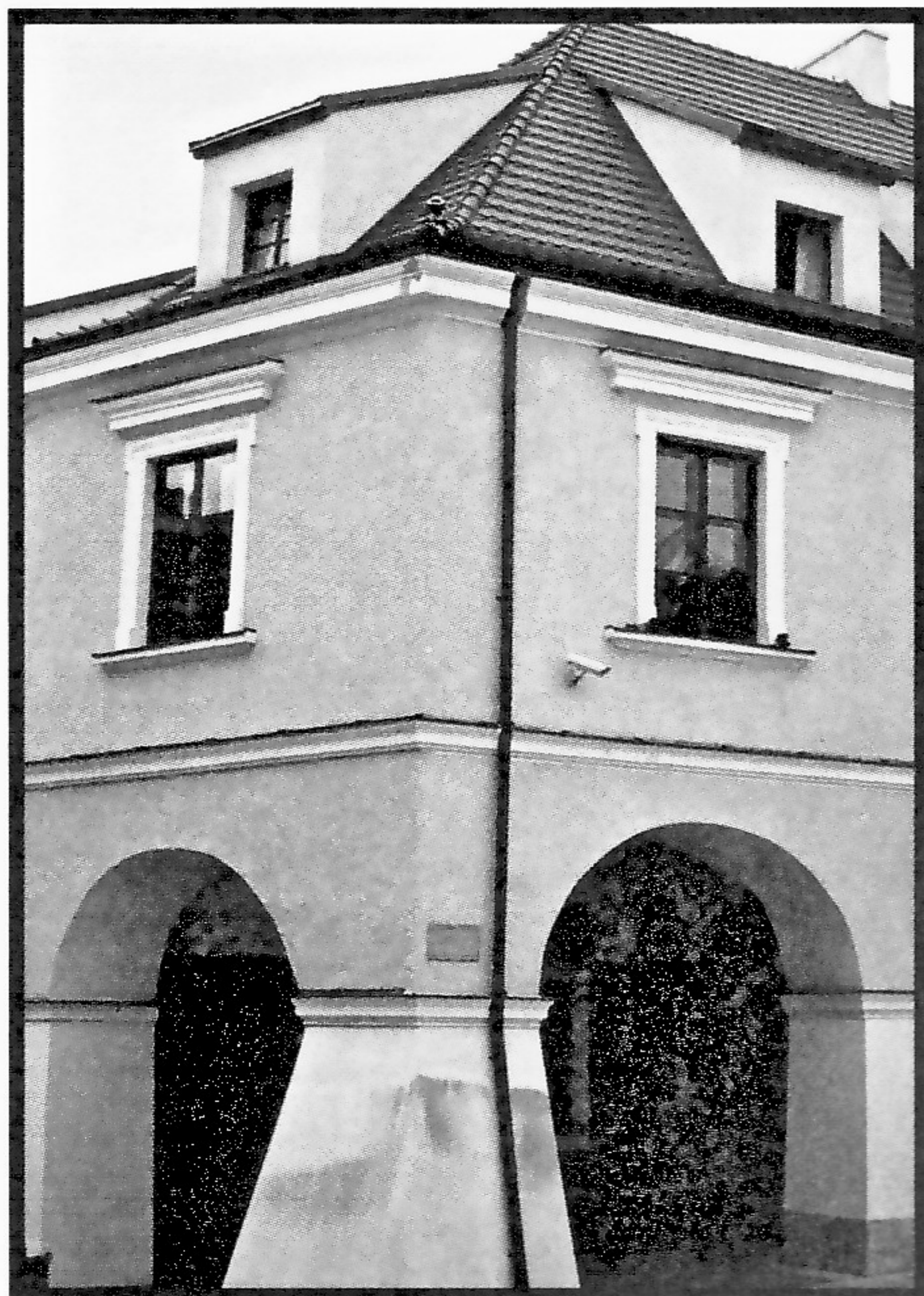
Rok 1570 – 14 kwietnia. Zgoda sandomierska między różnymi odmianami protestantyzmu

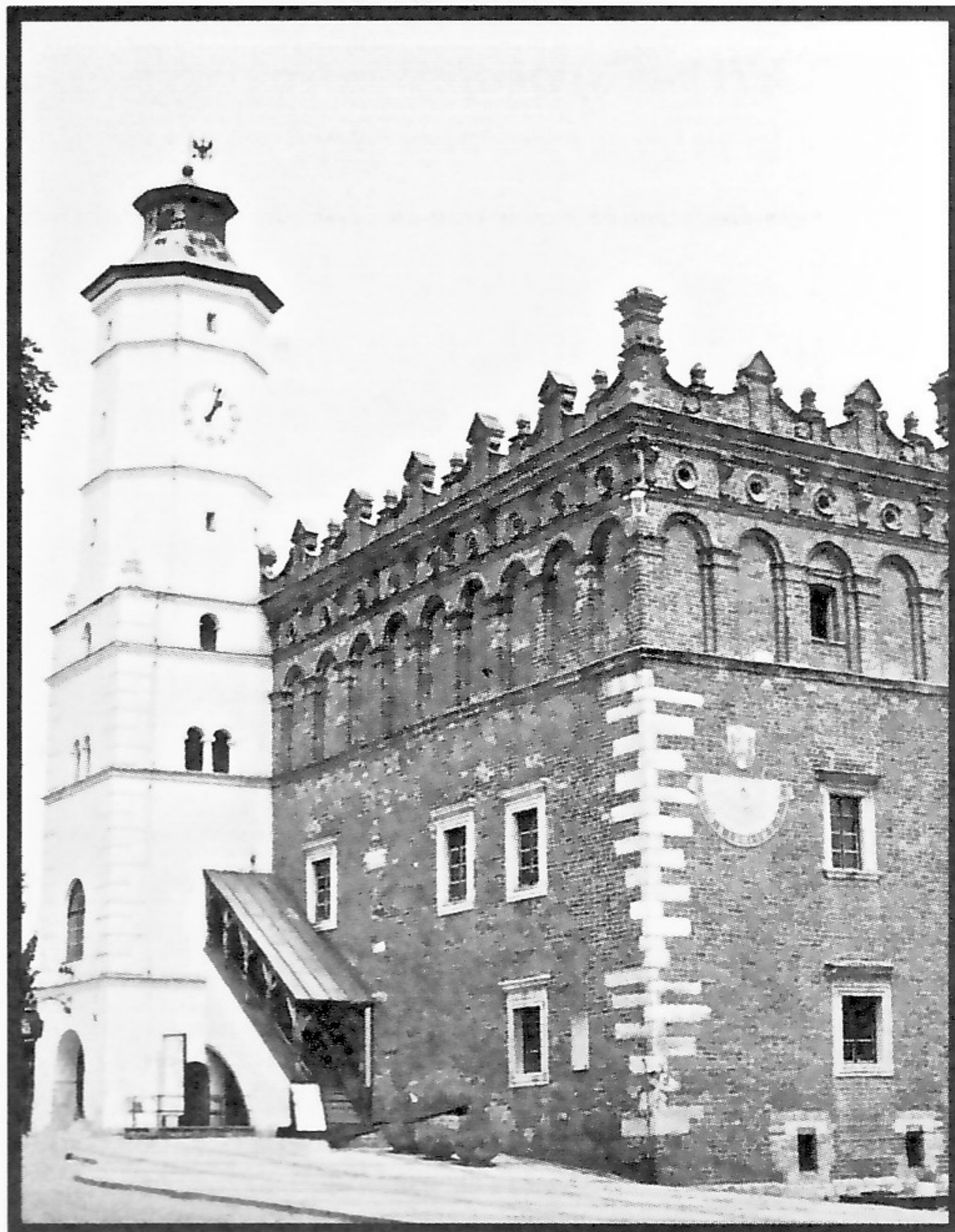
98. Zamek w Sandomierzu

99. Sandomierskie świątynie

100. Podcienia kamienicy sandomierskiej

101. Ratusz w Sandomierzu

Rok 1570. Jan Kochanowski podejmuje ostateczną decyzję o przeniesieniu się na stałe do Czarnolasu.

Fraszka „*Na dom w Czarnolesie*”.

*„Panie, to moja praca, a zdarzenie Twoje;
Raczyż błogosławieństwo dać do końca swoje!
Inszy niechaj pałace marmurowe mają
I szczerym złotogłowem ściany obijają,
Ja, Panie, niechaj mieszkam w tym gnieździe ojczystym,
A ty mię zdrowiem opatrz i sumnieniem czystym,
Pożywieniem ućciwym, ludzką życzliwością,
Obyczajmi znośnymi, nieprzykrą starością.”*

3, s. 221

Rok 1571. Przypuszczalnie w tym czasie powstaje autobiograficzna fraszka Jana Kochanowskiego „*Do gór i lasów*”.

Fraszka „*Do gór i lasów*”

*Wysokie góry i odziane lasy!
Jako rad na was patrzę, a swe czasy
Młodsze wspominam, które tu zostały,
Kiedy na statek człowiek mało dbały.
Gdziem potym nie był? Czegom nie skosztował?
Jazem przez morze głębokie żeglował,
Jazem Francuzy, ja Niemce, ja Włochy,
Jazem nawiedził Sybilline lochy.
Dziś żak spokojny, jutro przypasany
Do miecza rycerz; dziś między dworzany
W pańskim pałacu, jutro zasię cichy
Ksiądz w kapitule, tylko że nie z mnichy
W szarej kaplicy a z dwojakim płatem;
I to czemu nic, jeśliż opatem?
Taki był Proteus, mieniać się to w smoka,
To w deszcz, to w ogień, to w barwę obłoka.
Dalej co będzie? Srebrne w głowie nici,
A ja z tym trzymam, kto co w czas uchwyci.*

3, s. 205

102. Kwitnące łąki na tle Gór Świętokrzyskich

103. Dziewanny na łąkach w pobliżu Bodzentyna

104. Góry Świętokrzyskie

Rok 1572 – 17 kwietnia. Umarł w Warszawie Filip Padniewski. 16 maja został pochowany we własnej kaplicy w katedrze krakowskiej. Renesansowy nagrobek wznosił najlepszy rzeźbiarz polskiego renesansu Jan Michałowicz z Urzędowa. Na tablicach nagrobnych z czerwonego marmuru znajdują się dwa epitafia łacińskie napisane przez Jana Kochanowskiego.

*„Zasług oraz cnót twoich poczet znamienity
Wyniosą ciebie, Padniewski, na godności szczyty,
I nawet zawiść, którą oślepiła chwała
Imienia twego, oczu wznieść na cię nie śmiała”.*

*„Ciało twe pomieściła trumna dość obszerna,
Nad mauzolea wyższa twa cnota niezmierna.”*

105. Widok Warszawy z końca XVI w. Konstytucje sejmu walnego 1589 r. Kraków 1589. 27, s. 204

Rok 1572 – 8 maja. Andrzej Patrycy Nidecki w napisanym tego dnia testamentem wymienia wśród wielu egzekutorów jego ostatniej woli następujących przyjaciół: (...) *Czterej ludzie dworscy: Pan Jan Kochanowski, proboszcz poznański, pan Stanisław Fogelweder doktor a kanclerz płocki, pan Łukasz Górnicki starosta tykociński, pan Andrzej Latercjjan doktor i agent królewski w Wenecji, sekretarze Króla Jego Mości (...).* 15, s. 182.

Rok 1572 – 7 lipca. Zmarł Zygmunt August.

Rok 1572. Zmarł Andrzej Frycz Modrzewski – jeden z największych polskich humanistów renesansowych.

Rok 1573. Ustalenie zasady elekcji viritim na pierwszym sejmie konwokacyjnym w Warszawie.

Rok 1573 – 28 stycznia. Konfederacja warszawska; zagwarantowanie pokoju religijnego.

Rok 1570 – styczeń. Wyprawa cara Iwana Groźnego wraz z opriczniną przeciw Wielkiemu Nowogrodowi podejrzanemu o zdradę kraju i spisek przeciwko carowi. Iwan Groźny i opricznicy zajęli miasto, wymordowano około 30000 ludzi.

106. Widok Wielkiego Nowogrodu w XVII w. Ryc. z książki A. Oleariusa *Moscovitische und Perianische Reisebeschreibung*, Hamburg 1696. 26, s. 185

Rok 1570. Kongres pokojowy w Szczecinie. Jako strony występowały: Dania, Szwecja i Lubeka. W roli mediatorów wystąpili dyplomaci polscy, cesarscy i francuscy. Inicjatorem zwołania kongresu był Zygmunt August.

Rok 1571 – 7 października. Bitwa pod Lepanto (cieśnina Koryncka). Flota Świętej Ligi (papiestwo, Wenecja i Hiszpania) odniosła zwycięstwo nad flotą turecką. Jedna z największych bitew morskich w historii Europy. Siły Ligi składały się z 314 galer bojowych i żaglowych okrętów transportowych. Na pokładach tych statków znajdowało się 50 000 wioślarzy i marynarzy oraz 3100 żołnierzy. Siły tureckie były mniej więcej równe. Liga posiadała lepsze uzbrojenie.

Rok 1571. Powstanie w Peru pod wodzą Inki Tupaca Amaru. Powstańcy dążyli do obalenia władzy kolonizatorów i przywrócenia dawnego ustroju Inków. Zostali pokonani, a Tupac Amaru został ścięty w Cuzco.

Rok 1572 – lipiec. Układ w Dordrecht. Pełnomocnik ks. Wilhelma Orańskiego, jeden z pierwszych przywódców gezów, Filip Marnix, zawarł ze stanami Holandii i Zelandii układ, w którym stany uznały ks. Wilhelma namiestnikiem kraju (stathauderem) i przywódcą w walce z Hiszpanami

107. Okrucieństwo opriczników. Ryc. niemiecka z XVI w. 26, s. 175

Rok 1573 – 11 maja. Elekcja Henryka Walezjusza.

„Warszawa – miasto znamienite murowane, wszystkiego Mazowsza głowa, dwoim murem, w równinie nad Wisłą, leży. Zamek też murowany nad tą rzeką przy moście. Był przed Warszawą most wielkim kosztem od królowej Anny, siostry króla Zygmunta Augusta, przez Wisłę zbudowany, po wszytkiej Koronie sławny...”. 13, s. 249

108. Anna Jagiellonka i Katarzyna z Ostroga – fragment obrazu Jana Matejki – „Kazanie Skargi”. 28, il. 16

Most ten rozślawił także Jan Kochanowski pisząc trzy fraszki w języku polskim i jeden łaciński epigramat.

Fraszka „Na most warszewski”

*„Nieubłagana Wisło, próżno wstrząsasz rogi,
Próżno brzegom gwałt czynisz i hamujesz drogi;
Nalazł fortel Król August, jako cię miał pożyć,
A ty musisz tę swoją dobrą myśl położyć,
Bo krom wiosel, krom prumów już dziś suchą nogą
Twój grzbiet nieujeżdżony wszyscy deptać mogą.”*

Fraszka „Na tenże”

*„To jest on brzeg szczęśliwy, gdzie na czasy wieczne
Litwa i Polska mają sejmy mieć społeczne.
A ten, który to wielkim swym staraniem sprawił,
Aby już więc żadnego wstępu nie zostawił,
Wisłę, która nie zawždy przewoźnika słucha,
Mostem spętał; bród wielki, ale droga sucha.”*

udzielając mu równocześnie pomocy finansowej. Wilhelm Orański osiadł i umocnił się w północnych prowincjach. Hiszpanie po siedmiomiesięcznym oblężeniu zdobyli Haarlem (VII 1573), dokonując gwałtów i mordów ludności. Jednakże syn Alby, ks. Toledo, doznał porażki pod Alkmaarem, a flota hiszpańska została pobita przez Gezów morskich w Zniderssee (X 1573). Niepowodzenia przypieczętowały los ks. Alby, który został odwołany przez Filipa II i popadł w niełaskę (1573).

Rok 1572 – sierpień. Paryż, ślub króla Nawarry, Henryka de Bourbon z Małgorzatą Valois, córką Katarzyny Medycejskiej, siostrą królewską. Katarzyna Medycejska, podżegana przez Gwizjuszów, postanowiła w imię wyższej racji stanu załatwić radykalnie problem walki o władzę we Francji. Król Karol, przeciwny początkowo zamysłom swej matki i Gwizjuszów, dał się w końcu przekonać o śmiertelnym niebezpieczeństwie grożącym dynastii

ze strony hugenotów i przede wszystkim Coligny'ego. Admirał stał się bowiem obiektem zacieklej nienawiści królowej matki i jej popleczników. Rezultatem była tzw. noc św. Bartłomieja (23/24 VIII 1572), kiedy to na odgłos dzwonów kościelnych mo-

109. Noc św. Bartłomieja. Ryc. współczesna. 26, s. 147

tłoch paryski, prowadzony przez Gwizjuszów, dokonał masakry przybyłych do Paryża hugenotów. „Paryskie krwawe wesele”, największa zbrodnia nietolerancji, wywołało wstrząsające wrażenie w całej Europie. Tylko Filip II nie ukrywał swego zadowolenia. Wojna domowa we Francji rozgorzała ze zdwojoną siłą. Po śmierci Karola IX (1574) tron francuski przypadł jego bratu, Henrykowi de Valois-Angoulême (Walezy), ks. d'Anjou, który w maju 1573 r. został obrany królem Polski. Na wieść o śmierci brata opuścił jednak nowe królestwo tracąc je na zawsze.

Rok 1573 – 28 stycznia. Akt Konfederacji Warszawskiej. Pierwsza w Europie ustawa tolerancyjna.

Rok 1573 – 15 maja. Jan Kochanowski brał udział w burzliwej elekcji Henryka Walezego.

110. Jan Matejko – Potęga Rzeczypospolitej u zenitu – złota wolność – Elekcja 1573. 28, il. 158

Rok 1574 – 24 stycznia. Wjechał do Wielkopolski król Henryk Walezy.

Rok 1574 – 21 lutego. W katedrze wawelskiej odbyła się koronacja pierwszego władcy elekcyjnego Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Rok 1574 – 18 czerwca. Henryk Walezy opuścił Kraków.

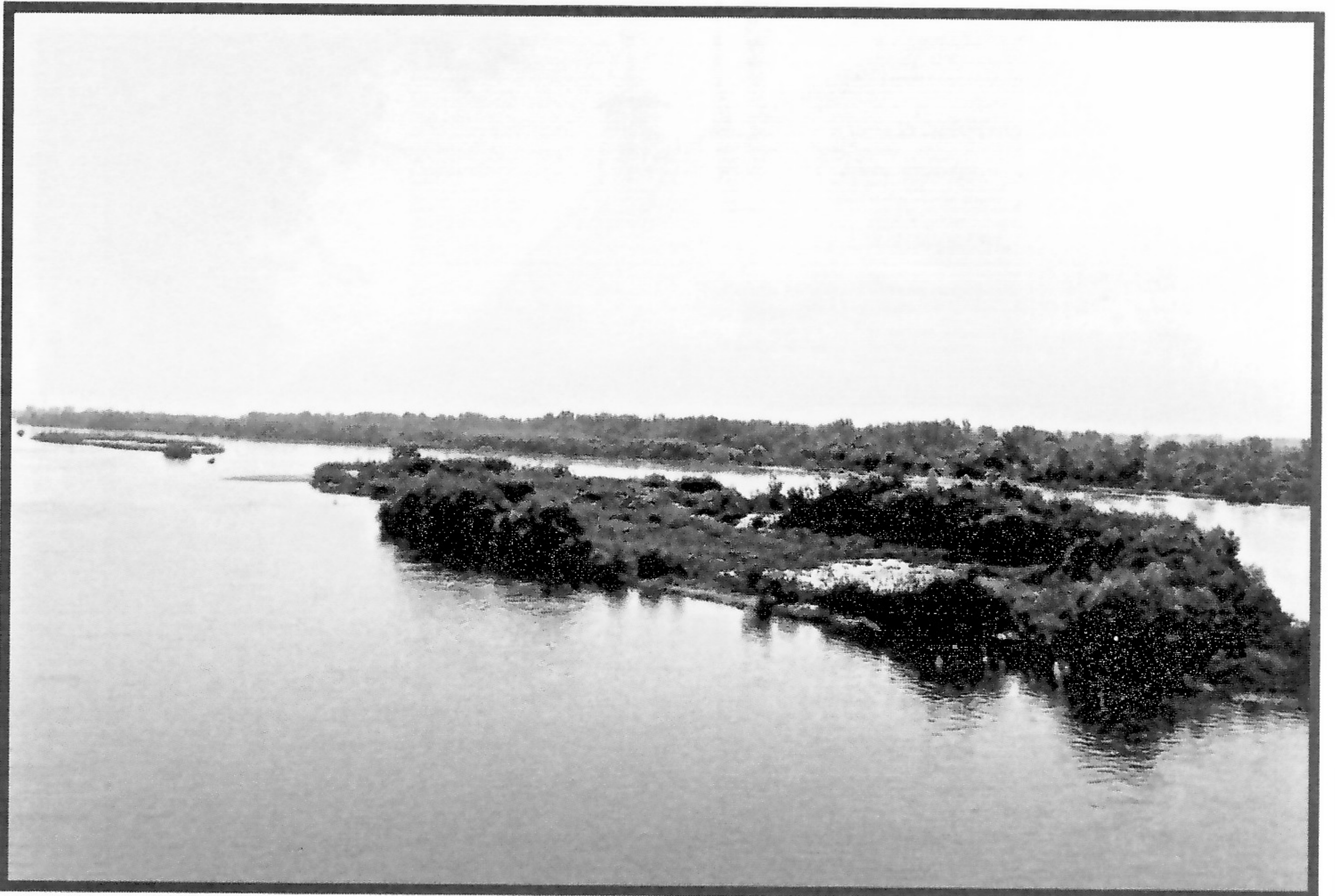
Rok 1574. Jan Kochanowski na stałe zamieszkał w Czarnolesie.

Rok 1575. Iłża, 17 stycznia. Jakub Udrycki, kanonik krakowski, w imieniu Jana Kochanowskiego zrzeka się parafii w Zwoleniu. Na jego miejsce z prezentacji królewskiej osadzono Mikołaja Grabiankę. 25, s. 242

Rok 1575. Znakomita, choć wielce osobliwa instrukcja zawarta w łacińskiej elegii (III,15), jak budować rzeczne skutury do spławu zboża. Jan Kochanowski stał się wzorowym gospodarzem wiejskim: „*Najpierw tedy połóż dwa tramy oddzielnie, gdyż cały statek trzeba budować z belek, a potem płatwami poprzecznymi połączyć należy owe tramy z wklęsłym spodem statku, a same płatwy przytwierdzić*”

111. Czarnolas. Muzeum Jana Kochanowskiego. Dworek Jabłonowskich z XIX w.

112. Wisła w okolicach Zawichostu

do mocnych boków; tych przodek powinien być lekko wgięty, aby się ponad wodą rzeki unosił i łatwiej płynął; z przodem zaś winny być zrównane burtnice, osadzone na obu bocznych ścianach, jako też wydrążony tył wsparty na ogromnej belce. Potem, rolniku, aby woda ukradkiem nie przeciekała i zboża wewnątrz statku nie niszczyła, trzeba szczeliny pozatykać mchem i sianem skręconym; pamiętaj, aby to było najpierwszym twoim zadaniem.

A gdy już Wisła, spotężniała zebranyymi dopływami, rozerwie most z lodu utworzony, natenczas niechaj niekształtny statek spuści się na przezrocyste wody i z ciężarem podąży do brzegów Morza Bałtyckiego. Ani myśleć mu o powrocie: dość będzie, gdy flisak, spieniężywszy zboże, sam pieszo do domu wróci. Sprzyjaj nam też, Merkury, albowiem nie tylko mówcy, lecz i spław nasz opieki twojej potrzebuje”. 1, t. III, s. 139

Rok 1575 – Radom. Jan Podlódowski winien Janowi Kochanowskiemu 1500 florenów. Zabezpieczył swój dług zakładem i zastawem. 25, s. 246. Jest to prawdopodobnie ślad ówczesnego ślubu poety z Dorotą Podlódowską.

Rok 1575. Według tradycji z okazji swego ślubu Jan Kochanowski wykańcza „Pieśń Świętojańską o Sobótce”. Tutaj w śpiewie panny XI upamiętnił poeta postać swojej żony.

*„Nieprzeptacona Doroto,
Co między pieniędzmi złoto,
Co miesiąc między gwiazdami,
Toś ty jest między dziewczkami!(...)”*

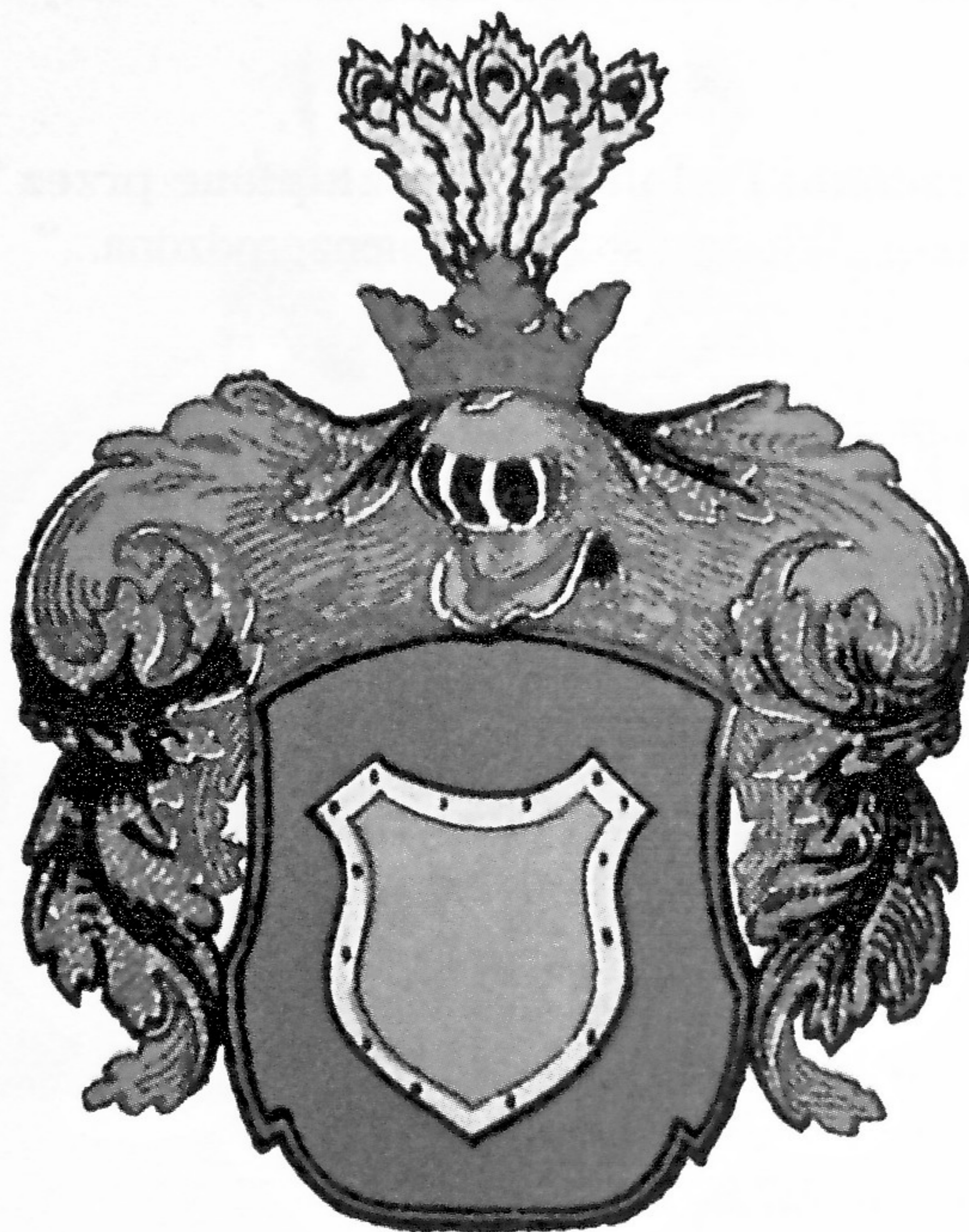
*Usta twoje koralowe,
A zęby szczere perłowe;
Szyja pełna, okazała,
Piersi jawne, ręka biała.*

*Serce mi zakwitnie prawie
Przy twojej przyjemnej rozprawie;
A kiedy cię pocałuję,
Trzy dni w gębie cukier czuję (...)*

*Tymeś ludziom wszystkim miła
I mnie wiecznie zniewoliła;
Przeto cię me głośnie strony
Będą sławić na wsze strony*

3, s.316

Żona Jana Kochanowskiego, Dorota z Przytyka Podlódowska była córką nieżyjącego już od 1550 r. stolnika sandomierskiego Stanisława Lupy Podlódowskiego, wybitnego pośła i mówcy sejmowego z czasów Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta. Był on marszałkiem dworu biskupa Samuela Maciejowskiego i Łukasz Górnicki umieścił go w poczcie rozmówców w „Dworzanie polskim”. 14, s.191

113. Herb rodziny Podlodowskich – Janina

114. Stary kościół w Przytyku

Rok 1575. W maju Jan Kochanowski uczestniczy w walnym zjeździe szlachty w Steżycy.

Rok 1575. We wrześniu Podole zostało złupione przez Tatarów. Jan Kochanowski pisze pieśń „Wieczna sromota i nienagrodzona...”

Pieśń V

*„Wieczna sromota i nienagrodzona
Szkoda, Polaku! Ziemia spustoszona
Podolska leży, a pohaniec sprosny,
Nad Dniestrem siedząc, dzieli łup żalosny!*

*Niewierny Turczyn psy zapuścił swoje,
Którzy zagnali piękne łanie twoje
Z dziećmi pospołu a nie masz nadzieje,
By kiedy miały nawiedzić swe knieje.*

*Jedny za Dunaj Turkom zaprzędano,
Drugie do hordy dalekiej zagnano;
Córy szlacheckie (żal się mocny Boże!)
Psom bisurmańskim brzydkie ścielą łoża.*

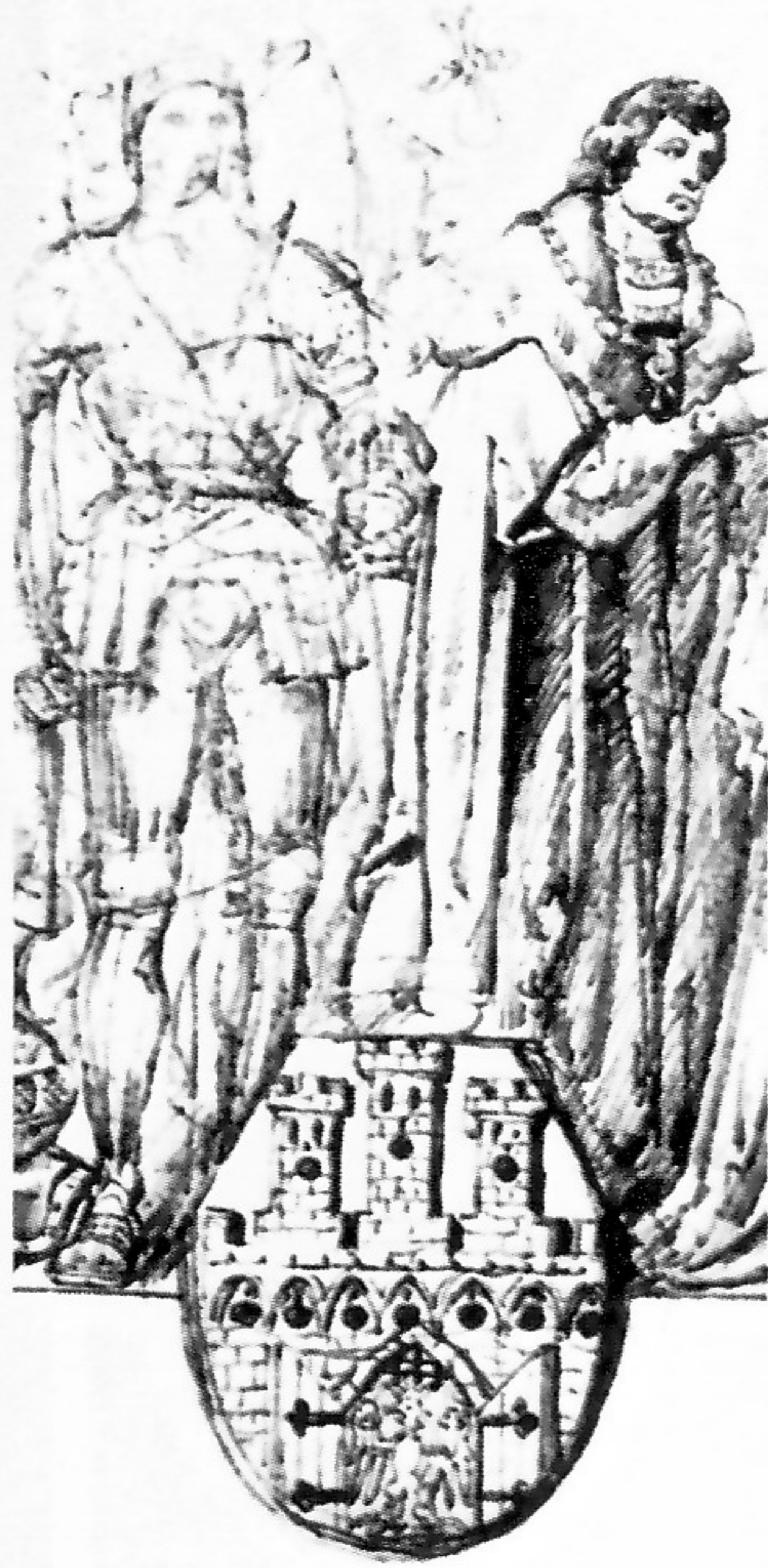
*Zbójce (niestety), zbójce nas wojują,
Którzy ani miast, ani wsi budują;
Pod kotarzami tylko w polach siedzą,
A nas nierządne, ach, nierządne, jedzą!*

*Tak odbieżące stado więc drapają
Rozbójce wilcy, gdy po woli mają,
Że ani pasterz nad owcami chodzi,
Ani ostrożnych psów za sobą wodzi.*

*Jakiego serca Turkowi dodamy,
Jesli tak lekkim ludziom nie zdołamy?
Ledwieć nam i tak króla nie podawa;
Kto się przypatrzy, mała nie dostawa.*

*Zetrzy sen z oczu, a czuj w czas o sobie,
Cny Lachu! Kto wie, jemu czyli tobie
Szczęście chce służyć? A dokąd wyroku
Mars nie uczyni, nie ustępuj kroku!*

*A teraz k'temu obróć myśli swoje,
Jakobyć szkody nieprzyjaciel twoje*

115. Jan Matejko. Przedstawiciele społeczeństwa polskiego w latach 1507–1548 (fragmenty rysunku). 29, s. 115

*Krwią swą nagroził i omył tę zmazę,
Którą dziś niesiesz prze swej ziemie skazę.*

*Wsiadamy? Czy nas półmiski trzymają?
Biedne półmiski, czego te czekają?
To pan, i jadać na srebrze godniejszy,
Komu żelazny Mars będzie chętniejszy.*

*Skujmy talerze na talery, skujmy,
A żołnierzowi pieniądze gotujmy!
Inszy to darmo po drogach miotali,
A my nie damy, bychmy w cale trwali?*

*Dajmy; a naprzód dajmy! Sami siebie
Ku gwałtowniejszej chowajmy potrzebie.
Tarczej niż piersi pierwej nastawiają,
Pozno puklerza przebici macają.*

*Ciesz mię ten rym: „Polak mądr po szkodzie”:
Lecz jeśli prawda i z tego nas zbodzie,
Nową przypowieść Polak sobie kupi,
Że i przed szkodą, i po szkodzie głupi”*

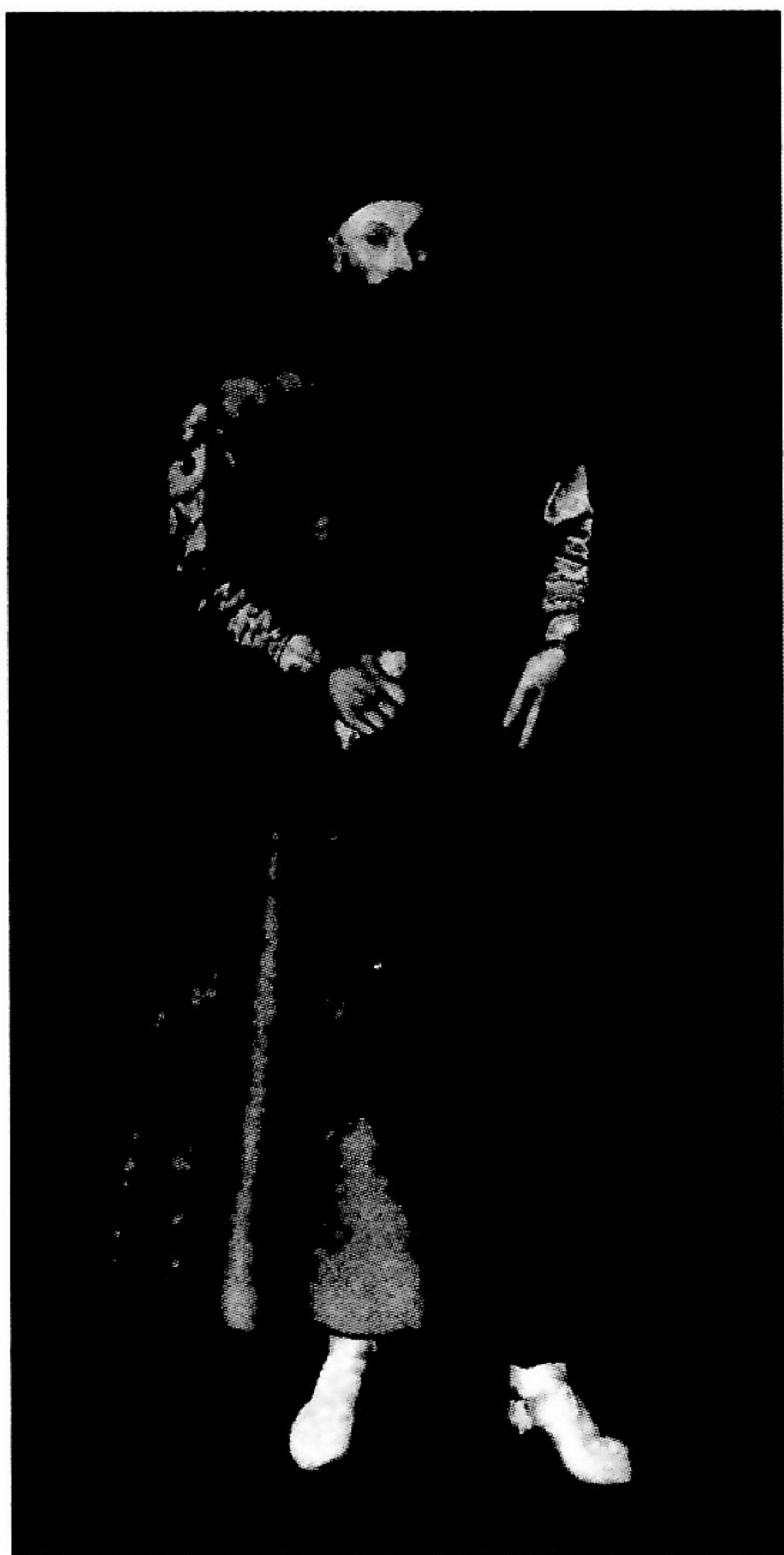
3, s. 281–282

Rok 1575. Podwójna elekcja cesarza Maksymiliana Habsburga (12 grudnia) i Stefana Batorego (15 grudnia).

Lata 1576–1586. Panowanie Stefana Batorego.

Rok 1577. Wojna gdańska.

Rok 1577. Śmierć najstarszego brata Jana Kochanowskiego – Kaspra. Oto mowa żałobna poety wygłoszona nad trumną brata, pochowanego na cmentarzu w Policznej. „Albowiem straciliśmy w domu swoim tego, jakiego drugiego (prowoła się znać musi) nie mamy. A straciliśmy nie tak brata jako właśnie ojca. Bo po zeszciu rodziców naszych, mając on nie tylko laty, ale i rozumem przed inszą bracią, wszystkie trudności nasze wspólne, które więc po zmarłym ojcu na dzieci pospolicie przypadają, wziął był na swoją pieczę, i tak się z nimi sprawował, żeśmy za pilnością jego żadnego uszczerbku w sprawiedliwości swej nie wzięli. A za cośmy mu i dziś wielce powinni, nie tylko nam chudobę naszą w cale zachował, ale i przyjaźń sąsiedzką, bośmy do tej doby, z czego Panu Bogu bądź chwała, ani przysięgi żadnej, ani zaszcia żadnego z nikim nie mieli. Co wszystko Bogu naprzód, a potem jego obmyśliwaniu i przestrodze przypisać musim”. 2, s. 781–782

116. Stefan Batory. Kopia portretu malowanego przez M. Kobera. 27, s. 503

117. Trzewikarze. Miniatura z Kodeksu Behema. 32

118. Ludwisarze. Miniatura z Kodeksu Behema. 32

119. Szlachta sprzedająca towary w Gdańsku. Rys. J.B. Homan. 27, s. 465

Rok 1577 – 18 grudnia. Odbył się uroczysty ingres Piotra Myszkowskiego na biskupstwo krakowskie.

Rok 1577 – 23 grudnia. Rękopis „Odprawy posłów greckich” dociera do Warszawy, a jej pierwszym czytelnikiem jest Jan Zamoyski. Reżyserem tragedii został lekarz nadworny Stefana Batorego Wojciech Oczko.

Rok 1577 – 29 grudnia. W Białej Radziwiłłowskiej (dziś Podlaskiej) odbył się ślub Jana Zamoyskiego z Krystyną Radziwiłłówną.

Rok 1577. Przyjęcie ustaw trydenckich w Polsce.

Rok 1578 – 12 stycznia. W salach pałacu Anny Jagiellonki w Ujazdowie odbyła się sławna prapremiera „Odprawy posłów greckich”. W uroczystościach uczestniczył król Stefan Batory, królowa Anna, cały dwór oraz wielu dostojników państwowych i posłów zagranicznych.

Rok 1578. Ustanowienie Trybunału Koronnego.

Rok 1578. Ustanowienie piechoty wybranickiej z dóbr królewskich.

Rok 1579. Kampania połocka Stefana Batorego.

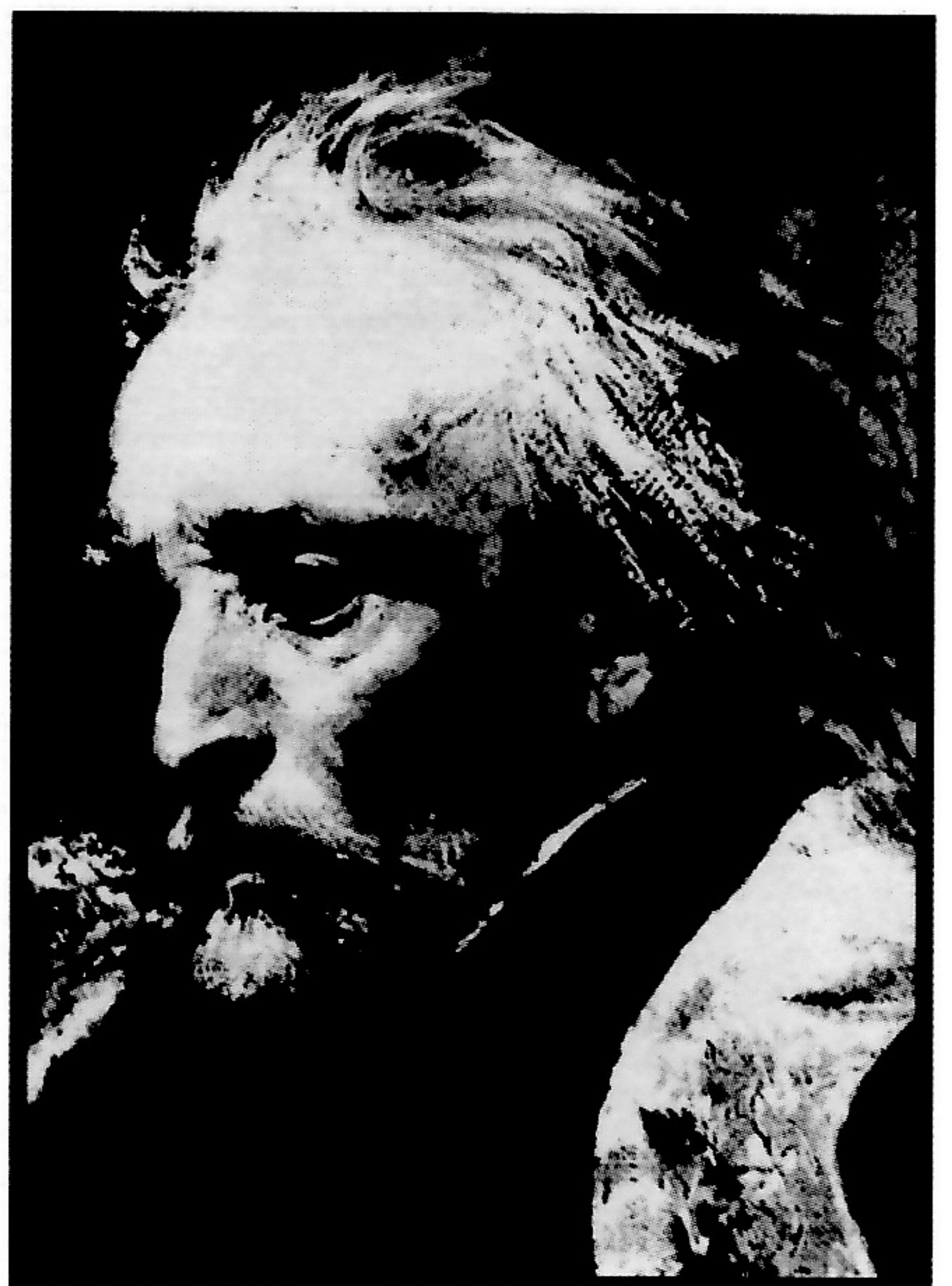
Rok 1579. Zmarł kardynał Stanisław Hozjusz.

Rok 1579. Założenie Akademii Wileńskiej.

Rok 1579 – 8 października. Przywilej królewski dla „Psałterza” i innych dzieł Jana Kochanowskiego.

120. Jan Zamoyski. Fragment obrazu J. Matejki „Kazanie Skargi”. 29, il. IV

121. Piotr Skarga. Fragment obrazu J. Matejki „Kazanie Skargi”. 29, il. IV

Rok 1573. Japończycy napadli na Koreę, rozpoczynając tym samym wielką wojnę z Chinami.

Rok 1575. Hiszpanie po podbiciu niezależnego państwa Luzon (Filipiny) nawiązali kontakty handlowe z Chinami.

Rok 1576 – 4 września. Wybuchła wielkie powstanie ludowe w Brukseli. 4 listopada tego roku zdemoralizowane hordy niepłatnych żołnierzy hiszpańskich napadły na Antwerpię. Rozpoczęły się masowe mordy mieszkańców bogatego miasta, gwałty i rabunki. Spalono pokaźną część miasta, a liczbę zamordowanych mieszkańców szacuje się na około 8000 osób. Teraz nastąpiła zdecydowana kontrakcja. Rozluźnione więzy prowincji północnych i południowych zacieśniły się ponownie, a przedstawiciele obu części kraju, katolicy i protestanci, zawarli tzw. pacyfikację gandawską (8 XI 1576 r.). Układ ten, zawarty między południowymi prowincjami Niderlandów a Holandią i Zelandią, pozostającymi pod rządami ks. Wilhelma Orańskiego, przewidywał: wspólną walkę z Hiszpanami, aż do zupełnego wyparcia ich z kraju, oficjalne uznanie kalwinizmu w Holandii i Zelandii, zaprzestanie prześladowań protestantów, powszechną amnestię i restytucję skonfiskowanych majątków, przekazanie spraw religijnych i innych przyszłym Stanom Generalnym oraz – co było istotne dla charakteru rewolucji – zupełną wolność handlową.

Rok 1578. W Chinach panuje wielka dynastia Ming. Chiny liczą około 78 milionów mieszkańców. Produkcja rzemieślnicza w Chinach opierała się na czterech podstawowych formach:

- chałupnictwie miejskim,
- warsztatach majstrów, ich rodzin i terminatorów,
- produkcji rzemiosła państwowego, gdzie stworzono pracę przymusową,
- manufakturach, które znajdowały się we wstępnej fazie rozwoju.

Główne centra produkcyjne ulokowały się w Suczou (jedwabnictwo), Szungcziang (tkactwo bawełniane), Czingteczen (porcelana) i Tsunhua (żelazo). Rozwojowi rzemiosła sprzyjał rozwój miast. Dwie stolice państwa Mingów: południowa – Nankin i północna – Pekin osiągnęły liczbę ludności nie spotykaną w innych miastach świata. Nankin liczył ponad 1 mln mieszkańców, a Pekin na początku XVI w. osiągnął prawie 700000. Szczególną sławę zdobyła sobie w świecie chińska porcelana, tkaniny jedwabne i bawełniane oraz papier. W okresie dynastii Ming wytwarzano w Chinach szkło, broń białą i palną. Ogółem znano w tym czasie 188 różnych rodzajów rzemiosł.

Rok 1579 – 9 października. Król Stefan Batory podpisuje w Wilnie nominację Jana Kochanowskiego na wojskiego sandomierskiego. *„Tego bowiem (Jana Kochanowskiego) liczne i szlachetne przymioty, jego dla kraju zasługi, jego przezacne i wyborne zdolności, tudzież niezwykła nauka, od nas zdaje się wymagać i niejako kryjomo dopominać, aby jak pomnikowymi dziełami swego dowcipu przynosi ojczyźnie chlubę i użytek, tak nawzajem od niej zaszczyty i godności odbierał. Urząd zatem wojskiego, który według naszego zdania najlepiej przypada do jego usposobienia i do trybu życia, dać mu postanowiliśmy”*. 12, s. 76

Rok 1579. W Drukarni Łazarzowej w Krakowie ukazuje się „Psałterz Dawidów przekładania Jana Kochanowskiego”.

Rok 1579. Zmarła ukochana córeczka poety – Urszulka.

Rok 1580. Druga kampania Stefana Batorego i zdobycie Wielkich Łuków.

Rok 1580. Powstały „Melodiae na psalterz polski” Mikołaja Gomółki.

Rok 1580. W Drukarni Łazarzowej w Krakowie ukazały się „Treny (...) Orszuli Kochanowskiej, wdzięcznej, uciechowej, niepospolitej dziecinie, która cnót wszystkich i dzielności panińskiej początki wielkie pokazawszy, nagle, nieodpowiednie, w niedoszłym wieku swoim, z wielkim a nieznośnym rodziców swych żalem zgasła – Jan Kochanowski, niefortunny ojciec, swojej najmilszej dziewczce z łzami opisał. *Nie masz cię, Orszula moja!*”. Na końcu tego druku umieścił poeta „Epitafium Hannie Kochanowskiej”:

122. Jan Kochanowski nad zwłokami Urszulki. Szkic do obrazu J. Matejki. 29, il. 22a

*„I tyś, Hanno, za siostrą prędko pośpieszyła
I przed czasem podziemne kraje nawiedziła,
Aby ojciec nieszczęsny za raz odżałował
Wszystkiego, a na trwalsze rozkoszy, się chował”*

14, s. 223

Rok 1580. Radom, 25 stycznia. Andrzej Firlej z Dąbrowicy pożyczą od Jana Kochanowskiego 7700 florenów pod podobnym zakładem. 25, s. 293

Zakładem były wsie Szatl, Rudki, Januszowice, Luczymia, Gniazdków i Kijanka leżące w powiecie radomskim.

123. Wzgórze zamkowe w Janowcu

124. Janowiec – ruiny zamku

125. Dziedziniec zamkowy w Janowcu

126. Kalwaria na wzgórzu zamkowym w Janowcu

Rok 1580. Zamek Janowiec, w Nawiedzenie Panny Marii 2 lipca. Andrzej Firlej z Dąbrowicy, kasztelan lubelski i starosta sandomierski, nadaje na piśmie prawa miejskie miasteczku Janowiec (Serokomla) założonemu przez jego ojca Piotra, wojewodę ruskiego. Jako świadkowie występują m.in. Jan Kochanowski z Czarnolasu, wojski sandomierski, i Andrzej Kochanowski, burgrabia sandomierski (25, s. 295).

Rok 1581. Ustanowienie Trybunału Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Rok 1581. Kampania pskowska Stefana Batorego.

Rok 1581. Radom. Andrzej Firlej, kasztelan lubelski, winien jest Janowi Kochanowskiemu z Czarnolasu, wojskiemu sandomierskiemu, 6600 złp. 25, s. 303

Rok 1581. Zmarł wybitny poeta polski Mikołaj Sęp (Szarzyński) herbu Junosza.

Rok 1582. Radom 29 stycznia. Stanisław Podlódowski z Przytyka pożycza od Jana Kochanowskiego 200 florenów pod zakładem podobnej sumy. 25, s. 306

Rok 1582. Zmarł brat poety – Mikołaj.

127. Jan Matejko „Batory pod Pskowem”. 28, il. 55

Rok 1579 – 23 stycznia. Unia w Utrechcie. Zawarta została przez siedem prowincji, a mianowicie: Holandię, Zelandię, Geldrię, Fryzję, Utrecht, Owerijsel, Groyningen i flamandzką część Flandrii. Hasłem Unii była bezkompromisowa walka z Hiszpanami.

Rok 1579 – 17 maja. Południowe Niderlandy zawarły w Arrasie pokój z Hiszpanią uznając ostatecznie, w zamian za amnestię i autonomię, władzę Filipa II króla Hiszpanii. Unie z Arrasu i Utrechtu zadecydowały o ostatecznym rozbiciu kraju na dwie części, z których wyrosły następnie w ciągu wieków dwa osobne państwa: Holandia i Belgia.

Rok 1579. Zorganizowana została angielska Kompania Wschodnia (Eastland Company), której zadaniem było prowadzenie handlu z krajami nadbałtyckimi i Rosją.

Rok 1581 – 26 lipca. Niderlandy Północne ogłosiły swą niepodległość.

Rok 1582. Z inicjatywy kupców solnych Stroganowów, zainteresowanych gospodarczo w ziemiach zachodniej Syberii, niewielki oddział tzw. wolnych Kozaków wołżańskich (840 ludzi) pod wodzą atamana Jermaka rozpoczął podbój chanatu Kuczuma (syberyjskiego). Jermak zginął w roku 1585, ale zapoczątkowane przez niego dzieło kontynuowano również po śmierci cara Iwana Groźnego. Zachodnia Syberia została włączona do Rosji.

Rok 1582 – 15 stycznia. Rozejm w Jamie Zapolskim. Działając w imieniu papieża Grzegorza XIII, jezuita Antonio Possevino prowadził wielką misję pogodzenia Rosji z Polską, oraz zawarcia unii kościelnej i politycznej z Moskwą. Ostatnie zadanie okazało się niewykonalne. Natomiast udało się Possewinowi doprowadzić do przerwania działań wojennych. Obie strony zawarły 10-letni rozejm, na mocy którego Inflanty, z wyjątkiem Estonii znajdującej się w rękach szwedzkich oraz Połock i Wieliż przechodziły do Rzeczypospolitej.

128. Antonio Possevino. Fragment obrazu J. Matejki „Batory pod Pskowem”. 28, il. 59

Rok 1583 – 31 stycznia. W Radomiu Andrzej Firlej zaciąga u Jana Kochanowskiego kolejną pożyczkę na tych samych warunkach co w 1579 i 1580 (ogółem 17400 florenów), którą przy udziale swej żony Barbary ze Szreńska (występującej również w poprzednich aktach) zabezpiecza na wszystkich dobrach, jakie posiada lub jakie nabyć może w przyszłości. 8, s. 370

Tegoż dnia Jan z Czarnolasu nabywa w Radomiu za cenę 6000 złp od Mikołaja Zielińskiego część ziemi w Paciorekowej (Głuskowej) Woli i Strykowicach Błotnych (Mniejszych) koło Zwolenia. 8, s. 371

Rok 1583. „Lata 1583 dnia 12 miesiąca czerwca w Krakowie na zamku król Stefan synowicy swej, Gryzeldzie, Krzysztofa Batorego wojewody siedmiogrodzkiego córce, wesele sprawował, którą wydał za Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana koronnego. A ten już to trzecią żonę pojmował, bo miał pierwej za sobą Annę Ossolińską i Krystynę Radziwiłłównę, które mu prędko zmarły”. 28, s.793

Uroczystości weselne trwały dwa tygodnie. Odbyła się pompa tryumfalna, jaką ani wcześniej nie widziano w Polsce, a i inne kraje europejskie podobną nie mogły się pochwalić.

Jan Kochanowski napisał dwa utwory poetyckie „Epitalamium” na wesele Zamoyskiego i „Epinicion” ku czci Stefana Batorego.

Rok 1583. W listopadzie przyszła wiadomość do Polski o zgonie szwagra poety Jakuba Podlódowskiego w Turcji.

129. Jan Zamoyski. Fragment obrazu J. Matejki „Batory pod Pskowem”. 28, il. 55

Rok 1582 – 21 lutego. Bulla papieska „Inter grarissimas” papieża Grzegorza XIII. Wydarzenie o ogromnej doniosłości, reforma kalendarza. Nowy kalendarz, zwany gregoriańskim zlikwidował opóźnienie obowiązującego kalendarza juliańskiego w stosunku do roku słonecznego, wprowadzając po 4 października r. 1582 bezpośrednio 15 października i ustanawiając tzw. lata przestępne, które zapobiegały na przyszłość powstawaniu nowych różnic. Ta ze wszech miar słuszna reforma przyjęta została przez świat katolicki, natomiast kraje protestanckie i prawosławne długo opierały się przed wprowadzeniem nowego kalendarza, głównie z powodu wrogiego stosunku do papieżstwa. W Anglii np. przyjęto go dopiero w r. 1752, w Szwecji 1753, a w krajach prawosławnych dopiero w XX wieku (w Rosji po rewolucji październikowej w r. 1917).

130. Papież Grzegorz XIII. Ryc. współczesna. 26, s. 255

Rok 1583. Rosjanie podpisali 3-letni rozejm ze Szwedami nad rzeką Plusą. Rozejm ten przekształcono następnie w pokój, na podstawie którego Rosja zrzekła się Narwy, Koporji, Jamu i Iwanogrodu. Pokonana Rosja cofnęła się poważnie na arenie międzynarodowej na przeszło pół wieku, a Rzeczpospolita i Szwecja zdobyły nad nią przewagę.

Rok 1584. W wydanych w pierwszej połowie roku w Krakowie „Herbach rycerstwa polskiego” Bartłomiej Paprocki umieścił następującą charakterystykę:

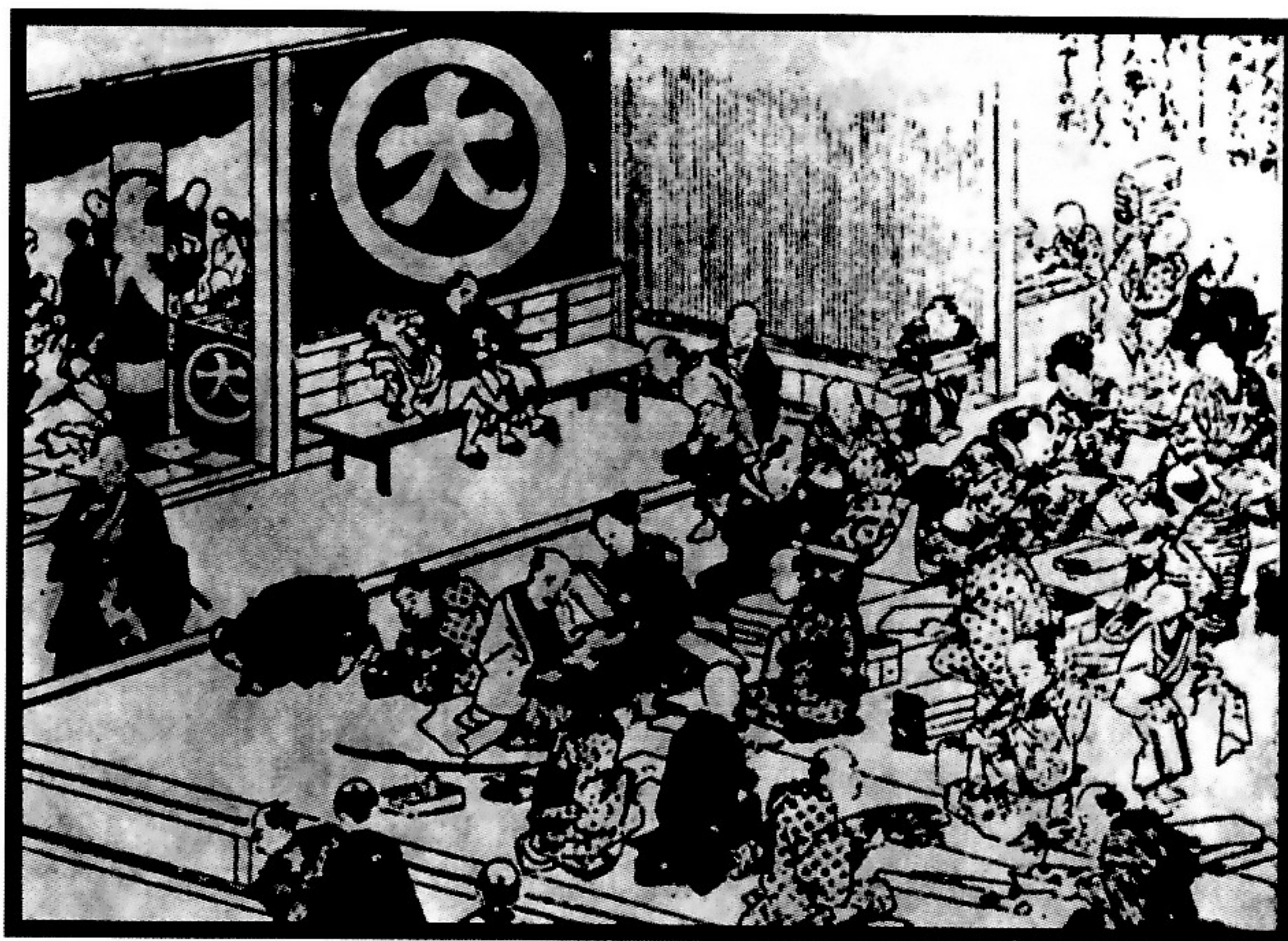
„Tu w Polsce jakiej zacności, jakiego zawołania, jakiej ozdoby, Dom Kochanowskich, samego Jana imię daleko o tym znać dawa. Z greckimi, z łacińskimi poety, które on wiek stary za najprzedniejsze liczył, porównał, w naszym polskim języku przed nim nigdy, a po nim trudno o takiego, co by z nim porównać miał. Pisze się z Czarnego Lasu, w sędmirskim województwie. 17, s. 556

131. Herb Korwin

Rok 1584. Pierwsi koloniści angielscy pojawiają się w Ameryce Północnej i zakładają kolonię Wirginie. W r. 1603 została ona własnością Korony Angielskiej.

Rok 1587. Kończy się anarchia feudalna w Japonii. Zjednoczenie kraju przez Hidejosi. Japonia przeżyła w XVI wieku decydujący zwrot w swej historii. Nastąpił proces zjednoczenia kraju po okresie wielkiego rozbitcia feudalnego. Kraina Wschodzącego Słońca stawała się najbardziej rozwiniętym pod względem gospo-

132. Sklep tekstylny w okresie Tokugawa. 26, s. 553

darczym i społecznym krajem ówczesnej Azji. Władcami kraju byli możni feudałowie, którzy posiadali rozległe latyfundia zajmujące nierzadko powierzchnie całych wysp. Całkowicie zależna od nich była drobna szlachta, tzw. samuraje. Większość z nich (80%) nie posiadała ziemi. W związku z tym samuraje szukali utrzymania u wielkich feudałów jako żołnierze czy też piraci. Stanowili wielką armię najemnych rycerzy, którzy żyli z wojny i rozboju, za który im płacono. Feudałowie i samuraje żyli z pracy chłopów – poddanych, obowiązanych do renty. Renta była bardzo wysoka, sięgała 50% uzyskiwanych przez chłopów zbiorów.

Rok 1588 – maj. Flota hiszpańska nazwana Wielką Armadą pod dowództwem słabego żeglarza, ks. Mediny – Sidonii, opuściła ujście Tagu, kierując się ku brzegom Anglii. Armada składała się ze 130 okrętów, w tym 90 wielkich jednostek bojowych i pomocniczych, o wyporności 57 868 ton, uzbrojonych w 2431 dział. Na pokładach okrętów znajdowało się ogółem 30 656 ludzi, w tym 18 973 żołnierzy. Anglicy przeciwstawili jej 197 okrętów o znacznie mniejszym tonażu, ale bez porównania zwrotniejszych. Na pokładach znajdowało się 15 925 ludzi, w tym aż 14 385 marynarzy. Okręty angielskie dysponowały o wiele silniejszym ogniem dział artyleryjskich niż hiszpańskie. Na czele floty angielskiej stanął lord Howard, najważniejsze posterunki objęli świetni żeglarze i dowódcy: Drake, Howkins, Frobisher, Seymour, Wynter. 8 sierpnia doszło do decydującej bitwy koło Gravelines. Ogień angielski był tak skuteczny, że prawie żaden okręt hiszpański nie wyszedł cało z bitwy. Reszty dokonała burza. Przetrzebio-

Rok 1584. W sierpniu zwołał Batory do Lublina naradę senatorów celem obmyślenia środków i sposobów rozwiązania ważnych spraw politycznych, m.in. sprawy Zborowskich. Wydelegowany przez rodzinę poeta zjawił się w Lublinie celem interwencji u króla w sprawie ukarania winnych śmierci swego szwagra, Jakuba Podlódowskiego.

133. Renesansowa kamienica na Starym Mieście w Lublinie

na i osłabiona Armada, gnana wiatrem, popłynęła na północ ku wybrzeżom szkockim, następnie skierowała się na południowy zachód ku Irlandii. Klęska niezwyciężonej Armady była oczywista i całkowita. We wrześniu królowa Elżbieta w uroczystym pochodzie przez londyńskie City udała się na dziękczynne nabożeństwo do katedry św. Pawła. Anglia była ocalona, Hiszpania otrzymała ciężki cios. Anglicy przełamali monopolistyczną hegemonię Hiszpanii na morzach świata, ocalili nie tylko swój kraj i Niderlandy, ale i całą reformację.

Rok 1588. Powstała Kompania Lewantyńska (Lewant Company) penetrująca Bliski Wschód.

Lata 1588–1591. Podróże Ralfa Fitchera po Azji. Przywiezione przezeń informacje stały się podstawą zorganizowania w r. 1600 East-India Company, która położyła podwaliny pod ekspansję, a następnie opanowanie Indii przez Anglików.

Rok 1593 – 25 lipca.

W St. Denis król Francji Henryk IV de Bourbon przeszedł na katolicyzm. Następnie koronował się w Chartres (27 II 1594 r.), 22 III 1594 roku wkroczył uroczyście do Paryża. Zjednoczona i uspokojona wreszcie Francja skiero-

134. Flota angielska atakuje Wielką Armadę (lipiec 1588). Ryc. J. Pinea wg gobelinu projektowanego przez H. Corneliszen van Vroom. 26, s. 237

wała teraz swe siły przeciw głównemu wrogowi Filipowi hiszpańskiemu. Rozpoczęła się intensywna odbudowa zrujnowanego wojnami kraju.

Rok 1596. Zmarł Francis Drake jeden z najwybitniejszych żeglarzy i dowódców morskich w dziejach powszechnych. Pierwszy Anglik, który w latach 1577–1580 opłynął świat dookoła. W latach 1572–1573 na wodach południowoamerykańskich zadawał ciężkie straty hiszpańskiej flocie handlowej. Rodacy Drake'a rozporządzający zwinnymi jednostkami, stosując huraganowy (jak na ową epokę) ogień z wielu dział i z całej burty (broadside) utorowali sobie drogę do panowania na morzach świata.

Rok 1584. W bliżej nie znanych okolicznościach nastąpił zgon poety czarnoleskiego, przypuszczalnie na udar mózgu. 14, s. 241

135. Czarnolas. Pomnik Jana Kochanowskiego dłuta Mieczysława Weltera (collage)

Przełom wieków XVI i XVII. Trwały wieloletnie walki o dominium Maris Baltici. Głównymi aktorami tych zmagania były: Szwecja, Dania, Rosja i Rzeczpospolita. Zainteresowane wpływami na Bałtyku były także takie państwa europejskie, jak: Holandia, Anglia, Francja i Cesarstwo.

136. Maszkaron ze studni znajdującej się na dziedzińcu Collegium Maius

WYBITNI PRZEDSTAWICIELE POLSKIEGO RENESANSU

Bazylik Cyprian. Muzyk, wybitny tłumacz

Urodził się w rodzinie mieszczańskiej, w Sieradzu. Dzięki uporowi i przyrodzonym zdolnościom zdobył wszechstronne wykształcenie. Potrafił pięknie pisać, dzięki temu stał się prawą ręką księcia Heraklidesa Jakuba Bazylikosa, który utrzymywał rozległą korespondencję z różnymi mężami stanu. Za swoją pracę książę wyniósł go do stanu rycerskiego, a nobilitację potwierdził król Zygmunt August w r. 1557. Wstawił się znakomitymi przekładami z łaciny, uchodził też za zręcznego i podziwianego muzyka.

Benedykt Jan

Wybitny lekarz i uczonec. Urodził się na Łużycach, studia odbywał w Krakowie i Padwie. Mecenasem Benedykta był biskup krakowski – Piotr Tomicki, który wyrobił mu miejsce między lekarzami królewskimi. W latach późniejszych swojego życia został kapłanem, a za wstawiennictwem biskupów Tomickiego i Maciejowskiego oraz hetmana Jana Tarnowskiego otrzymał tytuł kanonika: wileńskiego, warmińskiego i warszawskiego, potem krakowskiego, sandomierskiego i wrocławskiego. Był autorem znakomitych prac medycznych o wysokim poziomie naukowym, publikowanych w latach 1510–1550. Najważniejszym dziełem był popularny podręcznik medycyny.

137. Marcin Bielski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154.

Bielski Marcin h. Prawdzic

Pierwszy z Polaków historyk, piszący w języku narodowym. Urodził się w 1495 r. we wsi Biała, w dawnym województwie sieradzkim. Ukończył akademię krakowską. Za młodu był żołnierzem. Walczył pod Obertynem i pod Wiśniowcem przeciw Tatarom. Był dworzaniem wojewody i starosty krakowskiego Piotra Kmity, wybitnego męża stanu i wspaniałego mecenasa uczonych. Na starość osiadł Bielski w swej rodzinnej wsi Białej, tutaj powstały jego najznakomitsze dzieła, a przede wszystkim „Kronika wszystkiego świata na sześć wieków rozdzielona i na cztery Monarchie z rozmaitych Kronik wybrana”. Po trzykroć przerobio-

138. Król Zygmunt August. Fragment obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”. 29, il. VIII

na i pomnożona przez autora, przedrukowana była w latach 1554–64 w formie arkuszowej. „Kronika” była dziełem powszechnie czytany i bardzo popularnym. Tłumaczona na język ruski i węgierski.

Biernat z Lublina

Urodzony w II poł. XV w. Poeta i tłumacz. Pisał w języku polskim. Pochodził z mieszczańskiej rodziny plebejskiej. Jako młodzieniec przebywał na dworach magnackich, gdzie pełnił funkcję sekretarza. Służył u F. Kallimacha, co potwierdza jego własna notatka autobiograficzna. Od 1492 r. przebywał w Pilczy na dworze wojewody ruskiego Jana Pileckiego. W 1513 r. wydał u F. Unglera w Krakowie modlitewnik „Raj duszny”.

W 1552 r. ukazało się najważniejsze dzieło Biernata „Żywot Ezopa... z przypowieściami jego”. Zmarł po 1529 r.

Boner Jan, herbu Bonarowa

Do Polski przybył ze Alzacji. Osiadł w Krakowie na stałe, stając się założycielem znakomitego i bardzo możnego rodu. Poważany przez królów polskich: Kazimierza, Jana i Aleksandra. Nabył rozległe dobra Ogrodzieniec w ziemi krakowskiej. Zjednawszy sobie względy Zygmunta I, mianowany został burgrabią i żupnikiem krakowskim. Będąc jednym z najbardziej zamożnych ludzi w ówczesnej Polsce wykupił z długów dobra królewskie i uporządkował ich gospodarkę (za sumę 200.000 złp.) W nagrodę tych zasług król Zygmunt I nadał mu starostwo rabsztyńskie i oświęcimskie, oddał w zarządzanie cła ruskie, bełzkie i łobzów pod Krakowem. Bonerowie zastąpili w Polsce z szerokiego, wszechstronnego mecenatu.

Dantyszek Jan

Jeden z najciekawszych ludzi polskiego renesansu. Człowiek burzliwej kariery, który potrafił dzięki swym niepoślednim talentom i cechom osobistym osiągnąć najwyższe szczeble w drabinie społecznej. Pochodził z niemieckiej rodziny Hoefenów, z dawna osiadłej w Prusach polskich. Jego ojciec był powroźnikiem w Gdańsku. Od miejsca urodzenia przyjął nazwisko Dantyszek co oznacza po prostu Gdańszczanina. Urodził się w roku 1485. Mając lat 12 wywędrował do

Krakowa. Pracując ciężko na sobie uczył się, zaczął pisywać wiersze. Mając lat 17 wziął udział w wojnach wołoskich z Tatarami. Po wojnie wrócił do studiów z ogromnym zapalem, zdobył sobie poparcie sławnego profesora akademii Pawła z Krosna. Mimo rysującej się kariery, młodzieniec żądny przygód wybrał się w długą podróż, chcąc przede wszystkim poznać świat. Z Gdańska popłynął do Danii, skąd przez Saksonię i południowe Niemcy przez Alpy dostał się do Włoch. Dalej podróżował po wyspach Grecji, był na Krecie, Cyprze i Rodos, stamtąd popłynął do ziemi świętej. Zatęskniwszy do ojczyzny, po przebytych licznych przygodach, wrócił do Polski przez Sycylię, Neapol i Rzym. W drodze zdobył rozległe doświadczenie i nauczył się kilku języków obcych. Osiadł w Krakowie, gdzie chciał się poświęcić poezji, nauce i prawu. Dzięki poparciu biskupa P. Tomickiego otrzymał Dantyszek stanowisko na dworze Zygmunta Augusta, stając się szybko jego ulubieńcem i wiernym sługą. Wyświęciwszy się na księdza, otrzymał probostwo w Gołębiewie koło Lublina. Stając się niezbędnym królowi odbywał z nim liczne podróże, towarzyszył królowi na słynnym zjeździe monarchów w Preszburgu i Wiedniu w r. 1515. Posłował do Wenecji, potem był posłem króla przy cesarzu Maksymilianie w Wiedniu. Cesarz obdarował go wieńcem poetyckim i szlachectwem, starał się o to, ażeby akademia wiedeńska nadała Dantyszkowi stopień doktora praw. Po powrocie do kraju został kanonikiem warmińskim i zjednał sobie ogromną przychylność królowej Bony. Pracując dla Bony Dantyszek potrafił sobie zaskarbić szczególne względy cesarza Karola V. Cesarz wziął go z sobą

nawet do Hiszpanii, chociaż wszystkim posłom zakazał tam ze sobą jechać. W Hiszpanii otrzymał Dantyszek tytuł hidalga. Przebywając w Hiszpanii hulał Dantyszek na całego. Przeżył wiele romansowych przygód, kochał się w Izabelli del Gada, miał z nią córkę, którą zostawił potem z matką w kompletnej nędzy i poniewierce. W Hiszpanii przyjaźnił się Dantyszek ze sławnym zdobywcą Ameryki – Kortezem, z którym wspólnie odbywali wesołe zabawy w Madrycie. Po dwunastu latach poselstw zagranicznych, powrócił Dantyszek do ojczyzny, gdzie w nagrodę otrzymał biskupstwo chełmińskie. (Mianowanie przez kapitułę w 1530 r.). Po śmierci Ferbera obrany zostaje biskupem warmińskim dnia 20 września

139. Jan Łaski i biskup wileński Walery Protasewicz. Fragment obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”. 29, il. VIII

1537 r., a przez papieża potwierdzony 11 stycznia 1538 r., w ten sposób został J. Dantyszek udzielnym księciem. Umarł 27 października 1548 r. w Lidzbarku. Pozostawił po sobie liczną spuściznę literacką, w języku łacińskim.

Decjusz Justus (Jodocus Jost Ludwik)

Był z pochodzenia Niemcem. Pochodził z Alzacji, z Wissemburga. Przybywszy do Polski początkowo został domownikiem Jana Bonera. Po otrzymaniu indygenatu stał się serdecznym polskim patriotą. Będąc już Polakiem, otrzymał wiele urzędów, najpierw został wójtem piotrkowskim, jednocześnie był rajcą w Krakowie i dyrektorem mennicy królewskiej w Toruniu. W r. 1554 otrzymał żupy olkuskie i chęcińskie. Był wielkorządcą krakowskim i sekretarzem królewskim. Odbywał podróże poselskie do Wenecji i Wiednia. Cesarz uczynił go hrabią św. państwa rzymskiego. Pod Krakowem kupił sobie wieś Wolę Chełmską i wybudował tam wspaniałą, renesansowy pałac. Żył jeszcze w r. 1545. Pozostawił po sobie trzy dzieła historyczne: „O Starożytnościach polskich”, „O rodzinie Jagiellońskiej”, „O panowaniu Zygmunta I”.

Glaber (Andrzej z Kobylina)

Jeden z najbardziej wykształconych pisarzy polskich pierwszych lat XVI stulecia. Gorliwy krzewiciel języka i piśmiennictwa polskiego. Tłumacz, wydawca wielu najważniejszych pierwotnych druków polskich. Gramatyk, filozof i lekarz. Pochodził z miasta Kobylina w Poznańskim. Pierwszy tytuł naukowy otrzymał w Krakowie w r. 1520, a w 1531 r. drugi stopień nauk wyzwolonych i filozofii. Był mistrzem w nauce lekarskiej.

Gliczner Erazm

Jeden z najwybitniejszych protestantów polskich XVI w. Filolog, pedagog, teolog, poeta i historyk. Urodził się w pierwszej połowie XVI w. w mieście Żninie. Początkowe nauki pobierał w Poznaniu i Lesznie. Wyższe studia odbywał za granicą. W roku 1563 Stanisław Ostroróg, starosta międzyrzecki, sprowadził E. Glicznera do swego miasta Grodziska, a odebrawszy Kościół katolikom, oddał mu go w zarząd. Potem urządził E. Gliczner głośnie szkoły luterańskie w Wielkopolsce. W Brodnicy był kaznodzieją oraz ministrem tamtejszego kościoła. Pod koniec życia został seniorem w Poznaniu i superintendentem wszystkich kościołów augsburskich w Wielkopolsce. Brał czynny udział we wszystkich synodach dysydentów w Sandomierzu, Piotrkowie, Krakowie, Poznaniu i Toruniu. Uczestniczył w głośnych dysputach z Jezuitami. Pierwszy wznowił myśl połączenia różnych wyznań katolickich w Polsce. Pozostawił wiele dzieł: tłumaczenia, oryginalne prace pedagogiczne i rozprawy teologiczne.

Gomółka Mikołaj

Muzyk, kompozytor, jedyny, którego dzieło drukowane dochoowało się do czasów współczesnych. Pochodził z Sandomierza, uczył się we Włoszech. Zmarł 5 marca 1609 r., jako przełożony kapeli, a pochowany został w kościele w Jazłowcu, koło Buczacza. Znakomite dzieło M. Gomółki „Melodyje na Psalterz polski” wyszło w Krakowie, w drukarni Łazarzowej, r. 1580. Zawiera 150 psalmów,

tłumaczenia Jana Kochanowskiego, ułożonych w partyturę i w kluczach „C” na cztery głosy: sopran, alt, tenor i bas, a niekiedy na dwa soprany, alt i bas. Na drugiej kartce druku znajduje się wierszowana dedykacja: „Jego Mości księdzu Piotrowi Myszkowskiemu, z Bożej łaski biskupowi krakowskiemu.” Autor skromnie się wyraża, iż melodie są „łacniuchno uczyniowe nie dla Włoch, dla Polaków, dla naszych prostych dumaków.”

Górnicki Łukasz

Pisarz, wybitny kronikarz swoich czasów. Urodził się w Oświęcimiu. Po ukończeniu akademii w Krakowie kontynuował studia w Padwie. Tam zaprzyjaźnił się z Janem Kochanowskim. Po powrocie do kraju został dworzaniem słynnego Samuela Maciejowskiego, biskupa krakowskiego, wielkiego kanclerza koronnego. Potem był na dworze Andrzeja Zebrzydowskiego, aż do r. 1550. W latach 1553–1559 przebywał kolejno na dworach: J. Przerębskiego, późniejszego arcybiskupa gnieźnieńskiego, oraz Filipa Padniewskiego, biskupa krakowskiego i kanclerza wielkiego koronnego. Polecony przez Padniewskiego królowi, zostaje sekretarzem Zygmunta Augusta oraz jego bibliotekarzem, który to urząd piastuje aż do r. 1565. Za zasługi swoje mianowany był starostą wasilkowskim i tykocińskim. Żył w bliskich stosunkach z najznakomitszymi ludźmi czasów odrodzeniowych w Polsce, takimi jak: Mikołajem Krzysztofem Radziwiłłem, Janem Zamoyskim, Markiem Sobieskim wojewodą lubelskim i wieloma jeszcze innymi. Najważniejszym dziełem Ł. Górnickiego jest jego „Dworzanin polski”, który ukazał się w drukarni Macieja Wirzbięty w 1566 r. Dzieło to wybornie odzwierciedlało życie wewnętrzne Polski czasów ostatnich Jagiellonów. Dla prozy polskiej położył Ł. Górnicki takie zasługi, jak Jan Kochanowski dla narodowej poezji.

Grodecki Wacław

Wybitny kartograf polski. Szlachcic śląski z pochodzenia (herbu Jastrzębiec), Wielki przyjaciel znakomitego historyka Marcina Kromera. Pierwszy opracował mapę

140. Sygnet drukarza Jana Hallera. 27, s. 353

Polski, która poprawiała dawne błędy i na długo stała się wzorem dla geografów. Mapa wydana została w Bazylei u Jana Oporyna, uczonego i sławnego drukarza w r. 1558. Wielokrotnie przedrukowywana w wielu dziełach geograficznych wydawanych w Europie. Na mapie Grodeckiego opierał się w swych pracach historycznych M. Kromer.

Haller Jan

Sławny drukarz, który założył pierwszą w Polsce drukarnię w Krakowie w r. 1505, dając początek wielu drukarniom, pracującym potem w tym mieście. Haller był bogatym kupcem winiarzem, który

także handlował cyną. Mając wielkie względy królewskie, otrzymał Haller specjalny przywilej królewski, który pomagał mu w utrzymaniu monopolu drukarskiego. W r. 1508 został J. Haller rajcą krakowskim. Na Prądniku miał własną papiernię. Umarł w r. 1525. Wydawane nakładem Jana Hallera w Krakowie i za granicą książki opatrywane były drzeworytem przedstawiającym orła, pogoń i herb miasta Krakowa.

141. Hozjusz. Fragment obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”.
28. il. 40

wrócił w 1533 roku doktorem prawa. Pracował w kancelariach podkanclerzych koronnych: najpierw u P. Tomickiego, potem przy Chojeńskim w kancelarii królewskiej w Krakowie. Jego możnym protektorem stał się Jan Dantyszek. St. Hozjusz staje się z czasem wybitnym specjalistą prawa pruskiego, co zdecydowało o jego szybkiej karierze w zdobywaniu urzędów ziem pomorskich. Nie będąc szlachcicem, mógł tylko na Pomorzu zostać biskupem. Za poniesione liczne zasługi dla dworu królewskiego Zygmunt August mianował go w r. 1549 biskupem chełmińskim. Hozjusz stał się najgorliwszym obrońcą wiary i kościoła katolickiego w Polsce. Papież Paweł IV nazwał go „kolumną wiary”. W 1561 r. Hozjusz mianowany został kardynałem i legatem papieskim na soborze trydenckim. Król nadał biskupowi i całej jego rodzinie nobilitację i herb. Był drugim polskim kandydatem na papieża.

Jan z Głogowa (Głogowczyk Jan)

Jeden z najwybitniejszych profesorów akademii krakowskiej. Sławny matematyk, teolog, filozof, astronom i lekarz. Urodził się w Głogowie na Śląsku. Ukończył akademię krakowską i został jej profesorem. Był znawcą filozofii Arystotelesa. Twórca nauki zwanej fizjonomią, której zasady objaśnił w dziele „Phisionomia”. Układał kalendarze, objaśniał dzieła astronomiczne, pisał dzieła o astrologii.

Hozjusz Stanisław

Kardynał, biskup warmiński. Pochodził z rodziny niemieckiej osiadłej w Polsce. Urodził się w r. 1504 w Krakowie, choć niektórzy twierdzą, że w Wilnie. Uczył się w akademii krakowskiej, gdzie został zapisany w r. 1519 jako Stanislaus Udalriei (filius) de Cracovia. W r. 1521 został bakałarzem. Biskup krakowski P. Tomicki wysyłał go na dalsze studia do Włoch (Padwa, Bolonia), skąd

142. Marcin Kromer. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”. 29, s. 128

Kromer Marcin

Biskup warmiński, jeden z najwspanialszych historyków polskich, znakomity dyplomata. Urodził się w Bieczu w rodzinie mieszczańskiej, w r. 1512. Naukę początkową odbywał w szkole farnej, do akademii krakowskiej wstąpił w r. 1528, którą ukończył z wyróżnieniem. Już wśród studentów wyróżniał się wysoką inteligencją, pracowitością i szczególnymi talentami. Pierwszy zwrócił na niego uwagę biskup przemyski, ówczesny sekretarz koronny Jan Chojeński, który zabierał młodego Kromera do swojej kancelarii i otaczał opieką. On właśnie wysyłał znakomicie zapowiadającego się młodego człowieka na dalsze studia do Włoch, gdzie M. Kromer uzyskał stopień doktora prawa w Bolonii. W Rzymie studiował teologię i wstąpił do stanu duchownego.

Po powrocie do kraju znalazł mecenasa w osobie biskupa Piotra Gamrata, który uczynił go swoim sekretarzem. Gamrat obdarzył go kanonią sandomierską, kielecką, a w końcu krakowską. Wspólnie z P. Gamratem uczestniczył Kromer w synodzie piotrkowskim w r. 1542, później w synodzie krakowskim w r. 1549. Tam wygłaszał słynne kazania. Z czasem został M. Kromer sekretarzem króla Zygmunta Augusta, który obdarzył go szlachectwem w 1552 r., zaszczycił go także kanonią warmińską i bogatym probostwem rohatyńskim. W 1548 r. odbył M. Kromer poselstwo do papieża Pawła III, gdzie złożył hołd od Zygmunta Augusta. Po powrocie do ojczyzny z porady Jana Ocieskiego, kanclerza koronnego i Jana Przerembskiego, podkanclerza, król Zygmunt porучzył Kromerowi archiwum królewskie do przejrzania i uporządkowania. Tę ogromną i odpowiedzialną pracę zakończył M. Kromer pomyślnie w r. 1551. Wykonując prace porządkowe podjął M. Kromer myśl o napisaniu dziejów ojczystych, zachęcany usilnie przez króla. Pracę swą wykonał z powodzeniem i ogłosił drukiem w Bazylei, w 1555 r. Dzieło M. Kromera spotkało się z ogromną sympatią czytelników, a jednocześnie uzyskało liczne wydania za granicą. Oprócz pisania historii, M. Kromer brał żywy udział w toczącej się wówczas wielkiej polemice z różnovercami w Polsce. Równocześnie uczestniczył w poselstwach do cesarza Ferdynanda, którego przychylność potrafił zdobyć swoją ogromną kulturą bycia, rozległą wiedzą i umiejętnościami wytrawnego dyplomaty. Po powrocie do kraju czynnie uczestniczył w sejmie lubelskim w 1569 r. Serdeczną przyjaźnią obdarzał M. Kromera sławny kardynał Hozjusz. Wyjeżdżając do Rzymu powierzył mu zarząd diecezji warmińskiej, a później uczynił go jej koadiutorem. Po śmierci Hozjusza w r. 1579 został biskupem warmińskim. Godność tę potwierdził papież Grze-

143. Książę Albrecht. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”. 29, s. 128

gorz XIII i król Stefan Batory. Pracom i zasługom Kromera senat i koło rycerskie oddało hołd na sejmie w r. 1580 jednomyślną uchwałą dziękując mu za napisanie „Dziejów narodu polskiego”. Zmarł dnia 23 marca 1589 r.

Lismanin Franciszek

Doktor teologii, franciszkanin, sławny kaznodzieja, później kalwin. Do Polski przybył z Korfu w r. 1546, sprowadzony przez królową Bonę na spowiednika i kaznodzieję. W Polsce został prowincjałem swego zakonu i komisarzem panieńskim klasztorów tej reguły. Bliska znajomość z Andrzejem Trzecieskim, sławnym poetą i rozsiewaczem nowości religijnych w Polsce zachwiała jego wiarą katolicką. Sprytnie maskując i ukrywając swe poglądy Lismanin zdobywa zaufanie i przychylność króla Zygmunta Augusta. Opatrzony przez króla znacznymi funduszami, wyruszył w długą podróż zagraniczną, o której pod pozorem zakupowania książek dla biblioteki królewskiej, spotykał się z wybitnymi

reformatorami religijnymi. Zwiedził Włochy, Szwajcarię, Genuę, Paryż. Przybywszy do Genewy, za radą Kalwina zrzucił habit i ożenił się. Król dowiedziawszy się o postępku Lismanina, rozgniewał się na niego i postanowił porzucić zamiar reformowania Kościoła polskiego. Synod różnowierców w Pińczowie w r. 1555 uchwalił, ażeby Lismanina przywołać do Polski. Przybył do Polski w r. 1556. Nie pokazywał się publicznie, ukrywając się na dworach możnowładców przychylnych reformacji. Nie mogąc odzyskać utraconej łaski królewskiej, opuścił Polskę udając się do Królewca, gdzie na dworze księcia Albrechta zamierzał poprawić swój los. Wszakże i tutaj duchowieństwo ewangelickie w Królewcu nie ufało oświadczeniom Lismanina. Opuszczony przez wszystkich, w nędzy, popełnił samobójstwo – topiąc się w studni w 1566 r.

Lubrański Jan

Doktor obojga praw, biskup płocki, a później poznański. Mądry senator i znakomity gospodarz diecezji, wielki budowniczy, świetny organizator. Zastąpił ustanowieniem znakomitego gimnazjum w Poznaniu, które było filią akademii krakowskiej. Szkoła cieszyła się wielkim powodzeniem u młodzieży wielkopolskiej, przyjeżdżali tutaj także uczniowie z Niemiec. Sławnymi uczniami tej uczelni byli:

144. Doktor Montana i Jan Łaski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Bałtycka”. 29, s. 154

Józef Struś, Klemens Janicki i inni znakomici później ludzie polskiego renesansu.

Łaski Jan

Jeden z najznakomitszych protestantów w Europie. Urodził się w 1499 r w Łasku, ojcem jego był Jarosław, wojewoda sieradzki. Nauki ukończył w Polsce, potem zwiedził Włochy, Niemcy, Szwajcarię i Francję. Był biegłym znawcą języków: greckiego, łacińskiego i hebrajskiego. W r. 1525 przebywając w Bazylei zaprzyjaźnił się z Erazmem z Rotterdamu. Po powro-

cie do kraju w r. 1526 rozpoczął karierę duchownego. Został proboszczem w Gnieźnie, potem w Łęczycy, wreszcie w r. 1531 kanonikiem krakowskim i sekretarzem królewskim. Za przyczyną swojego brata Hieronima, wojewody sieradzkiego, król Jan Zápolya mianował go biskupem westpriemskim na Węgrzech. W czasie kiedy przebywał zagranicą został obwiniony o to, że miał tam pojąć żonę. Arcybiskup gnieźnieński Gamrat pozbawił go za to wszystkich beneficjów duchownych w Polsce. W r. 1542 J. Łaski oczyścił się z tych zarzutów przed kapitułą krakowską, zwrócono mu cześć i beneficja. Po krótkim czasie zrezygnował ze wszystkich dostojności duchownych i wyjechał z kraju do Niemiec. Odtąd J. Łaski stał się żarliwym reformatorem znanym w całej Europie. W Anglii zostaje mianowany superintendentem tak zwanych kościołów cudzoziemskich, których członkami byli protestanci wywodzący się z Niemiec, Polski, Niderlandów, Francji, Włoch i Hiszpanii. Po usunięciu go w r. 1553 z Anglii przez królową Marię, osiadł we Frankfurcie nad Menem, gdzie znowu staje się przełożonym kościołów cudzoziemskich. Po wielu staraniach udaje mu się powrócić do Polski, gdzie otoczony opieką kalwinów osiadł w Pińczowie wspierany przez potężnego magnata Mikołaja Oleśnickiego. Tutaj uczestniczył w pracach nad słynną biblią kalwińską, wydaną w Brześciu w 1563 r. Pozostawił po sobie wiele dzieł religijnych.

Mączyński Jan

Wybitny uczony, filolog, twórca słownika łacińsko-polskiego. Urodził się w r. 1516 we wsi Gzikowie pod Błaszczkami w województwie sieradzkim. Ojciec Piotr był właścicielem ziemskim. Po ukończeniu szkół w kraju zwiedził Włochy, Francję, Hiszpanię, Anglię i Niemcy, po powrocie został księdzem, W latach 1553–1554

był kanonikiem kaliskim i poznańskim, a w r. 1559 otrzymał probostwo w Ryjskim pod Kaliszem i kanonię sieradzką. Pomimo rozwijającej się kariery, Mączyński rzucił suknię kapłańską i ożenił się. Pozostał jednak dalej na dworze króla Zygmunta Augusta, gdzie pełnił obowiązki sekretarza królewskiego. Tutaj pracował do r. 1562. Przeniósł się potem do księcia Mikołaja Radziwiłła Czarnego, pod którego możliwą opieką nie musiał się obawiać prześladowań. Doceniał go także król Stefan Batory, który go obdarzył roczną pensją. Cieszył się poważaniem i szacunkiem znakomitych obcych i krajowych uczonych, takich jak Skaliger, Sigoniusz, Modrzewski oraz Jan Kochanowski. Pozostawił po sobie pierwszy w Polsce, całkowity słownik łacińsko-polski, który wyszedł pod tytułem: „Lexicon Latino Polonicum ex optimis latinae linguae scriptoribus concinnatum” w Królewcu w 1564 r.

Miechowita Maciej

Znakomity polski historyk, doktor medycyny i nauk wyzwolonych. Urodził się w Miechowie w r. 1456 w rodzinie mieszczańskiej. Nauki początkowe i wyższe pobierał w Krakowie. Uczęszczał na niemieckie i włoskie uniwersytety, w Padwie uzyskał stopień doktora medycyny. Po powrocie do kraju przyjęty został w poczet profesorów akademii krakowskiej w 1500 r. Zastąpił z biegłości w sztuce lekarskiej, dlatego też powołany na dwór królewski, zostaje nadwornym lekarzem u króla Jana, a potem u króla Zygmunta I i króla węgierskiego Władysława.

Porzuciwszy wreszcie życie dworskie, poświęcił się stanowi duchownemu i uzyskał godność kanonika krakowskiego, pracując nadal w akademii. Siedem razy był zaszczycony urzędem rektora akademii. Dorobiwszy się znacznego majątku używał go wspaniale na cele szlacheckie i dobroczynne. Czynił liczne zapisy na rzecz akademii, jej profesorów i różnych szkół. Pozostawił po sobie znakomite dzieła historyczne i znaczące dla nauki traktaty medyczne. Zmarł w 1523 r.

145. Jan Kochanowski i heraldyk Bartosz Paprocki. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154

146. Wojewoda sieradzki Olbracht Łaski, biskup płocki Piotr Myszkowski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Unii Lubelskiej”. 29, s. 128

Nidecki Andrzej Patrycy

Biskup wendeński, sławny w Europie i Polsce filolog, jeden z najbardziej uczonych pisarzy literatury łacińsko-polskiej. Urodził się w r. 1527 we wsi Nidek w dawnym księstwie oświęcimskim w rodzinie szlacheckiej. Nauki wyższe pobierał w akademii krakowskiej, następnie studiował w Padwie aż do r. 1556. Po powrocie do kraju pracował dla biskupa krakowskiego Zebrzydowskiego, który ceniąc jego pracę i

talent obdarzył go kanonią krakowską. Nidecki żądny nauki, znowu udał się do Padwy i tam w r. 1559 uzyskał tytuł doktora obojga praw. Powrócił do kraju i pracował dla podkanclerza koronnego Filipa Padniewskiego, wkrótce został sekretarzem królewskim, otrzymał kanonię sandomierską i kruszwicką. Wykonywał pilne prace dla króla, jednocześnie zajmował się badaniami literatury rzymskiej; objaśniał dzieła Cyserona, Cezara, Siwiusza i Terencjusza. Prace Nideckiego cieszyły się wielkim wzięciem za granicą i tam były licznie drukowane. Współpracował z biskupem P. Myszkowskim i za jego sprawą otrzymał kanonię pułuską, a w r. 1576 został kustoszem kolegiaty warszawskiej. Król Stefan Batory doceniając znakomite dzieła Nideckiego i jego prace na rzecz kancelarii królewskiej obdarzył go biskupstwem wendeńskim w 1585 r. W osiem miesięcy potem, po krótkiej chorobie zakończył, Nidecki życie w Inflantach dnia 6 lutego 1586 r. Kochali i poważali P. Nideckiego wybitni uczeni europejscy i polscy. Wielkim jego przyjacielem był Jan Kochanowski.

Opeć Baltazar

Jeden z pierwszych pisarzy piszących w języku narodowym. Pochodził z krakowskiej rodziny mieszczańskiej. Ukończył akademię krakowską i poświęcił się stanowi duchownemu. Otrzymał probostwo w Siennie, gdzie przeniósł się około 1531 r. Przełożył on z łacińskiego „Życie Pana Jezusa”, napisane przez św. Bonawenturę, wydane w Krakowie w 1522 r., nakładem Hieronima Wietora. Dzieło to ma znakomitą wartość dla rozwoju polskiej ortografii.

Orzechowski Stanisław

Znakomity mówca, publicysta i dziejopis. Urodził się 11 listopada 1513 r w ziemi przemyskiej. Początkowe nauki pobierał w Przemyślu, mając lat 14, wyprawiony

147. Stanisław Orzechowski, ksiądz i pisarz. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154

został do akademii wiedeńskiej, skąd w r. 1529 przeniesiono go do Wittenbergi. Tam pozyskał przyjaźń Marcina Lutra i Melanchtona. W latach 1532–41 bawił we Włoszech, zatrzymując się najdłużej w Bolonii, Padwie i Wenecji. Po powrocie do kraju, zniewolony przez ojca, wstąpił do stanu duchownego. Rozpoczęła się długa droga sporów i kłótni Stanisława Orzechowskiego, pierwszy z biskupem Stanisławem Tarłą. Na sejmie piotrkowskim w r. 1550 Orzechowski postulował konieczność żenienia się księży. Ufny w poparcie wielu możnych protestantów, Orzechowski złożył godności duchowne i w r. 1551 zaślubił Magdalenę Chełmską, pannę szlachetnie urodzoną. Odtąd poczęto się pasmo długich cierpień Orzechowskiego,

które mu zatruiły całe jego życie. Jego rycerska śmiałość, jego świetna wymowa jednały mu licznych stronników i wielbicieli. Jednocześnie niestałość charakteru, przedziwny upór w udowadnianiu swych racji, zacierzewienie i wrodzone skłonności do kłótni przysparzały wrogów. Tak czy owak osądzony przez potomnych, pozostanie na zawsze jednym z najbardziej ciekawych ludzi naszych czasów renesansowych. Umarł w osamotnieniu pod koniec 1566 r w zasadzie jednak jako katolik.

Orzelski Świętosław

Znakomity historyk. Urodził się 25 lipca 1549 r w zamku Orle. Pierwsze nauki pobierał w Krakowie, wyższe na uniwersytecie frankfurckim i wittenberskim. Tam też przyjął wyznanie ewangelickie. Do kraju powrócił w r. 1565 w czasie bezkrólewia po Zygmuncie Auguście. Odtąd czynnie uczestniczył w życiu publicznym kraju, będąc wielokrotnie posłem. Przystąpił do stronnictwa Stefana Batorego, stał się jego żarliwym zwolennikiem, bronił majestatu królewskiego na obradach i w kole poselskim. Oddanie i głęboką cześć dla Batorego przechował Orzelski przez całe życie. Pozostawił po sobie wspaniałe pamiętniki, w których opisane zostały dzieje bezkrólewia w Polsce w ciągu lat czterech, od 1572 do 1576. Przepełnione były one faktami nieocenionej wartości, bystrego obserwatora i uczestnika wydarzeń. Wydane w całości dopiero w r. 1856 w Petersburgu przez Wolfa, pod tytułem: „Bezkrólewie ksiąg ośm, czyli Dzieje Polski skreślone przez Świętosława z Bożejowic Orzelskiego”.

148. Myszkowski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154

Ostroróg Jan

Wybitny uczyony i pisarz. Pochodził ze starożytnej i głośnej w dziejach polskich rodziny wielkopolskiej. Nauki pobierał w Bolonii i tam w r. 1450 zdobył stopień doktora obojga praw. Po powrocie do kraju przebywał na dworze Kazimierza Jagiellończyka oddając się sprawom publicznym. W krótkim czasie został członkiem rady królewskiej mając tym samym znaczny wpływ na najważniejsze sprawy Rzeczypospolitej. Bystry polityk popierał wojnę z Krzyżakami. Za staraniem młodego doradcy, na zjeździe piotrkowskim 28 października 1456 r. postanowiono, że wszyscy biskupi, duchowni i świeccy, wszystkie stany miały złożyć na św. Marcina połowę ogólnych czynszów, celem zasilenia skarbu na prowadzenie dalszej wojny z Krzyżakami. W r. 1465 mianowany został kasztelanem międzyrzeckim, wpływał czynnie na zawarcie pokoju w Toruniu. 19 października 1466 r. wysłany w poselstwie do papieża Pawła II wygłosił słynną mowę, która umieszczona została później w „Statucie” Łaskiego jako wzorcowa. Z polecenia króla przygotował słynny memoriał wskazujący główne niedogodności w zarządzaniu krajem i podającym sposoby i wskazówki, jak im zaradzić. Dzieło pisane po łacinie nosiło tytuł: „Clarissimi Baronis Joannis Ostrorog Juris utriusque Doctoris monu mentum pro Republicae ordinatione congestum”. Po zgonie króla Kazimierza całą swą przychylność przeniósł Ostroróg na jego syna Jana Olbrachta, wspierając go światłą radą i broniąc władzy przeciw roszczeniom wzburzonej szlachty. Przed śmiercią w r. 1500 został Ostroróg wojewodą poznańskim.

Rabe Justus

Zwany także Rabus, Rab, Raab, Rabbe, sławny teolog i kaznodzieja. Urodził się w Krakowie w r. 1545 w zamożnej rodzinie wyznania ewangelickiego. Studiował w szkołach niemieckich, a później w Paryżu, pod wpływem nauk i kazań Jana Maldowata (wybitnego jezuitę) przeszedł na katolicyzm i w Rzymie r. 1569 wstąpił do jezuitów. Po powrocie do kraju wykładał retorykę, teologię moralną i dogmatyczną, przez 20 lat (w Lublinie, Wilnie, Poznaniu). Jednocześnie wygłaszał sławne kazania. Na prośbę hospodara multańskiego pracował w tym kraju jako misjonarz. Został spowiednikiem i kaznodzieją króla Zygmunta III. Wygłaszał kazania w 10 językach. Po powrocie ze Szwecji, gdzie jeździł z królem zostaje spowiednikiem i kaznodzieją kardynała Bernarda Maciejowskiego, arcybiskupa

149. (?) Tęczyńska, Beata Kościelecka, Anna Jagiellonka (29, fragment s. 128). Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”. 29, s. 128

gnieźnieńskiego. W r. 1600 opublikował dwa tomy „Kazań”.

Retyk Jerzy (Rheticus Joachim Jerzy)

Słynny matematyk i astronom. Urodził się 16 lutego r. 1514 w Feldkirch, w kraju Gryzonów, zwanym po łacinie Rhaetie, stąd poszło jego nazwisko. Był profesorem matematyki w Wirttenberdze. Był uczniem M. Kopernika i jego przyjacielem. Pierwszy odważył się ogłosić światu, że odkrycie M. Kopernika jest niezaprzeczalną prawdą. Pierwszy wprowadził sieczne do trygonometrii. Umarł w r. 1576. Dzieła jego wydawane były w Gdańsku i Norymberdze.

Sierakowski Jan

Wybitny senator i mówca. Urodził się w r. 1498 w możnej rodzinie, w Łęczyckiem. Studiował w kraju i za granicą. Pierwsze jego ważne wystąpienie było w 1537 roku (podczas wojny zwanej kokoszą – pod Lwowem) do koła rycerskiego. Nawoływał do pilnej egzekucji dóbr koronnych i poprawy porządku w Rzeczypospolitej. Uczestniczył w wielu sejmach, jako innowierca zwalczał władzę sądowniczą biskupów. Król Zygmunt August mianował go referendarzem koronnym. Umarł w 1589 roku.

Jan ze Stopnicy

Filozof i geograf, profesor akademii krakowskiej. Nauki odbywał w akademii krakowskiej, był uczniem Michała zwanego Paryskim, a następcą Jana z Głogowa. W 1492 r. został bakałarzem, w r. 1498 magistrem, a po śmierci Jana z Głogowa otrzymał główną katedrę filozofii. Potem był rządcą gimnazjum akademickiego w Poznaniu. Zmarł w 1530 r. Głównym jego dziełem jest: „Introductio in Ptolemei Cosmographian cum longitudinibus regionum et civitatum celebriorum”. Jest to kosmografia napisana według Ptolemeusza oraz geografia Europy i Azji Mniejszej według Eneasza Silwiusza; Krótki opis Syrii według Izydora, i Afryki, według Pawła Orozyjusza. Do tego dołączył opis ziem odkrytych przez Krzysztofa Kolumba. Dzieło popularne, wydawane wielokrotnie.

150. Mikołaj Rej. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154

Rej Mikołaj z Nagłowic

Urodzony 4 II 1505 w Żurawnie pod Haliczem. Poeta, prozaik, tłumacz, pierwszy z czołowych przedstawicieli renesansowej literatury w Polsce. Nauki początkowe pobierał w Skalmierzu, potem we Lwowie. W 1518 r. został słuchaczem Akademii Krakowskiej, której nie ukończył. W r. 1525 został oddany na dwór magnacki Tęczyńskich. Będąc dobrym gospodarzem doszedł do znacznego majątku. Zajmował się polityką. Reprezentował politykę obozu egzekucjonistów, walczącego o ograniczenie praw magnaterii i kleru w imię szlacheckiego demokratyzmu. Był czynnym działaczem religijnym. Ogromny rozgłos wśród szlacheckiej braci zdobyła sobie „Postylla Pańska” M. Reja z r. 1557 (zbiór kazań). Wśród dzieł M. Reja miejsce szczególne zajmuje

„Wizerunek własny żywota człowieka poczciwego” (1558 r.). Pierwsza w literaturze polskiej próba wyłożenia świeckiego poglądu na świat. Dzieła M. Reja w sposób żywy, barwny i interesujący przedstawiają życie obyczajowe w Polsce zygmunto-wskiej. M. Rej w swej bogatej twórczości literackiej zaprezentował szeroki wachlarz gatunków literackich takich jak: moralitet, misterium, dramat, epigram, fraszka, wierszowana facecja, poemat moralistyczny, traktat prozą. Udowodnił także, że język polski jest w stanie wyrazić te same treści co uczona i wytworna łacina. Język artystyczny M. Reja odznacza się ogromnym bogactwem, wyrazistością i różnorodnością. Już za życia należał do pisarzy uznanych. Zmarł między 8 IX a 4 X 1555 r. prawdopodobnie w Rejowcu.

Struś Józef

Jeden z najwybitniejszych lekarzy polskich w całej naszej historii. Urodził się w r. 1510 w Poznaniu. Po ukończeniu nauk w Krakowie uczył się sztuki lekarskiej od Cypriana z Łowicza, za pośrednictwem którego obdarzony został względami Jana Łaskiego i Jana Chojeńskiego, sekretarza koronnego. W r. 1532 udał się do Padwy, gdzie po czteroletnim pobycie został mianowany profesorem medycyny w sławnym uniwersytecie padewskim. Ogłosił wówczas wiele dzieł lekarskich oraz pierwszy raz w dziejach przetłumaczył Galena. Król Zygmunt August wezwał J. Strusia do Polski i mianował pierwszym lekarzem swojej siostry Izabeli, królowej węgierskiej. Szybko sława J. Strusia rozeszła się po całej Europie. Przywołał go do siebie ciężko chory, sułtan turecki Suliman II, któremu nie mogli pomóc słynni lekarze arabscy i indyjscy. Zabiegi J. Strusia przyniosły znakomity skutek i sułtan wyzdrowiał. Porad wybitnego lekarza słuchał król hiszpański Filip

II, który chciał go u siebie zatrzymać, lecz nie dopuścił do tego Zygmunt August, który uczynił go pierwszym u siebie lekarzem. Jednak na psychiczne dolegliwości naszego króla nawet Struś rady nie znalazł, opuścił dwór i oddał się pracy naukowej. Wydał sławne dzieło o „Pulsie”, które stało się rewelacją w medycynie ówczesnej.

151. Sygnet drukarski Mikołaja Scharffenbergera. 27, s. 353

Scharffenbergowie (Szarffenbergowie)

Słynna rodzina drukarzy, pochodzenia śląskiego. Marek Szarffenberg przybył do Krakowa z Lubomierza (miasteczka pod Jelenią Górą) przed r. 1506. Po przybyciu do Krakowa liczne swoje druki lokował za granicą (Norymberga, Wenecja, Wiedeń). W 1543 r. założył własną drukarnię. W 1554 r. Szarffenbergowie otrzymali nobilitację od Ferdynanda austriackiego, została ona potwierdzona w Polsce po r. 1570. Najpiękniejszym drukiem przez nich wydanym była Biblia z 1561 r. Syn Marka Mikołaj (1519–1606) wydał herbarz, wspaniałe edycje Biblii, druki polityczne i konstytucje. W 1577 r. dzięki poparciu Jana Zamoyskiego Mikołaj został nadwornym typografem króla Stefana Batorego. Maciej Szarffenberg, krewny Marka, usa-

modzielił się w r. 1531. Drukował liczne podręczniki uniwersyteckie i dzieła łacińskich pisarzy humanistycznych. Wydawał druki w języku polskim, między innymi w 1543 r. „Krótką rozprawę” Mikołaja Reja.

Trzeciecki Andrzej

Znakomity poeta łacińsko-polski, tłumacz. Był szlachcicem, rodem z Krakowskiego. Znakomicie wykształcony, znał biegle języki: hebrajski, grecki, łaciński, tłumaczył z włoskiego, francuskiego i angielskiego. Obdarzony genialną pamięcią, uchodził za jednego z najuczciwszych Polaków swoich czasów. Odbił liczne podróże do Włoch, Francji, Hiszpanii, Anglii i Turcji. W latach pięćdziesiątych XVI wieku należał do grupy czynnych protestantów w Polsce. Od r. 1557 był już w czynnej służbie u króla Zygmunta Augusta, z którym wyjechał na Litwę. Utrzymywał kontakty z rodziną Łaskich, Firlejów i Zamoyskich. Do rzędu jego wielkich przyjaciół należeli: Mikołaj Rej, Jan Mączyński, Jan Dymitr Solikowski, arcybiskup lwowski, Jakub Górski, teolog i filolog, a nade wszystko Jan Kochanowski. Ten ostatni przez skromność pozostawił sąd o poezjach Trzecieckiego bardzo wysoki, twierdząc że rymy jego ceniono w Krakowie wyżej złota i klejnotów. W r. 1563 odbył u boku Jerzego Jazłowieckiego poselstwo do Turcji, czego rezultatem było dokładne sprawozdanie p.t. „Wyprawa armady tureckiej którą widział gotową na morzu w Konstantynopolu i inne p. Jerzym Jazłowieckim, natenczas kasztelanem kamienieckim, a teraz już wojewodą Ruskim 1564 r.”. Prace Trzecieckiego uhonorował i nagrodił przywilejem wydanym 14 lipca r. 1578 Stefan Batory, jednocześnie przeznaczył mu roczną pensję. Umarł Trzeciecki A. w sę-

152. Poeta i sekretarz królewski Andrzej Trzeciński. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154

otrzymał godność referendarza koronnego, na którym to urzędzie pozostawał 12 lat. Po śmierci Zygmunta I, młody król Zygmunt August mianował go biskupem chełmskim w 1550 r. Rzym podejrzewając Uchańskiego o niestałość i niepewność przekonań religijnych, przez trzy lata nie chciał zatwierdzić przyznanego biskupstwa. Po śmierci Drohojowskiego, biskupa kujawskiego, król przeznaczył jego infułę J. Uchańskiemu w 1557 r. Potwierdzenie tej nominacji przez Rzym uzyskał dopiero w 1561 r. W r. 1562

153. Prymas Jakub Uchański. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. 29, s. 154

dziwym wieku na początku r. 1583 ciesząc się wielką sławą u Polaków. Pozostawił po sobie bogatą i różnorodną spuściznę.

Uchański Jakub

Arcybiskup gnieźnieński, prymas. Urodzony na początku XVI w. w Służewie w rodzinie zamożnej szlachty. Pierwszym jego mecenasem był kasztelan krakowski Andrzej Tęczyński, który umieścił go przy Sebastianie Branickim, referendarzu koronnym. Tutaj właśnie nabył J. Uchański biegłości w prawie. Pracował dla królowej Bony prowadząc jej sprawy majątkowe i prawne. Został sekretarzem królewskim, otrzymał pierwsze godności duchowne. W r. 1536 został już kanonikiem chełmskim, potem krakowskim w r. 1538 jednocześnie

otrzymał godność referendarza koronnego, na którym to urzędzie pozostawał 12 lat. Po śmierci Zygmunta I, młody król Zygmunt August mianował go biskupem chełmskim w 1550 r. Rzym podejrzewając Uchańskiego o niestałość i niepewność przekonań religijnych, przez trzy lata nie chciał zatwierdzić przyznanego biskupstwa. Po śmierci Drohojowskiego, biskupa kujawskiego, król przeznaczył jego infułę J. Uchańskiemu w 1557 r. Potwierdzenie tej nominacji przez Rzym uzyskał dopiero w 1561 r. W r. 1562 został J. Uchański arcybiskupem i prymasem. Uchański podejmuje za namową A.F. Modrzewskiego myśl o ustanowieniu kościoła narodowego. Zamiary ambitnego arcybiskupa uśmierzył przedstawiciel Rzymu Commendoni, któremu pomógł kardynał Hozjusz. Uchański zorientował się szybko, że jego ambicje i plany nie mogą dojść do skutku. Stał się od tego czasu gorliwym katolikiem. Czynnie pomagał królowi przy pracach unijnych w 1569 r. Po śmierci króla Zygmunta Augusta przybrał tytuł pierwszego księcia Rzeczypospolitej i utworzył nową dostojność Interrex. Zastąpił jako mecenas wspierający naukę. Zmarł w Łowiczu 4 kwietnia 1581 r.

Ungler Florian

Uczony i zasłużony drukarz krakowski. Pochodził z Czech. Do Krakowa przybył z Wiednia w 1511 r. Przez kilka lat był pomocnikiem sławnego Jana Hallera. Potem współpracował z Wietorem i Szarffenbergami, z którymi pozostawał w spółce do 1522 r. Założył własną drukarnię, która słynęła pięknymi czcionkami, doskonałym papierem, dobrą i staranną korektą. Wydał wiele książek pięknie zdobionych drzeworytami. Ungler był człowiekiem światłym, doskonałym mistrzem swojego zawodu. Umarł w Krakowie 1543 r. Przyjaźnił się ze sławnym poetą Klemensem Janickim.

Wapowski Bernard

Historyk i kartograf. Urodził się w Radochowicach, w województwie niskim w ok. 1450 r. Nauki odbywał w akademii krakowskiej, gdzie otrzymał tytuł doktora obojga praw. W r. 1515 został sekretarzem królewskim, otrzymał kanonię krakowską. W ostatnich latach swojego życia pisał historię Polski, doprowadzając ją aż do swoich czasów. Ułożył także najdawniejsze trzy mapy Polski; wydane w Krakowie w latach 1526–1528. Zmarł w Krakowie 22 listopada 1535 r.

Wacław z Szamotuł

Muzyk i uczony. Urodzony w Szamotułach, pobierał nauki w gimnazjum Lubrańskiego w Poznaniu, a następnie w akademii krakowskiej, gdzie otrzymał tytuł doktora nauk wyzwolonych i filozofii. Zygmunt August mianował go dyrektorem swej narodowej muzyki chóralnej. Pisał muzykę do utworów Mikołaja Reja i Andrzeja Trzcieskiego. Został profesorem prawa w akademii krakowskiej. Starowolski i Orzechowski stawiali go na równi z wielkimi muzykami ówczesnej Europy.

Wirzbięta Maciej

Jeden z najśłynniejszych drukarzy polskich XVI w. Pochodził ze starej rodziny z okolic Krakowa. Prowadził drukarnię w Krakowie w latach 1556–1599. Wydał wiele książek polskich, które należą dziś do bibliograficznych rzadkości. Był starszym ławnikiem Krakowa. Wyznania ewangelickiego, drukował przede wszystkim dzieła swoich współwyznawców, które przez cenzurę katolicką uznawane były za szkodliwe (zakazywane i niszczone, dlatego dziś stanowią absolutną rzadkość). Umarł w 1608 r.

Wietor Hieronim

Zasłużony drukarz krakowski XVI w. Rodem z Liebenthal na Śląsku, najpierw prowadził drukarnię z Janem Singreiuem w Wiedniu. Od r. 1510 drukował już dzieła dla Polski. W r. 1518 przeniósł się do Krakowa i tutaj pracował w spółce z Markiem Szarffenbergiem do 1519 r. Jego nakładem wychodziły sławne kalendarze w języku łacińskim, pod tytułem: „Judicium Cracoviense”, ogromnie popularne wśród szlachty polskiej. Umarł w r. 1546, po jego śmierci żona utrzymywała drukarnię do 1550 r.

BIBLIOGRAFIA

1. „Jana Kochanowskiego Dzieła Wszystkie”, „Wydanie Pomnikowe”, t. I –III, Warszawa 1884.
2. Jan Kochanowski „Dzieła polskie”, opr. J. Krzyżanowski, Warszawa 1960, wyd. IV.
3. Jan Kochanowski „Dzieła polskie”, opr. J. Krzyżanowski, Warszawa 1972, wyd. VII.
4. Akta sądowe z wieku XVI użyte jako materiały do życiorysu Jana Kochanowskiego, opr. R. Pleniewicz „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 10, 1904 i odbitka.
5. „Album studiosorum Universitatis Cracoviensis”, wyd. A. Chmiel, t. II, Kraków 1892.
6. Barycz Henryk „Z zaścianka na Parnas. Drogi kulturalnego rozwoju Jana Kochanowskiego i jego rodu”, Kraków 1981.
7. Białkowski Leon „Najstarsze wzmianki o Kochanowskich w księgach miejskich lubelskich”, „Pamiętnik Lubelski” za lata 1931–1934, t. 2, Lublin 1935.
8. Bielski Joachim „Kronika polska Marcina Bielskiego nowo przez Joachima Bielskiego syna jego wydana”, Kraków 1597.
9. Bobrzyński Michał „Stanowisko polityczne Jana Kochanowskiego” „Przegląd Polski”, 1884, t. 73.
10. Boniecki Adam „Herbarz polski”, t. 10, Warszawa 1907.
11. Budka Włodzimierz, wstęp do: „Monomachia Parisowa z Menelausem” przekładania Jana Kochanowskiego, Kraków 1926.
12. Gacki Józef „Wiadomość o rodzinie Jana Kochanowskiego, o jej majątnościach i fundacjach. Kilkanaście pism urzędowych zebrał...”, Warszawa 1869.
13. Gwagnin Aleksander „Kronika Sarmacyjej Europejskiej przez Marcina Paszkowskiego (...) z łacińskiego na polskie przełożona”, Kraków 1611.
14. Korolko Mirosław „Jana Kochanowskiego żywot i sprawy”, materiały, komentarze, przypuszczenia, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985.
15. Morawski Kazimierz „Andrzej Patrycy Nidecki, jego życie i dzieła”, Kraków 1892, wyd. 2.
16. Nieznanowski Stefan „Dynastia literacka Kochanowskiech”, (w:) „Zwoleń, dzieje miasta i ziemi”, pod red. K. Myślińskiego, Lublin 1976.
17. Paprocki Bartłomiej „Herby rycerstwa polskiego”, Kraków 1584.

18. Pikulski Gaudencjusz „Sukces świata”, Lwów 1753.
19. Pleniewicz Roman „Jan Kochanowski, jego ród, żywot i dzieła”, w „Jan Kochanowski – Dzieła Wszystkie, Wydanie Pomnikowe”, Warszawa 1854, t. IV, cz. 1.
20. „Polski Słownik Biograficzny”, t. I –XXV.
21. „Proteus albo odmieniec. Satyra z roku 1564”, wyd. S. Wisłowski, Kraków 1890.
22. Starowolski Szymon „Vita Joannis Cochranovii (w:) M.T. Ciceronis Aratus”, Kraków 1612, przedruk „Setnik pisarzy polskich albo pochwały i żywoty stu najznakomitszych pisarzy polskich”, przekł. i komentarzem opatrzył J. Starnawski, Kraków 1970.
23. Weiman R. „Receptiones sen installationes (...) Ecclesiae Cathedralis Posnamiensis ab anno 1532 usque ad annum 1800, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, t. 5, Poznań 1909.
24. Windakiewicz Stanisław „Życie dworskie Jana Kochanowskiego” Przyczynek do biografii poety , Kraków 1886.
25. „Źródła urzędowe do biografii Jana Kochanowskiego” Wydali i opracowali: Maria Gorbaczowa i Waclaw Urban, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN 1985.

Literatura uzupełniająca

26. Wójcik Zbigniew „Historia powszechna XVI–XVII wieku”, PWN, Warszawa 1968.
27. „Historia Polski”, t. I. cz. 2, pod red. H. Łowmiańskiego, PWN, Warszawa 1957.
28. Jan Matejko – obrazy olejne, ze wstępem Jerzego Malinowskiego i wyborem ilustracji Krystyny Sroczyńskiej, Arkady, Warszawa 1993.
29. Micke-Broniarek Ewa „Matejce w hołdzie... W stulecie śmierci artysty” katalog wystawy, Muzeum Narodowe w Warszawie 1993.
30. Przyborowski Józef „Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego”. Poznań 1857.
31. Zbigniew Leszczyc. „ Herby szlachty polskiej”. Faksymile pierwodruku – Wrocław, Warszawa, Kraków. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo 1995.
32. „Kodeks Baltazara Behema”, KAW, Warszawa (w druku).

SPIS ILUSTRACJI

1. Jan Kochanowski z otoczeniem – fragment obrazu Jana Matejki „Złoty wiek literatury w. XVI – Reformacja – Przewaga Katolicyzmu, „Jan Matejko – obrazy olejne”, ze wstępem J. Malinowskiego i wyborem ilustracji K. Sroczyńskiej, Arkady, Warszawa 1993, il. 156 s. 8
2. Drzeworyt z Biblii Jana z Leopoldy. Wyd. I 1561 r. Wyd. II 1575 r. Zbiór odcisków drzeworytów w różnych dziełach polskich w XVI i XVII wieku odbitych a teraz w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego zachowanych. Kraków 1849 r., s. 63 s. 5
3. Król Aleksander i kanclerz Jan Łaski. Drzeworyt ze „Statutu” Łaskiego, „Historia Polski” t. I., cz. 2, pod red. H. Łowmiańskiego, PWN, Warszawa 1957, s. 302. s. 10
4. Futernicy. Miniatura z „Kodeksu Baltazara Behema” (ok. 1505 r.), „Kodeks Baltazara Behema”, KAW, Warszawa (w druku) s. 10
5. Krawcy. Miniatura z „Kodeksu Baltazara Behema (ok. 1505 r.), Kodeks B. Behema, j.w. s. 11
6. Henryk VIII. Portret H. Holbaina, Z. Wójcik, „Historia powszechna XVI–XVII wieku”, PWN, Warszawa, 1968, s. 153 s.11
7. Fot. Wawel. Fragment Zamku Królewskiego w Krakowie s. 12
8. Ferdynand Korteż. Ryc. z Musaei Joviani imagines. Arteficae manu ad vivum expressae nec minore industriae Theobaldi Mulleri Marpurgensis Musis illustratoe, Basilea 1577, „Historia powszechna...”, j.w., s. 577 s. 13
9. Aztecki bóg wojny. Ryc. współczesna, „Historia powszechna...”, j.w., s. 35 s. 13
10. Fot. Wawel. Kaplica Zygmuntowska s. 14
11. Sulejman Wspaniały. Ryc. z książki J. Schrenka, Augustissimorum Imperatorum...verissimae imagines, Oeniponti 1607. „Historia powszechna...” j.w., s. 199 s. 15
12. Gustaw Waza. Portret nieznanego artysty, ok. 1555. „Historia powszechna...”, j.w., s. 187 s. 15
13. Statki w porcie gdańskim. Sztych J. Dickmana, 1617, „Historia Polski” j.w., s. 478 s. 16
14. Piekarze. Miniatura z „Kodeksu Baltazara Behema” (ok. 1505 r.), j.w. s. 16
15. Fragment fresku abisyńskiego, „Historia powszechna”, j.w., s. 573 s. 17
16. Fot. Dąbrówka Podlężna – kapliczka przydrożna s. 18
17. Karol V. Portret Tycjana, „Historia Powszechna...”, j.w., s. 89 s. 19
18. Fot. Sycyna. Obelisk z 1621 roku s. 20
19. Tragarze indiańscy na usługach Hiszpanów, „Historia powszechna...”, j.w., s. 581 s. 21
20. Ulrich Zwingli. Portret współczesny, „Historia powszechna...”, j.w.. s. 137 s. 21
21. Fot. Kaplica Kochanowskich w Kolegiacie Zwoleńskiej s. 22
22. Orszak gubernatora japońskiego z Miako. Ryc. A. Montanusa z Denkwürdige Gesandschaften der Ost-Indischen Gesellschaft, Amsterdam 1669, „Historia powszechna...”, j.w., s. 557 s. 23
23. Fot. Sieciechów. Klasztor benedyktyński s. 24
24. Marcin Luter. Ryc.współczesna wg portretu L. Cranacha, „Historia powszechna...”, j.w., s. 117 s. 25
25. Jan Kalwin. Ryc. E. Desrochersa, „Historia powszechna...”, j.w., s. 137 s. 25
26. Fot. Akademia Krakowska. Collegium Maius s. 26
27. Mikołaj Kopernik, portret współczesny nieznanego malarza, „Historia Polski...”, j.w., s. 365 s. 26
28. Franciszek I. Portret F. Cloueta, „Historia powszechna..”, j.w. s. 89 s. 27

29. Port na Wiśle pod Krakowem na pocz.XVIIw.Fragment sztychu M. Meriana Starszego ok. 1620 r., „Historia Polski...”, j.w. s. 460 s. 28
30. Fot. Maszkaron – Sukiennice w Krakowie s. 28
31. Fot. Panorama Krakowa s. 28
32. Fot. Barbakan w Krakowie s. 29
33. Fot. Collegium Maius w Krakowie.Herb Fryderyka Jagiellończyka s. 29
34. Fot. Brama Floriańska w Krakowie s. 29
35. Fot. Fragment Starego Miasta w Lublinie s. 30
36. Fot. Uliczka na Starówce lubelskiej s. 30
37. Iwan Groźny. Ryc. Moreta wg rys. Verniera, „Historia powszechna...”, j.w., s. 167 s. 31
38. Fot. Działki Zamku Królewskiego na Wawelu (skrzydło północne i wschodnie), s. 28 s. 32
39. Giordano Bruno, „Historia powszechna...”, j.w., s. 259 s. 33
40. Fot. Kościół farny p.w. Jana Chrzciciela w Radomiu s. 34
41. Wojownik murzyński. Rzeźba w brązie, „Historia powszechna...”, j.w., s. 573 s. 35
42. Fot. Staw w Baryczy s. 35
43. Fot. Kościół o.o. Bernardynów w Radomiu s. 36
44. Fot. Stawy w Gródku s. 38
45. Widok Utrechtu w poł.XVI w. Ryc. z dzieła J.A. Thuan, *Historische Beschreibung*, Frankfurt am Mayn 1621, *Historia powszechna*”, j.w., s. 219 s. 39
46. Filip II. Ryc. P. Gunsta wg portretu A.van der Werffa, „Historia powszechna...”, j.w., s. 223 s. 39
47. Fot. Padwa. Bazylika św.Antoniego s. 41
48. Fot. Uniwersytet w Padwie s. 41
49. Fot. Aula Uniwersytetu w Padwie s. 41
50. Fot. Drzwi renesansowe w Kolegiacie Zwoleńskiej s. 42
51. Fot. Pola w Woli Sycyńskiej s. 43
- 52, 53. Fot. Panoramy Wenecji s. 45
54. Fot. Bocianie gniazdo w Kaleniu s. 47
55. Fot. Czarnoleski staw s. 45
56. Fot. Żniwa w Sycynie s. 49
57. Fot. Pola w Wilczej Woli s. 51
58. Fot. Dojrzały jęczmień w okolicach Czarnolasu s. 51
59. Fot. Lipa czarnoleska w kwiatach s. 52
60. Fot. Obrzeża wsi Ruda s. 53
61. Fot. Osty na wietrze. Paciorkowa Wola s. 53
62. Fot. Kościół Mariacki w Krakowie s. 54
63. Elżbieta I w otoczeniu doradców. Miedzioryt współczesny, „Historia powszechna...”, j.w., s. 245 s. 55
64. Widok Sztokholmu w XVIIw., „Historia powszechna...”, j.w., s. 185 s. 57
65. Ryga w poł. XVI w. Drzeworyt. Munster, *Cosmographiae universalis*, Bazyleja 1554, „Historia powszechna...”, j.w., s. 239 s. 57
66. Fot. Iłża. Ruiny zamku s. 58
67. Fot. Tablice herbowe w kościele parafialnym w Bodzentynie s. 59
68. Fot. Kościół w Bodzentynie. Fragment tryptyku 1508, autor Marcin Czarny,zięć Wita Stwosza s. 59
69. Fot. Ruiny zamku biskupiego w Bodzentynie s. 59
70. Fot. Fragment tryptyku w kościele bodzentyńskim s. 60

- 71, 72. Fot. Sycyna. Zwieńczenie obelisku z 1621 roku s. 61
- 73, 74. Postacie patrycjusza krakowskich XVI w. – Seweryn i Zofia Bonerowie. Płyta brązowa w kościele Mariackim w Krakowie, „Historia Polski”, j.w., s. 142 s. 61
75. Fot. Korpus główny zamku biskupiego w Bodzentynie s. 63
- 76, 77, 78. Fot. Kościół w Bodzentynie. Fragmenty tryptyku z 1508, aut. Marcina Czarnego s. 63
79. Fot. Portal w kościele bodzentyńskim s. 63
80. Fot. Tarcze herbowe: Jelita i Leliwa. Kościół w Kraśniku s. 65
81. Fot. Nagrobek Jana Baptisty Tęczyńskiego z wizerunkiem Cecylii Królowny Szwedzkiej w kościele kraśnickim s. 65
82. Fot. Stalle kanonickie w kościele kraśnickim s. 65
83. Widok Poznania. G. Braun i F. Hogenberg, Civitates orbis terrarum, t. VI. Kolonia 1618, „Historia Polski”, s. 131 s. 66
84. William Shakespeare. Wg portretu w Chandos, „Historia powszechna”, s. 259 s. 67
85. Ks. Alba. Miedzioryt P. Gunsta wg portretu A. van der Werffa, „Historia powszechna”, j.w., s. 223 s. 67
86. Fot. Kolegiata w Zwoleniu s. 69
87. Rzeczpospolita Babińska: 1. Stanisław Pszonka, 2. poeta i sekretarz królewski Andrzej Trzcieski, 3. arcybiskup gnieźnieński Mikołaj Dzierzgowski, 4. żona Stanisława Pszonki. 5. Jan Kochanowski, 6. kronikarz Marcin Bielski, 7. heraldyk Bartosz Paprocki, 8. lutnista królewski Bakfark (Bekwark), 9. lekarz i filozof Sebastian Petrycy, 10. wojewoda lubelski Piotr Firlej, 11. doktor Montana, 12. Myszkowski, 13. sędzia Piotr Kaszowski, 14. Mikołaj Rej, 15. ksiądz i pisarz Stanisław Orzechowski, 16. Magdalena Orzechowska, 17. błazen Gaska, 18. Mikołaj Oleśnicki, 19. stolnik sandomierski Stanisław Lupa Podlódowski, 20. (?) Ślaza, 21. Jan Łaski — Micke-Broniarek Ewa, „Matejce w hołdzie... W stulecie śmierci artysty” – katalog wystawy, Muzeum Narodowe w Warszawie 1993, s. 154 s. 70
88. Fot. Herb Myszkowskich – Jastrzębiec s. 71
89. Fot. Fragment pałacu w Książu Wielkim s. 71
90. Fot. Fragment pałacu w Książu Wielkim s. 71
91. Fot. Rezydencja biskupa Piotra Myszkowskiego w Książu Wielkim, zwana Mirowem s. 71
92. Fot. Biblioteka w Książu Wielkim s. 71
93. Fot. Kaplica w Książu Wielkim s. 71
94. Fot. Katedra w Lublinie s. 71
95. Unia Lubelska: 1. król Zygmunt August, 2. prymas Jakub Uchański, 3. wojewoda poznański Łukasz Górka, 4. kardynał Stanisław Hozjusz, 5. marszałek wielki koronny Jan Firlej, 6. kasztelan krakowski Marcin Zborowski, 7. hetman wielki koronny Mikołaj Mielecki, 8. hetman wielki litewski książę Mikołaj Radziwiłł, 9. marszałek ziemski Wielkiego Księstwa Litewskiego Jan Chodkiewicz, 10. Jan Łaski, 11. biskup wileński Walery Protasiewicz, 12. kasztelan gdański Jan Kostka, 13. pisarz i publicysta Andrzej Frycz Modrzewski, 14. wojewoda kijowski Bazyl Ostrogski, 15. Janusz Ostrogski (syn Bazylego), 16. podkanclerzy litewski Ostafij Wołowicz, 17. hetman polny litewski książę Roman Sanguszko, 18. książę Michał Wiśniowiecki, 19. wojewoda sandomierski i podskarbi wielki koronny Stanisław Tarnowski, 20. kronikarz biskup warmiński Marcin Kromer, 21. wojewoda krakowski Andrzej Tęczyński, 22. lennik polski książę pruski Albrecht, 23. (?) Tęczyńska, 24. Beata Kościelecka, 25. Anna Jagiellonka, 26. Zofia Szydłowiecka, 27. (?) Herbur-tówna, 28. Agnieszka Firlejowa, 29. biskup krakowski Filip Padniewski, 30. kasztelan śremski Rafał Leszczyński, 31. referendarz koronny i marszałek sejmu Stanisław Sędziwój Czarnkowski, 32. kasztelan sanocki Jan Herburt z Fulsztyna, 33. kanclerz wielki koronny Walenty Dembiński, 34. biskup płocki Piotr Myszkowski, 35. wojewoda sieradzki Olbracht Łaski, 36. chłop pańszczyźniany, „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 128 s. 72
96. Jan Matejko – „Unia lubelska (fragment)” „Matejce w hołdzie”, j.w., il. VIII s. 73

97. Fot. Zamek w Lublinie s. 73
98. Fot. Zamek w Sandomierzu s. 74
99. Fot. Sandomierskie świątynie s. 75
100. Fot. Podcienia kamienicy sandomierskiej s. 75
101. Fot. Ratusz w Sandomierzu s. 75
102. Fot. Kwitnące łąki na tle Gór Świętokrzyskich s. 76
103. Fot. Dziewanny na łąkach w pobliżu Bodzentyna s. 77
104. Fot. Góry Świętokrzyskie s. 77
105. Widok Warszawy z końca XVI w. Konstytucje sejmu walnego 1589 r. Kraków 1589 r., „Historia Polski”, j.w., s. 204 s. 78
106. Widok Wielkiego Nowogrodu w XVII w. Ryc. z książki A. Oleariusa *Moscovitische und Perianische Reisebeschreibung*, Hamburg 1696, „Historia powszechna”, s. 185 s. 79
107. Okrucieństwo opriczników. Ryc. niemiecka z XVI w., „Historia powszechna”, j.w., s. 175 s. 79
108. Anna Jagiellonka i Katarzyna z Ostroga – fragment obrazu Jana Matejki – „Kazanie Skargi”; „Matejko” obrazu olejne, j.w., il. 16 s. 80
109. Noc św. Bartłomieja. Ryc. współczesna, „Historia powszechna”, j.w., s. 147 s. 81
110. Jan Matejko – „Potęga Rzeczypospolitej u zenitu – złota wolność – Elekcja 1573”, „Matejko” il. 158 s. 82
111. Fot. Czarnolas. Muzeum Jana Kochanowskiego. Dworek Jabłonowskich z XIX w. s. 83
112. Fot. Wisła w okolicach Zawichostu s. 83
113. Herb rodziny Podlódowskich s. 85
114. Fot. Kościół Stary w Przytyku s. 85
115. Jan Matejko – rys. „Przedstawiciele społeczeństwa polskiego w latach 1507–1548, „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 115 s. 87
116. Stefan Batory. Kopia portretu malowanego przez M. Kobera, „Historia Polski”, j.w., s. 503 s. 89
117. Trzewikarze. Miniatura z „Kodeksu Baltazara Behema” (ok. 1505 r.); j.w. s. 89
118. Ludwisarze. Miniatura z „Kodeksu Baltazara Behema” (ok. 1505 r.); j.w. s. 89
119. Szlachta sprzedająca towary w Gdańsku. Rys. J.B. Homan, „Historia Polski”, j.w., s. 465 s. 89
120. Jan Zamoyski. Fragment obrazu J. Matejki „Kazanie Skargi”, „Matejce w hołdzie...”, j.w., il. IV s. 90
121. Piotr Skarga. Fragment obrazu J. Matejki „Kazanie Skargi”, „Matejce w hołdzie...”, j.w., il. IV s. 90
122. Jan Kochanowski nad zwłokami Urszulki – szkic Jana Matejki; „Matejce w hołdzie”, j.w., il. 22a s. 92
123. Fot. Wzgórze zamkowe w Janowcu s. 93
124. Fot. Janowiec – ruiny zamku s. 93
125. Fot. Dziedziniec zamkowy w Janowcu s. 93
126. Fot. Kalwaria na wzgórzu zamkowym w Janowcu s. 93
127. Jan Matejko – Stefan Batory pod Pskowem, „Matejko” – obraz olejny, j.w., il. 55 s. 94
128. Antonio Possevino – fragment obrazu Jana Matejki – „Stefan Batory pod Pskowem”, „Matejko” – obraz olejny, j.w., il. 59 s. 95
129. Jan Zamoyski – fragment obrazu Jana Matejki – „Stefan Batory pod Pskowem”, „Matejko”, – obraz olejny, j.w., il. 55 s. 96
130. Papież Grzegorz XIII. Ryc. współczesna, „Historia powszechna”, s. 255 s. 97
131. Fot. Herb Korwin s. 98
132. Sklep tekstylny w okresie Tokugawa, „Historia powszechna”, j.w., s. 553 s. 99

133. Fot. Renesansowa kamienica na Starym Mieście w Lublinie s. 100
134. Flota angielska atakuje Wielką Armadę (lipiec 1588).
Ryc. J. Pinea wg gobelinu projektowanego przez
H. Corneliszen van Vroom, „Historia powszechna”, j.w., s. 237 s. 101
135. Fot. Czarnolas. Pomnik Jana Kochanowskiego dłuta Mieczysława Weltera
(collage) s. 102
136. Fot. Maszkaron ze studni znajdującej się na dziedzińcu Collegium Maius s. 103
137. Marcin Bielski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu
J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”, „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154. s. 104
138. Król Zygmunt August. Fragment obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”.
„Matejce w hołdzie”, j.w., il. VIII s. 105
139. Jan Łaski i biskup wileński Walery Protasewicz. Fragment obrazu
J. Matejki „Unia Lubelska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., il. VIII s. 106
140. Sygnet drukarza Jana Hallera. „Historia Polski”, j.w., s. 353 s. 108
141. Hozjusz. Fragment obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”, j.w. il. 40 s. 109
142. Marcin Kromer. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu
J. Matejki „Unia Lubelska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 128 s. 110
143. Książę Albrecht. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu
J. Matejki „Unia Lubelska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 128 s. 111
144. Doktor Montana i Jan Łaski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu
J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154 s. 112
145. Jan Kochanowski i heraldyk Bartosz Paprocki. Fragment szkicu
sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”.
„Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154 s. 113
146. Wojewoda sieradzki Olbracht Łaski, biskup płocki Piotr Myszkowski.
Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Unii Lubelskiej”.
„Matejce w hołdzie”, j.w., s. 128 s. 114
147. Stanisław Orzechowski, ksiądz i pisarz. Fragment szkicu sytuacyjnego
do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. „Matejce w hołdzie”,
j.w., s. 154 s. 115
148. Myszkowski. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki
„Rzeczpospolita Babińska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154 s. 116
149. (?) Tęczyńska, Beata Kościelecka, Anna Jagiellonka.
Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Unia Lubelska”,
„Matejce w hołdzie”, j.w., s. 128 s. 117
150. Mikołaj Rej. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu J. Matejki
„Rzeczpospolita Babińska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154 s. 118
151. Sygnet drukarski Mikołaja Scharffenberga. „Historia Polski”, s. 353 s. 119
152. Poeta i sekretarz królewski Andrzej Trzeciecki. Fragment szkicu
sytuacyjnego do obrazu J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”.
„Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154 s. 120
153. Prymas Jakub Uchański. Fragment szkicu sytuacyjnego do obrazu
J. Matejki „Rzeczpospolita Babińska”. „Matejce w hołdzie”, j.w., s. 154 s. 120

- I. Polska. Życie i twórczość Jana Kochanowskiego**
- II. Europa i Świat. Dzieje**
- III. Wybitni przedstawiciele polskiego renesansu:**
Bazylik Cyprian, Benedykt Jan, Bielski Marcin, Biernat z Lublina, Boner Jan, Dantyszek Jan, Decjusz Justus, Glaber (Andrzej z Kobylina), Gliczner Erazm, Gomółka Mikołaj, Górnicki Łukasz, Grodecki Waclaw, Haller Jan, Hozjusz Stanisław, Jan z Głogowa, Kromer Marcin, Lismanin Franciszek, Lubrański Jan, Łaski Jan, Mączyński Jan, Miechowita Maciej, Nidecki Andrzej Patrycy, Opeć Baltazar, Orzechowski Stanisław, Orzelski Świętosław, Ostroróg Jan, Rabe Justus, Retyk Jerzy, Sierakowski Jan, Jan ze Stopnicy, Rej Mikołaj, Struś Józef, Scharffennbergowie, Trzeciecki Andrzej, Uchański Jakub, Ungler Florian, Wapowski Bernard, Waclaw z Szamotuł, Wirzbięta Maciej, Wietor Hieronim.
- IV. Bibliografia**
- V. Spis ilustracji**